

Sisekaitseakadeemia

Sisejulgeoleku instituut

Raigo Prants

**AJATEENIJATE HOIAKUTE MUUTMINE
SÕDURIBAASKURSUSE JOOKSUL**

Magistritöö

Juhendaja:
Indrek Saar, PhD

Kaasjuhendaja:
Ulvi Uulimaa- Margus, MA

Tallinn 2013

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Sisejulgeoleku instituut	Kuu ja aasta: mai 2013
Töö pealkiri: Ajateenijate hoiakute muutmine sõduribaaskursuse jooksul.	
Töö autor:	Olen nõus oma lõputöö kättesaadavaks tegemisega elektroonilises keskkonnas. Allkiri: //Allkirjastatud digitaalselt//
<p>Lühikokkuvõte: Magistritöö koos lisadega on 107 lehekülge, lisasid on kokku 17 lehekülge. Magistritöö aineks on seose hindamine sõduribaaskursuse ja ajateenijate hoiakute muutuse vahel. Magistritöö eesmärgiks on hinnata sõduribaaskursuse mõju ajateenijate hoiakute muutusele. Eesmärgi saavutamiseks püstitati kaks uurimisküsimus, millest esimesega uuritakse, kas sõjaline väljaõpe koos kaitseväelaste käitumise ja kaitseväge eetika õpetamisega muudab ajateenijate hoiakuid 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul? Teise küsimusega uuritakse, milliste õppekavaliste või õppekava väliste tegurite tulemusena muutuvad või ei muutu 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul ajateenijate hoiakud? Uurimuse fookuses on siseturvalisuse tagamine sõjalise kaitse võtmes. Uurimisküsimustele vastamiseks püstitati neli uurimisülesannet. Esimeseks ülesandeks oli anda ülevaade hoiakute kujundamise meetodikast sõjaväestatud organisatsioonis läbi sotsiaalteadusliku prisma. Teiseks ülesandeks oli analüüsida kaitseväge väljaõppe raamdokumentide seoseid noorsõdurite hoiakute kujundamise teoreetilise käsitlusega. Kolmandaks ülesandeks oli analüüsida ajateenijate hoiakute muutust 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul. Ning neljandaks oli uurimistulemuste baasil sünteesida ettepanekuid sõduribaaskursuse õppekava täiendamiseks kaitseväeliste hoiakute kujundamise osas. Uurimuse teoreetilisteks lähtekohadeks on Bronfenbrenner'i (Berk 2000 ref Paquett & Ryan 2001; Bronfenbrenner 1979) bioökoloogiline kontseptsioon keskkonna mõju kohta indiviidi arengule ja Scheini</p>	

<p>poolt täiendatud Lewini muutuste juhtimise kolme astmeline teooria (Schein 1995). Samamoodi Clinton A. Culp'i (2012) doktoritöö „The Pedagogy of Moral Reasoning of U.S. Marine Corps Lieutenants while at The Basic School“, milles uuritakse ohvitseride hoiakute muutust Lawrence Kohlberg'i moraalse arengu teooria (Kohlberg & Hersh 1977) ning Albert Bandura sotsiaalkognitiivse teooria (Bandura 1991 ref Culp 2012: 23-26) lähtepunktidest. Empiirilise uurimuse objektiks on 17-27 aastased Kirde- ja Põhja Kaitseringkonna 2013 aasta jaanuarikuus sõduribaaskursust alustanud ajateenijad ning samaealised kaitseväes käimata noorukid.</p>	
<p>Võtmesõnad: ajateenija, reservväelane, riigikaitse strateegia, sõduribaaskursus, kaitseväelaste käitumine, hoiakud.</p>	
<p>Võõrkeelsed võtmesõnad: conscript, serviceman, reservist, military ethical behavior, attitudes, military basic training, defense strategy.</p>	
<p>Säilitamise koht:</p>	
<p>Kaitsmisele lubatud</p>	
<p>Sisejulgeoleku instituudi juhataja kt Annika Talmar-Pere Allkiri:</p>	
<p>Vastab lõputöö nõuetele</p>	
<p>Juhendaja: Indrek Saar</p>	<p>Allkiri:</p>
<p>Kaasjuhendaja: Ulvi Uulimaa-Margus</p>	<p>Allkiri:</p>

SISUKORD

MÕISTED JA LÜHENDID	6
SISSEJUHATUS	8
1.AJATEENIJATE HOIAKUTE KUJUNDAMINE AJATEENISTUSE JOOKSUL	13
1.1. Hoiakuid kujundavate tegurite tuvastamine Bronfenbrenneri bioökoloogilise teooria alusel	13
1.2. Hoiakute kujundamine Lewini muutuste juhtimise teooria kontekstis.....	19
1.3. Hoiakute kujunemine väljaõppeliselt Kohlbergi moraalse arengu teooria kohaselt.....	28
2.DOKUMENDIANALÜÜS SISEMÄÄRUSTIKU JA SBK ÕPPEKAVA SEOSTAMISEKS AJATEENIJATE HOIAKUTE KUJUNEMISEGA	34
2.1. Dokumendianalüüsi meetodika	34
2.2. Sisemäärustik ja noorsõdurite hoiakute kujundamine SBK jooksul.....	35
2.3. Sõduribaaskursuse õppekava ja hoiakute kujundamine	40
3.MAAVÄES TEENIVATE 18-27 AASTASTE AJATEENIJATE OSAS EMPIIRILISE UURIMUSE LÄBIVIIMINE	44
3.1. Uurimustöö meetodika	44
3.2. Valimi ning hoiakute kirjeldus 10 nädalase perioodi alguses ja lõpus	51
3.2.1. Valimi kirjeldus	51
3.2.2. Ajateenijate hoiakute muutus 10 nädalase SBK jooksul	54
3.2.3. Ajateenijate hoiakute muutuse võrdlus kontrollgrupiga ning seos kaitseväelaste käitumise ja kaitseväe eetikaga	60
3.2.4. Uuritavas grupis väärtekorras karistatud isikute hoiakute muutuse seos SBKga	70
3.2.5. Uuritavas grupis väärtekorras karistamata isikute hoiakute muutuse seos SBKga	74
KOKKUVÕTE	79
SUMMARY	81
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	82
JOONISTE JA TABELITE LOETELU	89
LISA 1. KÜSIMUSTIKU ÜLDINE ANDMETÖÖTLUSSKAALA	90
LISA 2. TRANSKRIBEERIMISE MEETOD	91
LISA 3. ANKEETKÜSIMUSTIK	93
LISA 4. INTERVJUU KÜSIMUSED	97
LISA 5. KOHLBERGI MORAALSE ARENGU SKAALA	99
LISA 6. UURITAVA GRUPI HOIAKUD 2/2	101
LISA 7. KONTROLLGRUPI HOIAKUD NING VÕRDLUS UURITAVA GRUPIGA 2/2	102

LISA 8. VAHIPATALJONI EKSAMI TULEMUSED.....	103
LISA 9. PIONEERIPATALJONI EKSAMI TULEMUSED	105
LISA 10. VIRU JALAVÄEPATALJONI EKSAMI TULEMUSED	106
LISA 11. VÄÄRTEOKORRAS KARISTATUD UURITAVA GRUPI HOIAKUTE MUUTUSE SEOS SBKGA 2/2.....	107

MÕISTED JA LÜHENDID

Mõisted:

Perekond- oluline isiku arengut mõjutav faktor. Läbi perekonda kuulumise ning oma sealsete funktsioonide täitmise omandab isik normid, väärtused, käitumismudelid, mis mõjutavad tema isiksuse, uskumuste ja hoiakute kujunemist (Saame 2008:13);

Sõduribaaskursus- on individuaalkursus, mille raames käsitletakse relvastust, orienteerumist, esmaabivõtteid, välioskuseid, taktika aluseid ning kaitseväelaslikku käitumist (Kirsimäe 2004:4);

Kaitseväelaste käitumine- avaldub kaitseväe kommetes, mis seisnevad sõjaväeliste viisakusreeglite täitmisel, üksikute kaitseväelaste ja meeskondade vastastikusel tervitamisel, üksteise kõnetamisviisis, tervitus- ja soovsõnades, ettekandmise ja enese esitlemise korras, omavahelises suhtlemises ja kaitseväetseremooniates (Sisemäärustik 2013);

Isiku **hoiak-** on väljendus sellest, et kõnealune isik on igal ajal valmis reageerima mingil kindlal moel. Hoiak on hinnangu väljend ja selle emotsionaalne varjund (Forsvarets... 1998:26 ref Lepik, Püssim, jt 2002:26);

Eetika- kõlblusnormide teoreetiline uurimus. Eetika on moraalne standard, mida kutsealal tegutsemisel peaks järgima (Culp 2012:10);

Ausus- väljendub tõe rääkimises ning õigluse demonstreerimises kogu käitumises (Ibid 2012:11);

Kaitseväekohuslane- on vastavalt KVTS § 2 sätestatud 18-60 aastane meessoost isik (kaitseväeteenistuse seadus, 13.06.2012);

Kutsealune- on KVTS § 2 lg 3 kohaselt 17–27-aastane (kaasa arvatud) meessoost isik kuni aja- või asendusteenistusse asumiseni või aja- või asendusteenistusse asumisest vabastamiseni;

Põhi valmidusreserv- on kõige kiiremini mobiliseeritav reservüksus Eestis, kuhu kuuluvad kõik ajateenijad aasta peale ajateenistust (Eesti Riigikaitse 2008:64);

Täiendreserv- kõik Eesti kaitseväe poolt ajateenistuses välja õpetatud ajateenijad (Kaitseväe arengukava ... 27.04.2013);

Reservväelane- on KVTS § 5 lg 3 kohaselt õppekogunemisel kaitseväeteenistuse kohustust täitev isik;

Lühendid:

SBK- Sõduribaaskursus;

KV- Kaitsevägi;

KRA- Kaitseressursside amet;

KVTS- Kaitseväeteenistuse seadus;

F- sagedus. Tabelisse kantud vastuste esinemise sagedus;

M- inglise keelsest sõnast „*middle*“ ehk keskmine. Tabelisse kantud andmete keskväärtus;

SISSEJUHATUS

Riigi sõjalist kaitset on võimalik tagada erinevate strateegiate alusel, millest enam levinumad on palgaarmeel põhinev strateegia ning kutselistel kaitseväelastel ja reservarmeel põhinev strateegia. Eesti riigikaitse põhineb elukutselistel kaitseväelastel ja reservüksuste strateegial. Reservüksuste tootmiseks vajab Eesti kutsealuseid (Riigikaitse strateegia, 2010:8), kelleks on kaitseväeteenistuse seaduse (KVTS) § 2 lg 3 kohaselt 17-27 aastased Eesti vabariigi meessoost kodanikud (Kaitseväeteenistuse seadus, 13.06.2012). Eesti Vabariigis kestab kohustusliku kaitseväeteenistuse väljaõppetsükkel 8-11 kuud ning see jaguneb individuaal- ja allüksuse kursuseks (Kirsimäe 2004:4-5), peale mida arvatakse ajateenijad kaitseväe põhivalmidus- ja täiendreservi (Kaitseväe arengukava ... 27.04.2013).

Jaanuaris 2013 kinnitas vabariigi valitsus uue Kaitseväe arengukava aastateks 2013-2022, mille kohaselt ei kuulu kaitseväe põhivalmidus- ja täiendreservi enam Nõukogude Liidus ajateenistuse läbinud meessoost Eesti Vabariigi kodanikud, vaid reservis on üksnes need isikud, kes on Eesti Kaitseväe poolt ajateenistuses välja õpetatud, mis moodustab põhivalmidus- ja täiendreservi koguarvuks 60 000 reservväelast (Kaitseväe arengukava ... 27.04.2013). 2012. aastal kutsusid kaitseringkonnad reservõppekogunemisele 5771 reservväelast, kellest õppekogunemisel osales üksnes 2933 ehk 50%. Õppekogunemisel mitteosalenud isikkoosseisust vabastati põhjendatud taotluse alusel 19% reservväelastest. 31% ei ilmunud õppekogunemisele kohale, millest 20% ei saanud reservõppekogunemise kutset kätte ning 11% kutsututest ehk 504 reservväelast ei ilmunud kohale. (Morell 2012:9-10)

Kaitseväeteenistuse seadusega on pandud reservväelastele kohustus teavitada Kaitseressursside Ametit oma kontaktandmetest ja nende muutumisest (KVTS § 71 lg 1). Samamoodi seab KVTS § 75 lg 1 reservväelastele kohustuse ilmuda reservõppekogunemisele kutsel märgitud ajal. Teema on päevakajaline, sest reservõppekogunemisele põhjusega mitte ilmunud isikute osakaal (ei saanud kutset kätte ja ei ilmunud kohale) võib indikeerida, et isikud ei ole huvitatud täitma neile põhiseadusega pandud riigikaitse kohustust, mis arvestades põhivalmidus- ja täiendreservi koguarvu võib vähendada Eesti siseturvalisust sõjalise kaitse tagamisel.

Kõrge rahulolu ajateenistusega loob eeldused kaitseväele motiveeritud reservväelase koolitamiseks. Need, kellel on ajateenistusest jäänud kehvad mälestused, ei suutu positiivselt tulevastesse õppekogunemistesse. (Kivirähk 2012:3) Seega peaks motiveeritud reservväelase koolitamiseks õpetama juba noorsõduritele sõjaväestatud organisatsiooni väärtuseid, eetilist käitumist, moraalset kaalutlemist ja eetilise otsuse tegemise protsessi, mis looks eeldused sõduril moraalselt õiget otsuse eristamise vales otsusest sotsiaalsete ning moraalsete normide kontekstis (Patterson & Phipps 2002:9). Käesoleva lähenemise rakendamine võiks suurendada reservõppekogunemisel osalejate koguarvu.

Peamiste probleemidena tänases kaitseväes tuuakse välja organiseerimatust ja ajaraiskamist, ülemate ebapädevust ja üleolevat suhtumist ajateenijatesse, väljaõppe madalat kvaliteeti, kaitseväe kehva varustust, väheseid sportimisvõimalusi või üldse puuduvaid võimalusi vaba aja mõistlikuks sisustamiseks ning ajateenistusega seotud kaotusi isiklikus elus (Kivirähk 2012:3). Seega on käesoleva uurimuse laiemaks probleemiks sõduribaaskursuse raames noorsõdurite hoiakute ebapiisav kujundamine, mille põhjuseks võib olla asjaolu, et õppekavas ettenähtud õppeained ei võimalda noorsõdurite hoiakute kujunemist või instruktore ja ülemate oskus väljaõpet läbi viia on ebapiisav.

Tulenevalt eeltoodust on antud uurimuse keskmes kaitseväe väljaõppetsükli esimene individuaalkursus ehk sõduribaaskursus, mille eesmärgiks on valmistada kutsealune ette järgnevate väljaõppekursuste läbimiseks. Selleks õpetatakse kaitseväe relvastust, orienteerumist, esmaabivõtteid, tegutsemist välilaagris, taktika põhialuseid ja kaitsevaelaslikku käitumist (Kirsimäe 2004:4-5). Kaitsevaelasliku käitumise õpetamiseks viiakse läbi määrustiku- ja riviväljaõpe, mille eesmärgiks on kujundada noorsõdurite hoiakuid distsipliini ning kaitseväeteenistuse vajalikkusest (Kirsimäe & Nurmsalu 2003:14-23). Seega peaks sõdurite hoiakud kujunema kaitseväe põhiväärtuseid järgivaks sõduribaaskursus jooksul, mis tagaks motiveeritud reservüksuste koolituse.

Sõduribaaskursus kestab 10 nädalat (Kirsimäe & Nurmsalu 2003:2-6), mille järgselt annavad ajateenijad truuduse tõotuse Eesti Vabariigile kirjalikus sõnastuses, mis on sätestatud kaitseväeteenistuse seaduse § 10. Käesolevaga on magistritöö **uurimisprobleemiks** küsimus, kas ajateenistuse 10 nädalane sõduribaaskursus kujundab ajateenijate hoiakuid ning milline muutus selle aja jooksul ajateenijate hoiakutes toimub?

Kaitseväe mõju isikutele on uuritud Eestis alates 2007, mille tulemustes on muuhulgas kajastatud, et ajateenistus mõjutab isiku arusaamist ning hinnangut ajateenistuse läbimisele ja kaitseväeteenistuse vajalikkusele positiivselt. Aruandes on selged viited ajateenistuse mõjust ajateenija vaimsele ja füüsilisele arengule (Kivirähk 2007; Kivirähk 2008; Kivirähk 2009; Kivirähk 2010; Kivirähk 2011; Kivirähk 2012). Ameerika Ühendriikides on uuritud sõjaväelaste moraalselt õigete otsuste vastuvõtmist, mis tagab nende operatsioonilise efektiivsuse sõjalises konfliktis (Patterson & Phipps 2002; Culp 2012).

Garner (2005) viis läbi uuringu politseikadettide hoiakute muutuse tuvastamiseks aasta pikkuse hindamise perioodi jooksul. Uuringu tulemused kinnitasid, et politseinike hoiakud muutusid hindamise perioodi jooksul. Abdi, Delgoshaei, jt (2012) uuringus uuriti meditsiiniõdede hoiakute muutust patsientide turvalisuse tagamiseks kursuse alguses ja lõpus. Uuringu tulemustest selgus, et uuritava grupi hoiakud ning tööalased oskused paranesid patsientide turvalisuse tagamiseks. Seega on võimalik kujundada indiviidi hoiakuid läbi väljaõppekursuste organisatsioonile vajalikus suunas.

Magistritöö **eesmärgiks** on hinnata sõduribaaskursuse mõju ajateenijate hoiakutele.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud kaks **uurimisküsimust**:

1. Kas sõjaline väljaõpe koos kaitseväelaste käitumise ja kaitseväe eetika õpetamisega muudab ajateenijate hoiakuid 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul?
2. Milliste õppekavaliste või õppekava väliste tegurite tulemusena muutuvad või ei muutu 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul ajateenijate hoiakud?

Magistritöö uurimisküsimustele vastuste saamiseks püstitati järgnevad **ülesanded**:

1. Anda ülevaade hoiakute kujundamise metoodikast sõjaväestatud organisatsioonis läbi sotsiaalteadusliku prisma.
2. Analüüsida kaitseväe väljaõppe raamdokumente ning seostada need ajateenijate hoiakute kujundamise teoreetilise käsitlusega.
3. Analüüsida ajateenijate hoiakute muutust 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul.
4. Uurimistulemuste baasil sünteesida ettepanekuid sõduribaaskursuse õppekava täiendamiseks kaitseväeliste hoiakute kujundamise osas.

Käesoleva magistritöö näol on tegemist tegevusuuringuga (Löfström 2011:4), mis on suunatud kaitseväes rakendatava sõduribaaskursuse õppekava ning militaarpedagoogilise lähenemise täiendamiseks. Andmeanalüüsiks kasutati kvalitatiivset ja kvantitatiivset uurimismeetodit. Kvantitatiivse andmekogumismeetodina kasutati küsitlust. Küsitlus viidi uuritava- ja kontrollgrupi osas läbi 2013 aasta jaanuari 1 nädalal ning märtsi 2 nädalal. Küsitluse tulemused võimaldasid hinnata, kas sõduribaaskursuse jooksul muutuvad ajateenijate hoiakud kaitseväe põhiväärtuseid järgivaks, mis võimaldaks ajateenijatel pidada antud truudusetootust. Et seostada hoiakute muutus SBK jooksul õpetatava kaitseväelaste käitumisega, võrreldi uuritavasse gruppi kuuluvate ajateenijate määrustiku - ning rivieksamite tulemusi 10. õppenädalaks kujunenud hoiakute tulemustega.

Kvalitatiivse andmekogumismeetodina kasutati poolstandardiseeritud intervjuud ja dokumendianalüüsi. Intervjuu võimaldas saada vastuseid küsimustele, millised tegurid kujundavad või ei kujunda sõduribaaskursuse jooksul ajateenijate hoiakuid (Laherand 2008:192-195). Dokumendianalüüsi keskmes oli kaitseväe sisemäärustik, sõduribaaskursuse õppekava ja antud magistritöö teoreetiline käsitus, mille analüüsimise tulemusena tuvastati hoiakute muutumise teoreetiline võimalikkus sõduribaaskursuse jooksul. Analüüsi läbiviimiseks moodustati kaks valimi gruppi, milleks oli uuritav grupp ja kontrollgrupp. Uuritav grupp koosnes kaitseväe suurimas väeliigis maaväes jaanuaris 2013 teenistust alustanud 18-27 aastastest ajateenijast. Kontrollgrupp seevastu moodustati nendest 18-27 aastastest isikutest, kes ajateenistuses käinud ei ole.

Magistritöö **uudsus** seisneb alljärgnevas:

1. Sõduribaaskursuse raames hoiakute kujundamise meetodika uurimises kvantitatiivse ja kvalitatiivse uurimismeetodiga. Käesoleval meetodil ei ole Eestis antud temaatikat varem uuritud.
2. Kaitseväelasliku käitumise ja kaitseväe eetika seostamises hoiakute muutusega. Varasemalt ei ole Eestis kaitseväelaste käitumist ja kaitseväe eetikat seostatud ajateenijate hoiakute kujundamisega sõduribaaskursuse jooksul.
3. Ajalises faktoris, milleks on 10 nädalat ehk sõduribaaskursus. Varasemate uuringute ajaliseks raamistikuks on kogu kohustuslik kaitseväeteenistus, mille kestvuseks on 8-11 kuud.

Magistritöö fookuses on siseturvalisus sõjalise kaitse võtmes, mille raames viidi jaanuaris 2013 ajateenistust alustanud ajateenijate osas läbi ankeetküsitlus sõduribaaskursuse alguses ja lõpus, mis võimaldas hinnata, kas ajateenijate hoiakud muutuvad 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul. Lisaks viidi 5 pioneeripataljoni ajateenija osas läbi intervjuu, mis võimaldas hinnata, milliste tegurite tulemusena on või ei ole võimalik kujundada ajateenijate hoiakuid.

Magistritöö koosneb sissejuhatusest, kolmest peatükist ning kokkuvõttest. Magistritöö esimeses peatükis antakse ülevaade hoiakute kujundamise meetodikast kaitseväes ning selle vajalikkusest. Selleks kirjeldatakse hoiakute kujundamise üldist meetodikat, seostatakse sõduribaaskursus Bronfenbrenneri bioökoloogilise süsteemiteooria (Bronfenbrenner 1979), Scheini täiendatud Lewini muudatuste teooria (Schein 1995) ning Kohlbergi moraalse arengu teooriaga (Kohlberg & Hersh 1977), mis võimaldab kajastada sõjaväeliste hoiakute kujundamise meetodikat ning selle vajalikkust. Uurimustöö teises peatükis kirjeldatakse dokumendi analüüsi meetodikat ning analüüsitakse kvalitatiivselt sõduribaaskursuse õppekava (Kirsimäe & Nurmsalu 2003) ja kaitseväe sisemäärustikku (2013) ajateenijate hoiakute muutumise võimalikkuse tuvastamiseks teoreetilisel tasandil. Kolmandas peatükis kirjeldatakse valimi uurimise meetodikat, uurimisdisaini, valimit ning aineistiku kogumist, mille järgselt summeeritakse kogu uurimus ning tuuakse välja uurimiseesmärkide saavutamise ja/või mitte saavutamise ning ettepanekud.

Autor tahaks tänada alljärgnevat isikuid magistritöö koostamise raames osutatud abi eest:

1. Oma abikaasat, Monika Prants'i, kogu magistriõpingute ja magistritöö koostamise ajal osutatud abi ja moraalse toetuse eest;
2. Hr Indrek Saart ja pr Ulvi Uulimaa-Margust, kelle juhendamise tulemusena valmis käesoleva uurimuse teoreetiline ja empiiriline osa;
3. Kaitseväe Peastaabi Riigisaladuse ja salastatud välisteabe komisjoni, kelle kooskõlastuse tulemusena oli võimalik läbi viia empiiriline uuring Kaitseväes;
4. Kirde Kaitseringkonna ülem kolonelleitnant Enno Mõtsa, kelle kooskõlastus võimaldas läbi viia empiiriline uurimus Kirde Kaitseringkonna väeüksustes;
5. Kolonelleitnant Urmet Reimanni ja kolonelleitnant Janek Niitsood õpingute ajal mõistva suhtumise ja magistritöö koostamiseks võimaldatud aja eest teenistuse jooksul;
6. Kolonelleitnant Kalle Terast, kolonelleitnant Eero Kinnuneni, major Marek Värk'i, kapten Toomas Rebo, kapten Riho Rostinit ja leitnant Andrei Nasti, kes võimaldasid õppetöö välisel ajal viia ajateenijate osas läbi põhiuurimuse ja kasutada andmeanalüüsiks SBK eksamitulemusi;

1. AJATEENIJATE HOIAKUTE KUJUNDAMINE AJATEENISTUSE JOOKSUL

Käesolevas peatükis antakse ülevaade indiviidi hoiakute kujunemisest läbi Bronfenbrenneri (1979) bioökoloogilise süsteemiteooria ning Scheini poolt täiendatud Lewini muudatuste teooria (Schein 1995), mille eesmärgiks on kirjeldada indiviidide hoiakuid kujundavaid tegureid ühiskonnas ja organisatsioonis. Arvestades, et varasemad uuringud toetavad väidet, et hoiakuid on võimalik muuta (Garber 2005; Abdi, Delgoshaei, jt 2012; Hough & Park 2002 ref Tanasichuk & Wormith 2012; Schein 1995) võib olla käesoleva kirjelduse tulemusena võimalik eelpool mainitud teooriad kohandada sõjaväestatud organisatsiooni konteksti, mis looks eeldused sõjaväeliselt korraldatud keskkonnas indiviidide hoiakute muutuse kirjeldamiseks. Lisaks seostatakse sõjaväestatud keskkonna konteksti kantud teooriaid Kohlberg'i moraalse arenguteooria (Kohlberg & Hersh 1977) ning Bandura kognitiivse teooriaga (Bandura 1991 ref Culp 2012), mis võimaldab siduda varasemad sõjaväestatud hoiakute kujundamise alased uuringud käesoleva magistritööga. Selline teoreetiline raamistik loob alused sõjaväeliste hoiakute kujunemise meetodika ning selle vajalikkuse kirjeldamiseks läbi sotsiaalteadusliku prisma.

1.1. Hoiakuid kujundavate tegurite tuvastamine Bronfenbrenneri bioökoloogilise teooria alusel

Esimeses alapeatükis kajastatakse tegureid, mis võivad aidata kujundada indiviidi hoiakuid. Selleks kirjeldatakse Bronfenbrenneri (1979) bioökoloogilist süsteemiteooriat, mille raames tuvastatakse hoiakuid kujundavad tegurid ning kohandatakse need sõjaväestatud organisatsiooni konteksti. Et kirjeldada hoiakuid kujundavaid tegureid, peaks esmalt kirjeldama hoiakute olemust. Indiviidi hoiak on väljendus sellest, et kõnealune isik on igal ajal valmis reageerima mingil kindlal moel. Hoiak on hinnangu väljend ja selle emotsionaalne varjund. (Forsvarets... 1998:124-139 ref Lepik, Püssim jt 2002) Hoiakud võivad olla positiivsed ja negatiivsed. Positiivsed hoiakud arenevad väljapoole objekti, mille suhtes indiviid väljendab soodsaid

emotsioone, uskumisi ja käitumise tavadid. Negatiivsed hoiakud tekivad, kui indiviid tunneb ebameeldivaid emotsioone või omab ebameeldivaid hinnanguid. Positiivsete hoiakute ajal negatiivsed hoiakud avalduda ei saa. (Higgins & Kruglandski 2007 ref Tok 2011:82) Indiviidi hoiakud muutuvad aja jooksul ning neid kujundavad erinevad ühiskonna tegurid, mida võib käsitleda planeerimata muudatustena (Bronfenbrenner 1979; Evert 2008:14). Siiski võib hoiakute muutus olla ka planeeritud. Näiteks muudatuste läbiviimisel organisatsioonis, mida kirjeldab Lewini kolme astmeline muudatuste teooria (Lewin 1947 ref Barnes 2004:985). Seega võiks väita, et indiviidi hoiakud on pidevas muutuses ning neid võib olla võimalik kujundada erinevate meetodite tulemusena, mida kirjeldatakse käesoleva uurimuse edasises faasis.

Hoiakute muutust on uuritud erinevates eluvaldkondades nagu politseiteenistus (Garner 2005), meditsiin (Abdi, Delgoshaei, jt 2012), haridus (Johnston 2009 ref Tok 2011:81) ja siseturvalisus (Hough & Park 2002 ref Tanasichuk & Wormith 2012:417-418). Tok'i (Johnston 2009 ref Tok 2011:81) poolt läbi viidud haridusalase uuringu kohaselt on indiviidi hoiakuid võimalik muuta kolme lähenemisviisi rakendamise tulemusena. Esimeseks viisiks on kognitiivne lähenemine, mille tulemusena muudetakse indiviidi suhtumist mingisugusesse objekti. Schein (1995) on edasi arendanud Lewin'i muutuste teooriat eeltoodud meetodi rakendamiseks ning meetodi tulemuslikkus seisneb indiviidi arvamuste restruktureerimises mingisugusesse objekti, mis avardab indiviidi arusaamasid objekti olemuse tõlgendamisel, tuues kaasa uue suhtumise rakendamise käesolevasse objekti. Teiseks on käitumuslik lähenemine, mis seisneb ergutuste ja karistuste rakendamises. Selle lähenemisviisi efektiivsus seisneb asjaolus, et ergutuste rakendamine toob indiviidis esile positiivsed hoiakud, sest indiviid kordab meelsamini seda käitumist, mille eest teda premeeriti. Kolmandaks viisiks on sotsiaalne lähenemine, mis väljendub indiviidi kalduvuses jäljendada uskumusi ja inimesi, keda või mida ühiskonnas imetletakse. (Johnston 2009 ref Tok 2011:81) Selle lähenemise kohaselt võiks hoiakute muutmiseks rakendada eeltoodud meetodeid, mille tulemusena võiks hoiakute kujundamise protsess olla edukas.

Et hoiakute muutmine oleks edukas, peaks uurima, millised tegurid võiksid tagada eelmises lõigus käsitletud meetodite rakendamise efektiivsuse. Indiviidi hoiakuid on võimalik muuta läbi tema isikliku kogemuse, kogutud informatsiooni või teise isikute arvamuse tulemusena (Garner 2005). Abdi, Delgoshaei jt (2012) uuring käsitles meditsiiniõdede hoiakute muutust patsientide turvalisuse tagamisel kursuse alguses ja lõpus. Uuringu tulemustest selgus, et uuritava grupi turvalisuse tagamisega seotud hoiakud ning tööalased oskused paranesid peale kursuse läbimist.

Politseiteenistuses läbiviidud uuringu keskmes oli politseikolledžis läbiviidava väljaõppe mõju hindamine politseikadettide hoiakutele. Uuring viidi läbi aasta pikkuse hindamise perioodi jooksul ning hindamise perioodi lõpus selgus, et uuritavate suhtumine ja ettekujutus politseitööst muutus (Garner 2005).

1994 aastal uuriti indiviidide hoiakute muutust siseturvalisusesse. Selleks viisid eriala eksperdid uuritavale grupile läbi siseturvalisuse tagamist käsitleva loengu. Loengule järgnes uuritava grupi seminar loengu teemal. Uuritava grupi hoiakuid hinnati enne ja pärast koolitust. Uuringu tulemusena selgus, et sellise meetodi rakendamise tulemusena muutusid uuritava grupi hoiakud siseturvalisuse tagamise positiivsemaks ning uuritavad omandasid uut teadmist valdkonna kohta. 10 kuud hiljem viidi uuringus osalejate osas läbi intervjuu, mille tulemusena selgus, et kursuse raames kujunenud hoiakud avaldusid uuritavatel endiselt. (Hough & Park 2002 ref Tanasichuk & Wormith 2012:417-418) Seega võiks väita, et indiviidi hoiakuid on võimalik kujundada läbi väljaõppekursuste organisatsioonile vajalikus suunas.

Eesti Vabariigis põhineb riigikaitse kutseliste kaitseväelaste ja reservüksuste koolitamise strateegial (Riigikaitse strateegia 2010:8), mis eeldab seda, et 17-27 aastased noored (KVTS § 2 lg 3) täidaksid enda põhiseaduse § 124 (edaspidi PS) tuleneva kohustuse läbida kaitseväeteenistus (Põhiseadus 28.06.1992). See tagab reservüksuste komplekteerituse ja kutseliste kaitseväelaste olemasolu sõjalise kaitse tagamiseks. Lisaks sellele, et PS kohustab indiviidi kaitseväeteenistuse kohustust täitma, peetakse ajateenistuse läbimist vajalikuks ka Eesti ühiskonnas, mis võib viidata sellele, et ühiskond on seadnud meessoost kodanikele kõrgendatud ootused sõjalise kaitse tagamisel, mis omakorda võib olla seotud suurenenud vabatahtlikult ajateenistusse astunud noormeeste arvuga. Siiski on Kivirähk (2012:1-3) leidnud oma kvantitatiivses uuringus tõendeid, et ajateenijate hoiakud kaitseväeteenistusse võivad kujuneda negatiivseks, mis omakorda võib tingida vähese osavõtu reservõppekogunemisest. Eeltoodust tulenevalt võiks järeldada, et kaitsevägi organisatsioonina ei pruugi kujunda sõjalise väljaõppe läbiviimisega ajateenijate hoiakuid teenistusest positiivseks.

Käesolevas magistritöös uuritakse hoiakute muutmise võimalusi läbi sõjaväelise väljaõppe, mille teoreetiliseks aluseks valiti Bronfenbrenneri (1979) bioökoloogiline süsteemiteooria. Vajadus käsitleda just Bronfenbrennerit on tingitud Lewini valdkonna teoorias (*inglise keeles „filed theory“*) käsitletavast põhimõttest, mille kohaselt võib indiviidi hoiakuid parandada sotsiaalse

konflikti¹ lahendamine, olgu see konflikt religioosne, rassiline, tööstuslik või abieluline. Sotsiaalse konflikti lahendamine võimaldab indiviidil mõista ja ümber hinnata oma arusaamad neid ümbritsevast maailmast (Lewin ref Barnes 2004:981). Bronfenbrenneri (1979) ökobioloogiline teooria toetub Lewini valdkonna teorialle (Lewthwaite 2011:9) selgitades ökosüsteemide mõju indiviidi arengule kogu kasvukeskkonna lõikes. Subjekti arengut ei vaadelda mitte üksnes konkreetsetel ajahetkedel ja mõjusfääris, vaid põhjus-tagajärg seostel põhineva teooria tulemina makrosüsteemi raamistikus, mille lähtekohaks on noorukiiga, mil indiviid on keskkonna mõjudele kõige vastuvõtlikum. (Bronfenbrenner 1979) Seega on olemas võrdlusmoment ajateenistusega, kuhu kutsealused saavad nõ puhta lehena, omamata mingisugust eelnevat sõjaväestatud keskkonnas toimimise kogemust. Antud juhul võivad nende kaitseväeteenistuse alased hoiakud olla kujundatud teiste isikute juttude põhjal, mis võimaldab läbi individuaalse kogemuse muuta hoiakuid.

Bronfenbrenneri (Berk 2000 ref Paquette & Ryan 2001:1-2; Skinner 1964 ref Paquette & Ryan 2001:25; Frost 1989 ref Paquette & Ryan 2001:23; Huxley 1957 ref Paquette & Ryan 2001:28; Bronfenbrenner 1979) bioökoloogilise teooria kohaselt mõjutavad indiviidi ehk bioloogilise ökosüsteemi mikrosüsteemi sotsioloogilises mõttes erinevad tasandid, milleks on:

- a) Mesosüsteem, mis hõlmab endasse mikrosüsteemide kogumi, millega indiviid vahetult kokku puutub. Siia kuuluvad esimese ringi perekond, sõbrad ja kool. Perekond mõjutab indiviidi arengu kõiki etappe. Keelekasutus, toitumisharjumused, turvatunne, tervishoid on perekonna poolt indiviidile kujundatud hoiakud. Laps on koolis oma kodu peegel, seetõttu peavad õpetajad suutma orienteeruda erinevates perekondade toimemudelites leidmaks mõistev kontakt oma õpilasega. Edovald (2005) on enda teoreetilises käsitluses samuti kasutanud indiviidide hoiakute muutmiseks Bronfenbrenneri (1979) bioökoloogilist teooriat ning toonud välja asjaolu, et indiviidi hoiakuid kujundavad ka sõbrad, kellega vahetust kokkupuutest võidakse koos kujundada erinevaid arvamusi ühiskonna toimimise osas.
- b) Eksosüsteem hõlmab endasse indiviidi kaudselt mõjutavad tasandid. Sellele tasandile kuuluvad teise ringi perekond, naabrid, kaugemad sõbrad, vanemate töökoht, tervishoid, religioon ja sotsiaalteenused. Eksosüsteem mõjutab koostöös mesosüsteemi teguritega indiviidi taju perekonna asetusest ühiskonnas sotsiaal-majanduslikus vaatepunktis.

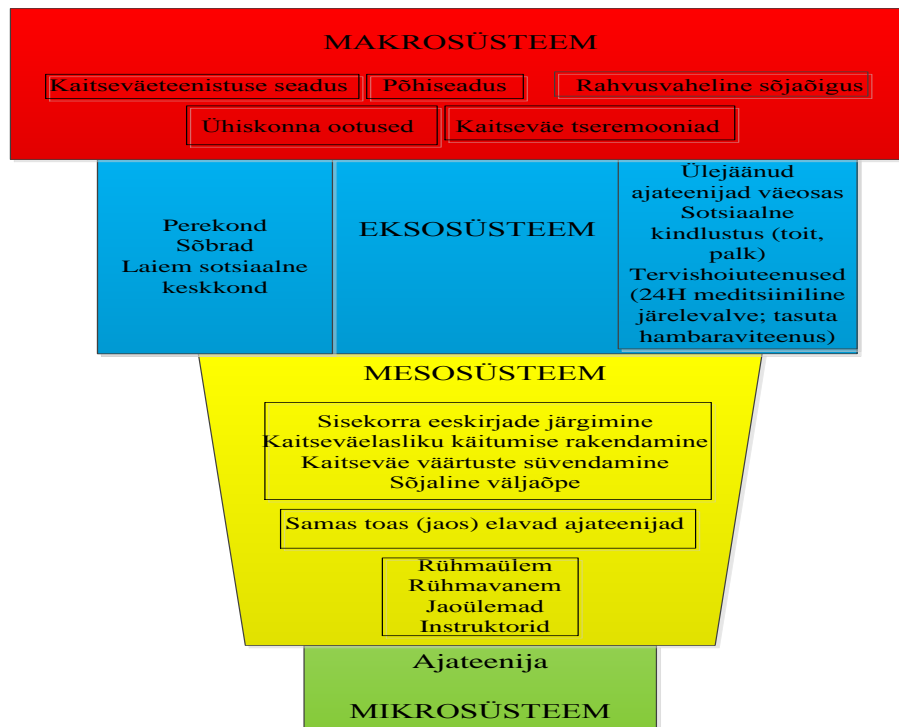
¹ Sotsiaalne konflikt avaldub kahe subjekti vahel, kui vähemalt üks neist tajub erinevusi arusaamades, mõtetes, ettekujutustes, interpretatsioonides, tunnetes või tahtes nagu kitsendataks sellisel nende arvamusi (Glasl 2002:17 ref Urva 2007:14). Käesolevas magistritöös on sotsiaalse konflikti aluseks ühiskonna kaitseks kujundatavad kaitsevaeliste hoiakute erinevus kutsealuste hoiakutest.

Eksosüsteem võimaldab indiviidil seostada väärtused ja materiaalsete vahendite suhted. Religioon kujundab indiviidi arusaamasid moraalselt õigetest ja valedest väärtustest. Religiooni ja kooli õpetamise meetodid on küll vastuolus, kuid mõlemad on indiviidi kujundamisel vajalikud.

- c) Makrosüsteemi kuuluvad kultuur, tava ja õigus. Makrosüsteem mõjutab väga otse mesosüsteemi, sest muudatused makrosüsteemis muudavad indiviidide toimimist ka teistes kirjeldatud süsteemides. Kultuur on makrosüsteemi kõige olulisem komponent, mis võimaldab indiviidil kujundada tema isiksuse. Õigusaktid ja väärtused loovad eeldused indiviidi hoiakute kujunemiseks ühiskonnas tunnustatud moraali ja tava normide järgimiseks.

Varasemate sõjaväeliste uuringute kohaselt peaks sõjaväestatud organisatsioon kujundama just noorsõdurite hoiakud sõjaväestatud organisatsiooni väärtustele vastavaks, mis välistab selle, et tegutsedes lahinguväljal või rahuaegsetes tingimustes teeb sõdur otsused vanuserühmas kujunenud arvamuste tulemusena (Patterson & Phipps 2002:6). Väljaõppelises raamis peaks sõdurite hoiakute kujundamine aset leidma just baaskoolitustel (Culp 2012:46-48), milleks Eesti Kaitseväes on sõduribaaskursus (Kirsimäe 2004:8). Antud juhul kohandatakse Bronfenbrenneri (1979) bioökoloogilisse mudelisse kohustusliku kaitseväeteenistus tervikuna, mis hõlmab ka sõduribaaskursust. Eeltoodud võimaldab tuvastada hoiakuid muutvaid tegureid väljaõppekursuste raames.

Joonis 1 kohaselt saaks ajateenistuse mesosüsteemina vaadelda sõjaliste teadmiste omandamist kompaniis/patareis, kus kooli ja õpetajate rolli täidavad ülemad ja instruktorid. Kursuste raames õpetatakse sõduritele kaitseväelaste käitumist, kaitseväe väärtuseid, sisekorraeeskirju ning sõjalisi teadmisi. (Sisemäärustik 2013:1-15; Kirsimäe & Nurmsalu 2003:14-24; Kirsimäe 2004:4-5) Sõdurite arusaamad toitumisharjumustest, hügieenist, korrashoiust, distsipliinist kujundatakse väljaõppe käigus (Kirsimäe & Nurmsalu 2003), kuid kujunemise aluseks peetakse kaitseväes ülemate eeskuju (Sisemäärustik 2013:p 19, 42, 44; Dannat 2008:3). Valdava enamuse ajateenistusest veedavad sõdurid koos enda toas elavate ajateenijatega. Aega veedetakse nii spordisaalis, sõdurikodus, kui ka raamatukogus (Olmetingimused 30.04.2013), kus omavaheliste vestluste tulemusena kujundatakse arvamusi ülematest, oma rollist ajateenistuses ning kaitseväest tervikuna.

Joonis 1. Bioökoloogilise süsteemiteooria mudel sõjaväestatud organisatsiooni raamides (Autori koostatud Bronfenbrenner 1979; Sisemäärustik 2013:1-15; Kirsimäe & Nurmsalu 2003:14-24; Kirsimäe 2004:4-5; PS § 124; KVTS § 2 lg 3; Riigikaitse strateegia 2010:8 baasil).

Ajateenija jaoks jaguneb eksosüsteem kaheks (joonis 1). Esmalt koosneb eksosüsteem teistest väeosas teenivatest ajateenijatest, kes on vahetuteks informatsiooni allikateks sellest, kuidas ülejäänud sama süsteemi invidiidid käituvad, millised on nende ülemad ning milline on nende väljaõppe tase. Peamiselt puutub invidiid ajateenistuse jooksul teiste ajateenijatega kokku sööklas, laatsaretis või väljapool teenistusaega (Olmetingimused 30.04.2013; Kivirähk 2012:3). Teisalt on ajateenija jaoks eksosüsteemiks kodu, esimese ringi perekond ja lähemad sõbrad, kes toetavad ajateenijat teenistuse vältel inimesele ebatavalises keskkonnas, mõjutades ajateenijat täitma eeskujulikult oma teenistusülesandeid ning järgima kaitseväge distsipliini. Vanemate, sõprade ja tööandjate/-kaaslaste positiivne suhtumine võib kujundada ajateenijate hoiakuid teenistusest positiivsemaks. (Kivirähk 2012:1)

Käesoleva magistritöö raames saab makrosüsteemina vaadelda kohustuslikku kaitseväeteenistust tervikuna (Kirsimäe 2004:8), mida ilmestab ka joonis 1. Kaitseväeteenistust reguleerivad õigusaktid, sotsiaalsed ootused ning riigi põhikorra väärtustamine ja kaitse on kaitseväeteenistuse positiivse kuvandi aluseks ning operatsioonilise efektiivsuse nurgakiviks (Sisemäärustik 2013:1-3; Dannat 2008:3). Käesolevaga võiks olla võimalik Bronfenbrenneri (1979) bioökosotsioloogilist süsteemiteooriat kitsendatud kujul kasutada ajateenistuse

kirjeldamiseks, mille käigus ilmnevad tegurid, mis võivad kujundada indiviidide hoiakuid. Teooria kohandamise tulemusena on võimalik seostada indiviidi hoiakute muutus kahe meetodi rakendamise tulemusena, milleks on pedagoogiline ning distsiplinaarne meetod. Pedagoogiline meetod hõlmab endas kursuse raames edasi antavaid teadmisi ning ülemate ja instruktorite eeskuju õpetatu järgimises. Distsiplinaarne meetod kätkeb endas seaduseid, määruseid ja ühiskonna ootuseid kaitsevæele. Olenemata sellest, et kaitsevæel võivad olla loodud eeldused sõdurite hoiakute muutmiseks ajateenistuse vältel, on siiski viimasel aastal suurenenud nende isikute osakaal, kes pigem ei soovi tulla või ei tule reservõppekogunemisele (Kivirähk 2012:3), mistõttu uuritakse järgnevas alapeatükis indiviidi hoiakute muutuse protsessi Scheini poolt täiendatud Lewini muudatuste teooria (Lewin 1947a ref Barnes 2004:985; Schein 1995) võtmes.

1.2. Hoiakute kujundamine Lewini muutuste juhtimise teooria kontekstis

Vajadus käsitleda Lewini kolme astmelist muutuste teooriat kirjeldamiseks indiviidi hoiakute muutust on tingitud asjaolust, et antud teooria väljatöötamine ning katsetamine leidis aset II maailmasõja ajal, hõlmates muuhulgas psühholoogilist sõda (Lewin 1943a ref Barnes 2004:979; Marrow 1969 ref Barnes 2004:979), mille eesmärk on vastase moraali, hoiakute ja käitumise muutmise sõjalise eesmärgi saavutamiseks (Field manual 2005:1-2). Seega võib antud teooria luua eeldused indiviidide hoiakute muutuse uurimisele ka sõjaväestatud organisatsioonis. Eesti kaitsevæes seisneb indiviidi hoiakute muutmise vajadus motiveeritud reservväelase koolitamises. Need, kellel on ajateenistusest jäänud kehvad mälestused, ei suutu positiivselt tulevastes õppekogunemistesse. Negatiivsete emotsioonide kujunemise ühe põhjusena tuuakse välja väljaõppe madalat kvaliteeti (Kivirähk 2012:3), mis võib pärssida ka ajateenija hoiakute muutust ajateenistuse jooksul kohustusliku kaitsevæeteenistuse vajalikkusesse. Sõjaväestatud organisatsioon peaks kujundama just noorsõdurite hoiakud sõjaväestatud organisatsiooni väärtustele vastavaks. Eeltoodu tagaks selle, et tegutsedes lahinguväljal või rahuaegsetes tingimustes ei teeks sõdur otsuseid vanuserühmas kujunenud arvamustest lähtuvalt. (Patterson & Phipps 2002:6)

Scheini täiendatud Lewini (Schein 1995; Kotter 2004 ref Evert 2008:14; Robbins 2003:564-565 ref Kristonis 2005:2; Lewin 1947 ref Barnes 2004:985) muutuste teooria kohaselt toimub muutuste läbiviimine kolme etapina:

- a) Lahtisulatamine, mis eeldab vanade hoiakute kõrvale heitmist. Seda on võimalik tagada individuaalse motivatsiooniga muutuda, organisatsiooni vajadusega muutuda või

õiguslikust regulatsioonist tuleneva vajadusega muutuda. Lahtisulatamise protsessi üheks olulisimaks osaks on indiviidi motiveerimine muutuse läbiviimiseks. Siiski üksnes motivatsioonist ei piisa hoiakute muutmiseks, vaid indiviidis tuleb tekitada positiivne suhtumine muutusesse.

- b) Muutuste läbiviimine, kus tegeletakse muutuste ulatuse ning tegevuste määratlemise ning konkretiseerimisega.
- c) Kinnikülmutamine, kus muutunud käitumine kinnistatakse harjumuspäraseks.

Kindlasti on oluline kõigi kolme faasi rakendamise puhul pöörata tähelepanu kõikidele faasidele ning unustada ei tasu kolmanda etapi olulisust, mis määrab tegelikult suures ulatuses kogu muutuse läbiviimise kordamineku. Muutuste läbiviimine algab planeerimisest, mille raames koostatakse visioon. Visioon peab olema kõigile asjasse puutuvatele isikutele kättesaadav ning üheselt mõistetav. Visiooni koostab ja muutusi juhib juhtkond või juhtgrupp. Kogu muutuste protsessi vältel on oluline lähtuda koostatud tegevuskavast. (Üksvärav 2004 ref Evert 2008:14) Muutuste läbiviimise kavandamisel on oluline lähtuda kahest asjaolust (Bouckennooghe 2010:500-506):

- a) indiviidid tahavad muuta oma hoiakuid või on selleks üldisem vajadus.
- b) hoiakute muutus võib tekitada indiviidis vastumeelsust, mis on tingitud keskkonna ebasoodsatest faktoritest.

Bronfenbrenneri (1979) kohaselt muutuvad indiviidi hoiakud kolme meetodi tulemusel, milleks on kognitiivne, emotsionaalne ning käitumuslik meetod. Hoiakute muutuseks on vaja keskkonda, mis kognitiivsete ja emotsionaalsete tegurite tulemusena suunaksid indiviidi mõtlema hoiakute muutuse vajalikkusele. Käitumuslikud reaktsioonid hoiakute muutmisel viitavad hoiakute muutmiseks kasutusele võetud meetmetele. (Bronfenbrenner 1979; Elizur and Guttman 1976 ref Bouckennooghe 2010:501) Hoiakute muutmise protsessi planeerimisel ja läbiviimisel on oluline teadmine, et hoiakute muutumine ei tähenda seda, et vanad hoiakud kustutatakse indiviidi mälust ja uued salvestatakse asemele. Hoiakud kujunevad, mis tähendab, et iga uus kogemus võib kujundada hoiakuid nii paremuse, kui halvemuse poole. Mis omakorda ei tähenda seda, et hoiakute muutumise tulemusena ei suudaks indiviid meenutada oma eelnevaid hoiakuid mingi objekti suhtes, mille esile tulek võib olla seotud konkreetsest kontekstist tulenevate asjaoludega. (Wilson et al 2000 ref Conrey & Smith 2007:730-732)

Muutuste protsessi läbiviimisel on oluline reageerida indiviidi tunnetele ja seda seetõttu, et inimesed muudavad oma tegevust ja käitumist mitteanalüütilisele ning ratsionaalsele mõtlemisele toetudes, vaid sõltuvalt emotsionaalsest laengust, mida muutuse teavitamine neis esile kutsub (Kotter 2004 ref Evert 2008:14). Tunnete arvestamine võib protsessi kaasa tuua indiviidi positiivse suhtumise. Positiivset suhtumist on võimalik tekitada kolme meetodi tulemusena (Herscovitch & Meyer 2002: 475 ref Bouckennooghe 2010:505):

- a) Emotsionaalne pühendumus, mis väljendub selles, et indiviid tajub protsessi kasutegurit.
- b) Jätkuv kohustus, mis väljendub selles, et indiviid tunnetab muutuse vajalikkust, sest ta on selleks kohustatud.
- c) Normatiivne kohustus, mis väljendub selles, et indiviid peab muutma oma hoiakuid, sest ühiskonna moraali ja tava normid nõuavad seda.

Kõige efektiivsemaks meetodiks on rakendada kõiki kolme meetodit kombineeritult, mis laiemas kontekstis taandub normatiivsele kohustusele muuta hoiakuid (Ajzen 1991 ref Bouckennooghe 2010:505). Siiski üksnes positiivsest suhtumisest ei piisa muutuste läbiviimiseks, vaid indiviid peab aktsepteerima põhjuseid, miks muutus läbi viiakse ning seostama selle enda jaoks olulise valdkonna või olukorraga (Schein 1995). Muutuste juures ei saa alati kõiki indiviide motiveerida ning loota nende positiivsele suhtumisele, sest kõik indiviidid ei reageeri muutustele ühtemoodi, mistõttu võib esineda ka vastumeelsust. Vastumeelsus avaldub passiivsetes ja aktiivsetes tegurites. Passiivsed tegurid moodustuvad nõrgast või lihtsast opositsioonist, mis kujundavad muutust negatiivses võtmes takistades või blokeerides muutuse avaldumist laiemalt. Aktiivsed meetodid on agressiivsed meetmed, mis avalduvad muutustele vastuseisus ning võivad avalduda muutuste rakendamise takistamises või nende blokeerimises läbi protestide (Coetsee 1999 ref Bouckennooghe 2010:504).

Schein (1995) on seostanud hoiakute muutuse etapi arusaamade ja/või arvamuste ümberlükkamise või nende täpsustamisega. Seda aitab ellu viia kognitiivne restruktureerimine, mis avaldub kolmes omavahel seotud põhimõttes. Esimeseks põhimõtteks on ümberdefineerimine. Selle raames õpitakse, et sõnad, väljendid, arusaamad võivad tähendada midagi muud, kui indiviid seda eeldas. Teiseks põhimõtteks on kognitiivne laiendamine, mille raames õpitakse, et ümberdefineeritud sõnu, väljendeid ja arusaamisi võib tõlgendada laiemalt, kui indiviid seda eeldas. Kolmandaks põhimõtteks on uute standardite rakendamine arvamustes ja hinnangutes. Selle tulemusena mõistab indiviid, et pidepunktid, millel varasemad arusaamad põhinesid ei ole absoluutsed, vaid neid saab kasutada laiemas kontekstis. Laiem kontekst

muudab ka hinnangute andmise skaalat, mis omakorda võib kaasa tuua hoiakute muutuse. (Ibid 1995)

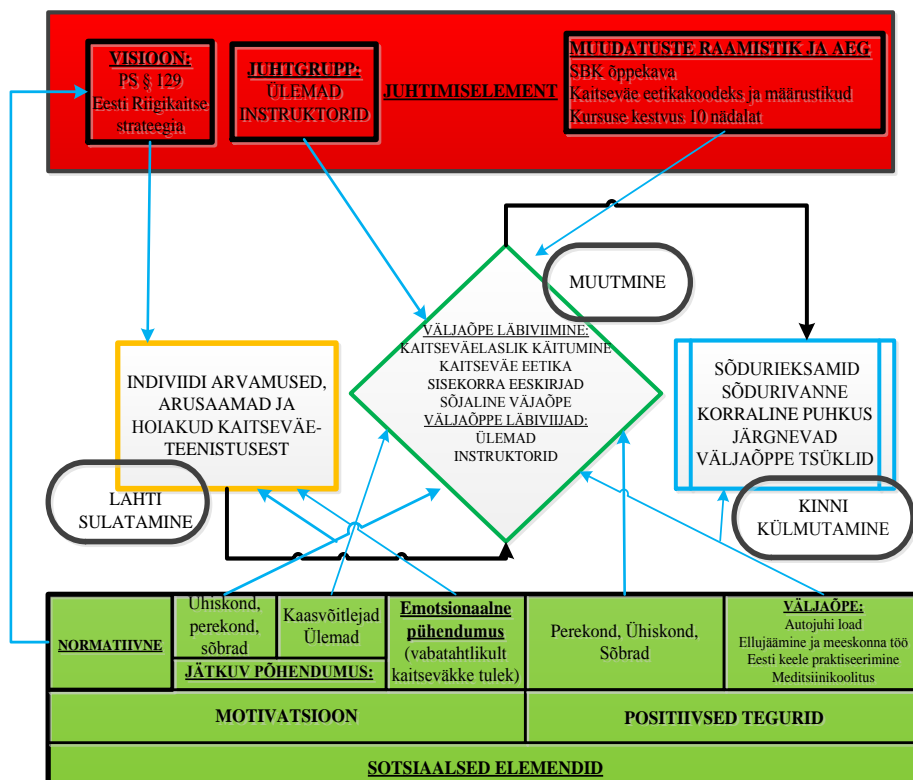
Selleks, et kognitiivse restruktureerimise etapid oleksid edukad, peaksid olema täidetud kaks tingimust, mis võivad muuta hoiakute muutuse õpirotsessis edukaks (Ibid 1995):

- a) Õppimine läbi eeskju, mille raames peab indiviid samastama õpetatu enda jaoks positiivse või negatiivse eeskujuga. Eeskujuks olemine annab õppijale sotsiaalse kaitse, mis on kognitiivseks ümberdefiniitsiooniks ning loob võimalused hoiakute muutuseks.
- b) Õppimine katse-eksituse meetodil, mis põhineb indiviidi ümbritseva keskkonna analüüsil. Analüüs võimaldab luua uusi seoseid õpetatud teooriaga.

Scheini (1995) kohaselt on kõige elementaarsem viis kognitiivse restruktureerimise läbiviimiseks vestlused. Vestluste tulemusena võivad avalduda tõlgendused kujunenud arusaamadest läbi erineva vaatenurga, mis võib indiviidile tunduda uudsena. Tema essee peamiseks seisukohaks on, et indiviidi motiveeritus koos eeltoodud meetodite rakendamisega võiks olla indiviidi hoiakute muutmise lähtekohtadeks. Seega on Scheini poolt täiendatud Lewini muutuste teooriat (Ibid 1995) võimalik rakendada indiviidi hoiakute kujundamiseks, kui muutuste läbiviimisel tagatakse indiviidile positiivsed tegurid. Positiivsed tegurid avalduvad tema kaasamises muutuste protsessi, muutuste vajalikkuse selgitamises ning muutuste läbiviimise tulemusena indiviidi positiivselt mõjutavates tegurites. Siiski on hoiakute muutuse juures ilmselt kõige olulisem indiviidikesksus, mis eeldab personaalset lähenemist ning kõiki muutust puudutavate tegurite selgitamist, mis tähendab seda, et muutuste vajalikkust laiemas kontekstis (makrosüsteem) tuleb seostada indiviidi (mikrosüsteemi) vahetult mõjutavate teguritega. Laiema konteksti tajumine võimaldab indiviidil paremate seoste loomist väärtuste ja materiaalsete tingimuste koostoimimisest. (Ibid 1995; Berk 2000 ref Paquette & Ryan 2001:1-2)

Joonis 2 kohaselt peaks ajateenijate hoiakute muutmiseks olema planeeritud muutuse läbiviimine kohustusliku kaitseväeteenistuse jooksul. Erinevalt Scheini poolt täiendatud Lewini muutuste juhtimise teoriast (Schein 1995) ei koosta kaitseväes visiooni vahetu juhtkond, vaid visiooni koostamise normatiivseks raamistikuks on PS § 124, mis kohustab Eesti vabariigi meessoost kodanikke riigikaitsest osa võtma. Otsene visioon on kajastatud Eesti riigikaitse strateegias (2010:8), mis on jagatud maavägedes maaväestaabi poolt väljaõppetsüklikeks (Kirsimäe 2004), millest üks on sõduribaaskursus. Kursuse läbiviimiseks on koostatud õppekava (Kirsimäe & Nurmsalu 2003), mis kätkeb endas sõjalisi ning sotsiaalseid õppeaineid üksikvõitleja välja

õpetamiseks. Seega võib järeldada, et visioon hoiakute kujundamiseks jaguneb mitme tasemeliseks, millest otseselt ajateenijate hoiakuid peaks kujundama kursuse õppekavas sätestatud õppeained.

Joonis 2. Scheini poolt täiendatud Lewini muutuste teooria kohandamine kaitseväeteenistuse raamidesse (Autori koostatud Schein 1995; Kotter 2004 ref Evert 2008:14; Üksvärav 2004 ref Evert 2008:14; Sisemäärustik 2013:1-15; Kirsimäe & Nurmsalu 2003:14-24; Kirsimäe 2004:4-5; PS § 124; KVTS § 2 lg 3; Kivirähk 2012:2; Bouckennooghe 2010:500-506; Eesti riigikaitse strateegia 2010:8 baasil)

Kaitseväes viivad ajateenijate väljaõpet läbi ülemad ja kõrgemas auastmes kaitseväelased (Sisemäärustik 2013:5-6), mistõttu võib neid nimetada juhtgrupiks² (Üksvärav 2004 ref Evert 2008:14) (Joonis 2). Juhtgrupile seab ajateenijate hoiakute kujundamiseks raamistiku õppekava (Kirsimäe & Nurmesalu 2003). Väljapool õppekavalist tegevust seab ajateenijale tegevusraamistiku kaitseväe eetikakoodeksi (Nõmmik 2004) ja kaitseväe määrustike järgimine, mis määravad kindlaks kaitseväe põhiväärtused koos käitumisreeglitega, ülemate ja alluvate suhted, päeva – ja kasarmukorra ning muud kaitseväesisesest käitumise ja korralduse põhimõtted

² Käesoleva magistr töö raames mõistetakse juhtgrupi all edaspidi ajateenijate väljaõpet korraldavaid ülemaid ja kõrgemas auastmes kaitseväelasi.

(Sisemäärustik 2013:1). Käesolevaga selgub, et õppekava ning üldine normatiivne regulatsioon kaitseväes võivad luua raamistiku indiviidi hoiakute muutmiseks ajateenistuse jooksul.

Uuringus „Arvamusi enne ja pärast ajateenistust“ on leitud tõendeid, et indiviidi hoiakuid kaitseväeteenistuse suhtes kujundab sotsiaalne keskkond. Muuhulgas väidetakse, et ühiskond peab ajateenistust noormeeste jaoks oluliseks. Väga oluliseks suhtumise kujundajaks peetakse uuringus vanemate ja sõprade enamasti positiivset suhtumist ajateenistusse, kuid tööandjate osas on negatiivseid ja positiivseid arvamusi. Tööandjate osas võib negatiivsust põhjustada ettevõtte või asutuse töös realselt tekkivad raskused, mille aluseks on olulise töötaja lahkumine. Suhtumist ajateenistusse kujundab tõenäoliselt see, milline on Eesti Kaitseväe üldine maine ajateenistusse asujate silmis. Valdavalt on nii kutsealuste kui ka reservväelaste ettekujutus kaitseväest positiivne. Eesti Kaitseväge peetakse organisatsiooniks, mis on distsiplineeritud, annab eluks vajalikke oskusi ja hea sõjalise väljaõppe. Kahtlevamalt suhtutakse kaitseväe demokraatlikkusse ja tehnilise varustatuse tasemesse. (Kivirähk 2012:1-2)

Seega on eeltoodust tulenevalt alus oletada, et ühiskonna positiivne suhtumine motiveerib indiviidi ajateenistuskohustust täitma (jätkuv pühendumus). Lisaks jätkuva pühendumuse meetodi tagamisele on indiviidi motiveerimiseks ajateenistuse raames tagatud ka õiguslikust regulatsioonist tulenev motivatsioon hoiakute muutmiseks, mis avaldub PS § 129 täitmisel. Kivirähki (2012:1-2) uuringu kohaselt on suurenenud ka vabatahtlikult kaitseväeteenistusse tulnud isikute osakaal, mis viitab emotsionaalse pühendumuse olemasolule. Kokkuvõtlikult selgub, et kaitseväeteenistuse raames hoiakute muutuseks on tagatud kõige efektiivsem viis, mis seisneb normatiivse -, jätkuva pühendumuse – ja emotsionaalse pühendumuse meetodi rakendamises. (Herscovitch & Meyer 2002: 475 ref Bouckennooghe 2010:505)

Ajateenistuse raames jagunevad hoiakute muutmist tagavad positiivsed tegurid kaheks (Joonis 2). Esimese grupi moodustavad ühiskond tervikuna, perekond ja sõbrad, kelle suhtumine ajateenistusse on pigem positiivne (*supra* lk 11). Ajateenijal on võimalik väljapool õppetööd kasutada side- ja elektroonika vahendeid (Sisemäärustik 2013:20-21). Isikud, kellel ei ole võimalust kasutada individuaalseid kommunikatsioonivahendeid, saavad kasutada väeosas olevad ajateenijatele mõeldud seadmeid (Olmetingimused ... 30.04.2013) perekonna ja lähedastega suhtlemiseks. Teised ajateenijad ning ülemad peavad lähtuma teenistuses kaitseväe eetikakoodeksist ning – määrustikest (Nõmmik 2004; Sisemäärustik 2013:1). Eetikakoodeks ning määrustikud nõuavad kaitseväelastelt distsipliini ja viisakusnormide täitmist (Ibid 2004;

Ibid 2013:1), mistõttu ei ole Kivirähk'i (2012:3) uuringu kohaselt levinud ka määrustikuvälised suhted, pigem hinnatakse läbisaamist kaas-ajateenijatega heaks või väga heaks.

Teise grupi moodustavad kaitseväge väljaõppele seatud ootused, mis pikemas perspektiivis on indiviididele vajalikud. Kivirähk'i (2012:2) uuringust selgub, et indiviidid loodavad ajateenistusest saada ellujäämis- ja meeskonnatöö oskusi, autojuhtimise oskust ning venekeelsed noored loodavad parandada ka oma eesti keele oskust. Ajateenistuse läbinud tõstavad omandatud oskustest esile eelkõige meeskonnatöö oskusi ja meditsiinikoolitust. Eeltoodud analüüsi tulemusena võib väita, et ajateenistuse jooksul pigem luuakse positiivsed tegurid indiviidi hoiakute muutuseks, mis väljendub perekonna, lähedaste ja ühiskonna positiivses suhtumises ajateenistusse ning edasises väljaõppe perioodis omandavate teadmiste ja oskuste omandamise soovis.

Senine analüüs võimaldab oletada, et sõduribaaskursuse jooksul luuakse indiviidile positiivne keskkond, mis võiks kaasata indiviidi muutuste protsessi vastumeelsust tekitamata. Muutuse läbiviimise tõenäosust võib suurendada analüüsi andmetel ka erinevate motivatsioonitegurite olemasolu. Lisaks püsib muutuste läbiviimine kindlas ajalisel-, uue teadmise edasi andmise- ning konkreetse juhtimisgrupi raamistikus, mis võib luua teoreetilised alused lahtisulatamise protsessiks enne ajateenistust ja selle jooksul, mis peaks võimaldama hoiakute muutuse läbiviimist. Arvestades, et kinnituse võib olla leidnud lahtisulatamise protsessi efektiivsus sõduribaaskursuse läbiviimiseks on oluline analüüsida ka muutuse etapi läbiviimist kursuse jooksul. Hoiakute muutmise juures on esimeseks oluliseks etapiks indiviidi kaitsevaeliste teadmiste kognitiivne restruktureerimine, mida saab teha üksnes uue teadmise edasi andmise tulemusena. (Schein 1995)

Uut teadmist ammutavad indiviidid läbitavate õppekavade alusel läbiviidavatest õppeainetest. Pedagoogiliselt kasutatakse õppe läbiviimiseks teoreetilisi tunde ning praktilisi sooritusi. (Kirsimäe 2004; Kirsimäe & Nurmsalu 2003) Teoreetilised tunnid jagunevad kaheks-kontakttunnid ning iseseisev töö. Iseseisva töö raames kasutatakse kaitseväes võistlus-, grupitöö-, ülesande- ja situatsiooniõppe meetodit. Praktilised sooritused jagunevad harjutusteks ning drillideks. Iseseisva töö ning praktilise soorituse eesmärgiks on kinnistada indiviidile teoreetilise tunni või harjutuse raames õpetatud teadmised. (Forsvarets... 1998:124-139 ref Lepik, Püssim jt 2002) Seega võib järeldada, et kaitsevaeline väljaõpe põhineb kognitiivsel restruktureerimisel,

mille raames kasutatakse isiklikul kogemusel ja kogitud informatsioonil põhinevat õppemeetodit.

Ajateenistuses jaguneb õpe kaheks tsükliks, milleks on individuaalne väljaõppetsükkel ning allüksuse väljaõppetsükkel. Individuaalse väljaõppetsükli eesmärgiks on üldteadmiste andmine kaitseväelastest õigusaktidest, mis võimaldab ajateenijal iseseisvalt ja õigesti täita teenistusülesandeid. Selle raames õpetatakse ajateenijale kaitseväe seadusandlust ja määrustikke, riviõpet, relvastust, orienteerumist, esmaabivõtteid, välilaagris tegutsemist ja taktika põhialuseid. Allüksuse väljaõppetsükkel kestab 5 kuud, mille raames õpitakse tegutsema jao, rühma, kompanii ja pataljoni ning nendega võrdsustatud allüksuste koosseisus. Samamoodi ka koostööd teiste relvaliidide ja sõjaväeliselts korraldatud üksustega. (Kirsimäe 2004)

Õppekavas ettenähtud teadmiste edasi andmise aluseks kaitseväes on ülema eeskujuga (Sisemäärustik 2013:p 19, 42, 44; Dannat 2008:3), mis annab aluse oletada, et kaitseväes koolitatakse ajateenijaid läbi eeskujude, mis võimaldab indiviidil kujundada oma hinnanguid läbi õppetöö ning rakendada neid praktikas ülema eeskujust lähtudes. Forsvarets...(1998: 42 ref Lepik, Püssim jt 2002: 42) kohaselt on eeskujuga juures oluliseks põhimõtteks see, et ülem peab looma oma alluvatega usaldusliku miljöö, mille raames ta võtab alluvaid tõsiselt, kuulab, mida alluvad räägivad, on aus alluvate vastu ning annab alluvatele vabaduse ja võimaluse vastutada oma tegude eest. Selliste tingimuste loomine võimaldab nende arust kujundada ülema ja alluva vahelist kahepoolset kommunikatsiooni, mis on alluvate hoiakute muutuse oluliseks alustalaks. Siiski rõhutavad nad asjaolu, et alluvad kujundavad oma hoiakuid nii ülema positiivsete külgede, kui ka halbade harjumuste alusel, millest tulenevalt peab ülem alati jälgima enda käitumist nii teenistuses, kui ka väljapool seda. Analüüsi tulemusena selgus, et ajateenistuses võivad olla loodud teoreetilised raamistikud kognitiivse ümberstruktureerimise läbiviimiseks, mida toetab läbi eeskujude õpetamine.

Siiski ei taheta käesolevas magistritöös kirjeldada üksnes positiivse emotsiooniga kohustuslikku ajateenistusse tulevate indiviidide hoiakute muutust. Nagu selgus ka Scheini poolt täiendatud Lewini muutuste teooriast (Schein 1995) esineb muudatuste läbiviimisele tihti vastasseisu. Sireli (2002:3-4 ref Lepik, Püssim jt 2002) kohaselt seisab kaitseväge oma põhieesmärgi saavutamiseks kahe tõsise probleemi ees, milleks on väljaõppe iseloom ning õppuritel eelnevalt välja kujunenud hoiakud. Tema seisukohalt on kaitseväge väljaõppe vastuolus inimese loomusega ja on indiviididele ebameeldiv, seda võib tekitada näiteks „külma ilmaga lageda taeval all ööbimine“ ja

„läbi porilompide roomamine“. Teiseks negatiivsete hoiakute põhjustajaks tema arust on kodus ja koolis väljakujunenud vaenulik suhtumine kohustuslikku kaitseväeteenistusse. Tuginedes Kivirähki (2012:2) uuringule on leitud tõendeid, et negatiivseid hoiakuid kaitseväeteenistusest võib kujundada ka selle vähene demokraatlikus. Seega ei saa väita, et kõikide indiviidide puhul on tagatud positiivsed tegurid kaitseväeliste hoiakute kujunemiseks, mis võib laiemas kontekstis mõjutada kõigi teenistuses olevate indiviidide suhtumist kaitseväeteenistusse.

Probleemi lahendusena võib välja tuua Tok'i (Johnston 2009 ref Tok 2011:81) uurimuses välja pakutud hoiakute kujundamise meetodit, mis seisnes kiituste ja karistuste rakendamises. Kaitseväes nimetatakse seda „piitsa ja prääniku“ meetodiks ning see avaldub pigem tunnustuse jagamises. Tunnustust avaldatakse reeglina kahel meetodil, millest esimene on avalik tunnustamine ja teine linnaloale lubamine. Avaliku tunnustamise läbiviimiseks kutsutakse ajateenija rivistusel rivi ette ning tuuakse välja tema positiivsed sooritused kursuse jooksul. (Forsvarets... 1998:34 ref Lepik, Püssim jt 2002) Tunnustuseks on kaitseväes lubatud kasutada ka meenete jagamisi ning teisi distsiplinaarmäärustikus väljatoodud meetmeid (Distsiplinaarmäärustik 2013).

Siiski on varasemad uuringud välja toonud probleeme sellise meetodi rakendamises. Culp'i (2012:38) poolt Ameerika Ühendriikide merejalaväe üksuse väljaõppe baasil läbi viidud uuringust selgub, et merejalaväe väljaõppe kontseptsioon vähendab sõdurite riigikaitselisi hoiakuid ning sellest tulenevalt muutus sõdurite käitumine õpetatava omandamiseks kaasaaitavast vastutöötavaks. Uuringu üks järeldustest oli, et karistamine ei ole ilmtingimata vajalik tegevus, vaid ülemad peaksid rakendama vestluseid üksuse hoiakute ühtlustamiseks. Ka Forsvarets... (1998:34 ref Lepik, Püssim jt 2002: 34) on seisukohal, et sellise hoiakute kujundamise meetodi rakendamine ei pruugi olla efektiivne. Arvestades, et isikul puuduvad positiivsed tegurid hoiakute kujundamiseks, võib sellise meetodi rakendamine tekitada indiviidi huvi tasu saamisele, mitte uue teabe edastamise ja kinnitamise vastu. Seega on positiivne, et kaitsevägi rakendab indiviidi hoiakute muutuseks kahe väljatoodud meetodi kombineerimist, mis annab aluse oletada, et juhtgrupp saab muutuse läbiviimise protsessis teostada lahti sulatamist ning muutmist samaaegselt. Selleks loob eeldused personaalsel eeskujul põhineva hoiakute kujundamise meetodi rakendamine, mis võib olla kõige efektiivsemaks individuaalse lähenemise aluseks, sest ülemad peavad teenistuses ja väljapool seda olema eeskujuks alluvatele, sest kaitseväelaste käitumine kujundab ühiskonnas arvamust kaitseväest (Sisemäärustik 2013:p 5, 53).

Joonis 2 kohaselt peaksid uued hoiakud rakenduma kinnikülmutamise etapis, mis saab alguse Eesti Vabariigile truudusetootuse andmisega (KVTS § 10) ning kulmineerub ajateenistuse lõpus, mil kontrollitakse väljaõppetsüklites õpetatud kursuste tulemusena omandatud teadmiste taset. Allüksuse õppus on kombineeritud praktiline test kõikidest ajateenistuse jooksul õpetatud teadmistest, mis võimaldab hinnata, kas indiviid on omandanud uue informatsiooni ja käitub väeosa territooriumil ja väljapool seda määrustikes lähtuvalt ning suudab lahingväljal tegutseda üksikvõitleja tasemel (Kirismäe 2004).

Käesoleva alapeatüki raames analüüsiti ajateenistuse jooksul indiviidide hoiakute muutust kohandades kaitseväeteenistust Scheini poolt täiendatud Lewini (Schein 1995) muudatuste teooria raamistikku. Muutust viib läbi konkreetne juhtgrupp (*supra* lk 23), kelle ülesandeks ei ole visiooni koostamine, vaid koostatud visiooni ellu viimine. Visiooni elluviimiseks on kaitseväe väljaõppe läbiviimise raamdokumentid seadnud juhtgrupile konkreetsed tingimused, mille täitmine võimaldab indiviidi hoiakute muutust edukalt läbi viia. Visioon tuleneb normatiivsest kohustusest läbida kohustuslik kaitseväeteenistus. Normatiivne kohustus on kujundatud konkreetseks tegevusplaaniks, milleks on õppekava. Õppekavas on konkreetselt välja toodud uue teabe edastamise meetodid ning ajaline raamistik ja tulemuste kontrollmeetod. Hoiakute muutuse läbiviimiseks on tagatud kaitseväe sisesed ning välised positiivsed tegurid, mis mõjutavad isiku arusaamasid kaitseväeteenistuse vajalikkusest. Hoiakute muutmiseks motiveeritakse indiviidi kolme erineva meetodiga, mis on seotud nii visiooni, kui ka positiivsete teguritega. Normatiivne motivatsioon tuleneb õiguslikust regulatsioonist, mis kohustab isikut osalema riigikaitstes. Jätkuva pühendumuse muutuseks tagavad positiivsed tegurid, kelleks on ühelt poolt ühiskond, perekond ja sõbrad ning teiselt poolt kaasajateenijad, ülemad ning tulevaste väljaõppetsüklite raames saadav teave. Analüüsi tulemusena selgus, et indiviidide hoiakuid on võimalik kursuse jooksul muuta.

1.3. Hoiakute kujunemine väljaõppeliselt Kohlbergi moraalse arengu teooria kohaselt

Lewini (Lewin ref Barnes 2004:981) arvates võimaldab hoiakute muutust sotsiaalse konflikti ületamine, mille tulemusena kujundab või hindab indiviid ümber oma olemasolevad hoiakud ühiskonna toimimisest. Bronfenbrenneri (1979) bioökoloogiline teooria kirjeldab indiviidi hoiakute planeerimata muutust ja Scheini täiendatud Lewini (Schein 1995; Lewin 1947 ref

Barnes 2004:981) kolme astmeline muutuste teooria kirjeldab planeeritud muutuse läbiviimise protsessi, mis võiks indiviidi hoiakuid kujundada. Eelnevate alapeatükkide raames on leidnud kinnitust, et ajateenistuse jooksul võib olla võimalik indiviidi hoiakuid muuta. Ka Kivirähk (2012:3) on leidnud oma uuringutes tõendeid selle kohta, et ajateenistuse läbinud inividid tunnevad ennast vaimselt arenenumana ning füüsiliselt tugevamana. Samas on tema uuringus ka tõendeid selle kohta, et suurenenud on nende isikute osakaal, kes tõenäoliselt ei osale reservõppekogunemisel. Ta leiab, et positiivsed hoiakud ajateenistusest on aluseks motiveeritud reservväelase koolitamiseks.

Morell (2012) on statistiliselt välja toonud reservõppekogunemisele ilmumata jätanud isikute osakaalu 2012 aastal, mis oli 31% kutsututest (5770 reservväelast kutsuti teenistusse). Selline vastuolu on ilmestanud viimase 5 aasta ajateenijate ja reservväelaste uuringuid (Kivirähk 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012; Aruanne.. 2007, 2008; Morell 2009, 2010, 2011, 2012), mis arvestades käesoleva magistr töö senist teoreetilist käsitlust tõstatab uurimisprobleemi küsimusena, kas ja milliseks kujunevad indiviidi hoiakud sõduribaaskursuse jooksul?

Teoreetiliselt tasandil võimaldab uurimisprobleemile vastuse saamise Kohlbergi moraalse arengu teooria. Kohlberg'i teooria eeldab seda, et otsus mida saab moraalselt vastu võtta, on universaalne. See tähendab, et kui inivid on silmitsi konkureerivate moraalinõuetega, siis see tasakaal, mis on taotletud, on mingisugune vorm õiglusest. (Kohlberg 1981 ref Culp 2012:22; Kant 1991 ref Culp 2012:22) Selline raamistik tagab otsuse vastu võtmise sotsiaalsete normide alusel, mitte individuaalsetest arvamustest tulenevalt, sest õiget ja õiglast tõlgendatakse kogukonna või ühiskonna vaatepunktist. Moraalselt õige otsuse vastu võtmine eeldab indiviidi kognitiivse struktuuri ja teda ümbritseva keskkonna seostamist, mis peaks võimaldama ka moraalse konflikti³ ületamist. (Kohlbergi & Hershi 1977:57) Kohlberg jagab oma moraalse arengu teooria 3 astmeliseks, millest iga astme omakorda kahe tasemeliseks. Iga taset ja teemat iseloomustab tsentraalne mõte või idee, mida isik kasutab tuvastamiseks moraalselt õiget ja moraalselt valet. Skaala alusel muutub inividide moraalne areng ajas pidevalt ning jääb pidama tavaliselt teisel astmel. (Cook 2002 ref Patterson & Phipps 2002:5; Kohlbergi & Hershi 1977) Aste üks on eelharjumuspärane käitumine, mis jaguneb kaheks tasemeks. Esimesel tasemel asetsevad karistus ja kuulekus, milles moraalne õiglus väljendub sõnalisel kuulekuses

³ Moraalne konflikt (ka eetiline dilemma) on keeruline olukord, mis tekitab enamasti kahe moraalnormi vahe, mis viib sellisele vastuolule, et ühe moraalnormi täitmisel ei saa kinni pidada teistest moraalnormidest (Moraalne..05.05.2013).

eeskirjadesse ja autoriteeti. Teisel tasemel asetseb individuaalne ülesanne aidata kaasa ja vahetada, milles moraalne õiglus väljendub enda ja/või teiste abistamises ning kahepoolses konkreetses vahetamises. Aste kaks on tavapärase käitumine, mis jaguneb samuti kaheks-kolmas ja neljas tase. Kolmandal tasemel asetsevad vastastikused inimsuhted ja nende vastupidavus ning ootused üksteisele, milles moraalne õiglus väljendub õigesti käitumises, mis säilitab suhetes lojaalsuse ja usalduse. Neljandal tasemel asetseb moraalne õiglus indiviidi poolses sotsiaalse korra järgmises ja ühiskonna ees kohustuste täitmises, tagades selliselt ühiskonnas tervikuna heaolu. (Kohlberg & Hersh 1977)

Aste kolm on hilis-harjumuspärane käitumine, mis jaguneb tasemeteks viis ja kuus. Viiendal tasemel asetseb kõrgem õigus ja ühiskondlikud kokkulepped, milles moraalne õiglus väljendub põhiväärtuste, õiguste ja juriidiliste lepingute kaitsmises ühiskonnas, isegi kui see erineb tegelikest reeglitest ja seadustest ühiskonnas. Kuuendal tasemel on universaalse eetika aluspõhimõtted, milles moraalne õiglus väljendub kogu ühiskonna poolses universaalsete eetika aluspõhimõtete järgimises (Ibid 1977). Patterson & Phipps (2002:6) seisukohalt on sõjaväestatud organisatsiooni suurimaks väljakutseks kujundada indiviidide hoiakud ühiskonna ootustele vastavaks. Tuginedes Kivirähk (2007,2008,2009,2010,2011,2012) ja Morell'i (2009,2010,2011,2010) uuringutele võib Kohlbergi moraalse arengu teooria pinnalt väita, et olenemata eelnevates alapeatükkides mainitud hoiakute muutmiseks vajaminevate tegurite olemasolule ning hoiakute muutmise protsessi korrektsusele ei pruugi indiviid oma hoiakuid restruktureerida, sest varasemate hoiakute ning kaitseväs väärtustavate hoiakute vahel tekib moraalne konflikt. Konflikti aluseks võib olla hoiakute kujundamise meetod (Culp 2012:38), läbiviidav väljaõpe (Rennie & Deakin 2011), kui ka teenistusse tulevad kutsealused (Sunday Telegraph 2005 ref Dobbin 2007).

Rennie ja Deakin (2011) kohasel ei piisa hoiakute kujundamiseks üksnes sõjalistest teadmistest, vaid sõdur võiks teada ka sotsiaalpsühholoogilisi, majanduslikke ja kultuurilisi teadmisi sama suures mahus, kui sõjalise taktika valdamist, mis sõduribaaskursuse jooksul on tagatud nii pedagoogiliselt, kui distsiplinaarselt (vt lk 4-6). Selline lähenemine võib nende arvamuse kohaselt tagada sõjalise edu saavutamise. Toiskallio (2004:3) kohaselt ei tähenda sõjaväelaslikkus midagi muud, kui olla sõdur ehk inimene, kes kannab sõjaväelise organisatsiooni vormi. Sõjaväelaslikkus on kompositsioon mitmest aspektist nagu oskused, kehaline – ja kognitiivne võimekus, väärtused ja identiteet.

Samamoodi hõlmab sõjaväelaslikkus ka organisatoorset ja tehnilist keskkonda ning ühiskonnas valitsevaid poliitilisi, kultuurilisi ja sotsiaalseid vaated. Sõjaväelaslikkus füüsilises, mentaalses ja sotsiaalses kontekstis ei tähenda üksnes sõja pidamist ning rahu tagamist, vaid ka ühiskondade, rahvaste ja globaliseeruva maailma mõistmist. Seega sõjaväelise distsipliini tagamiseks vajalike individuaalsete hoiakute kujundamiseks tuleb lisaks ühiskonnas tunnustatud eetiliste ning moraalsete normide õpetamisele kaasata tunnetuslikud ehk kognitiivsed tegurid. Sõja võitmiseks ei piisa üksnes sõjalise taktika valdamisest, vaid oluline on omada ülevaadet majanduslikest, sotsiaalpsühholoogilistest ja kultuurilistest teguritest, mis võivad olla sõja võitmise ning lahinguväljal motivatsiooni hoidmise võtmeks (Ibid 2004:3).

Patterson & Phipps (2002:6-9, 38) on seevastu sidunud indiviidide hoiakute kujundamise sõjaväestatud organisatsiooni väärtuste, eetilise käitumise, moraalse kaalutlemise ja eetilise otsuse tegemise protsessi õpetamisega. Eeltoodu võiks nende seisukohalt luua sõdurile eeldused moraalselt õige otsuse eristamisel vales otsusest sotsiaalsete ning moraalsete normide tõlgendamisel. Teisalt on Culp (2012:38) oma doktoritöös defineerinud USA sõjaväelist väljaõpet, kui ergutuste ja karistuste reeglil põhinevat süsteemi, mis koolitab sõduri harjumuspärasest käitumist käskudele reageerimisel. Käsu täitmine on kaitseväge distsipliini alus, mis tagab sõduri nõuetekohase õigusaktide täitmise ning viisakusreeglite järgimise (Sisemäärustik 2013:3-5). Siiski leidis eelmise alapeatüki käigus kinnituse ka asjaolu, et kiituste ja karistuse meetodi rakendamine ei motiveeri indiviidi omandama sisulist teadmist, vaid õpitakse pigem tunnustuse saamise eesmärgil.

Moraalset konflikti võib põhjustada ka kolmas tegur, mille toovad välja Britid Iraagi sõja näitel. Kindral Graeme Lambi Briti Armeest on seisukohal, et tänapäeval värvatakse sõduriteks „moraalselt korrumpeerunud“ ja mittetoimiva ühiskonna mehi ning naisi, mis ilmestab seda, et tänapäeva noortel süvenevad hälbivad hoiakud. Ühiskonna tehniline areng on negatiivselt mõjutanud ühiskonna arusaamu tsivilisatsiooni säilimise põhitõdedest. Sotsiaalmeedia toodab uusi ebajumalaid, kes õnnestavad ühiskonda kitsarinnalisuse ja raha väärtustamisega. (Sunday Telegraph 2005 ref Dobbin 2007:70) Patterson ja Phipps (2002:9) seevastu ei näe probleemi selles, et teenistusse tulevad isikud, kelle otsustusvõime tugineb vanusegrupi mõjutustel. Pigem üritavad nad leida sõjalise väljaõppe ning eetika kokkupuutepunkte, mis sisaldaksid armee väärtuseid, eetilist teooriat - ja moraalsete kaalutluste aluseid ning eetiliste otsuste vastuvõtmise protsessi. Selliselt oleks võimalik koolitada sõdurit mõtlema üksuse põhiselt ning mõjutada teda loobuma vanuserühma mõjutustest tsiviilühiskonnas.

Eeltoodust tulenevalt on võimalik järeldada, et sõdurid ei omanda üksnes ergutuste ja karistuste meetodi rakendamise tulemusena vajalikke sõjalisi teadmisi, pigem vähendab see nende huvi tehtava töö vastu. Erinevate uurimuste tulemusena on jõutud järeldusele, et oluline võib olla sõjalise väljaõppe kõrval rõhutada moraalselt õiget käitumist, mis võimaldaks noorsõduritel mõelda Kohlberg'i moraalse arengu skaala teise astme neljandal tasemel ehk ühiskonna ootustest tulenevalt. Käesoleval hetkel võiks sõjalise väljaõpe kohalt järeldada, et tegemist on sõduri sõjaväelistesse raamidesse surumisega, mitte tema koolitamise ja õpetamisega sõduriks, mis seab käesolevaga kahtluse alla sõjalise väljaõppe eesmärgi saavutamise.

Kui Patterson & Phipps (Kohlberg 1981 ref Patterson & Phipps 2002) uurimus põhineb Kohlberg'i moraalse arengu teorial, siis Culp (Bandura 1991 ref Culp 2012:23-26) analüüsib sõjalise väljaõppe eesmärgistatust lisaks Kohlberg'ile ka Bandura sotsiaalkognitiivse teooria vaatevinklist. Bandura teooria (1991 ref Culp 2012:23-26) kohaselt ei saa moraalselt õiget defineerida üksnes õigluse klauslit kasutades. Moraalselt õige otsuse vastuvõtmine ja selle alusel tegutsemine on mitmedimensiooniline protsess, mis hõlmab lisaks õiglusele ka erinevaid sotsiaalseid mõjureid nagu isiku südametunnistust, tema personaalseid faktoreid ning teda ümbritseva keskkonna mõjusid. Tema teooriaga ühtivaid arusaamasid sõjaväelasliku väljaõppe kujundamiseks on väljendanud ka eelpool kajastatud Toiskallio (2004) ja Rennie & Deakin (2011).

Peamine järeldus, mille saaks Culp'i (2012) ja Patterson & Phipps (2002) uuringute alusel teha on, et riigi jaoks on väärtuslik sõdur see, kes tajub talle ühiskonna poolt pandud sotsiaalseid ootuseid. Ühiskonna kõrgendatud ootuste tajumiseks peaks relvajõud seostama oma sõjalise väljaõppe eetika õpetamisega, et valmistada sõdur ette tajuma moraalselt õiget ja moraalselt valet otsust vastavalt Kohlberg'i moraalse arengu skaala 2 astme 4 tasemele. Teisalt on relvajõududes vajalik moraalselt õigete otsuste tegemiseks arvestada kognitiivsete tingimustega, mis võiks olla hoiakute muutmise aluseks.

Ühendkuningriikide Armees peastaabi ülem kindral Richard Dannatt (2008:3) on seisukohal, et sõjaväelised väärtused ja standardid on vajalikud tagamaks operatsioonilist efektiivsust. Ülemad peavad rakendama sellist juhtimismeetodit, mis põhineb sõjaväelistel väärtustel ja standarditel olles ise sõduritele seejuures personaalseks eeskujuks. Sellise koolitamise ja õpetamise meetodi tulemusena kanduvad organisatsiooni hoiakud edasi ka alluvatele. Seega võib järeldada, et

militaarpedagoogiline lähenemine, mille lähtekohad samastuvad Kohlberg'i moraalse arengu - ja Bandura kognitiivse teooria rakendamise sõdurite koolitamisel läbi isikliku eeskuju, võivad omada positiivset mõju indiviidi hoiakute kujundamiseks. Seda eeldusel, et ülemad käituvad ühiskonna ootustest tulenevalt.

Kaitseväe põhiväärtused koos käitumisreeglitega kujundavad kaitseväe kultuuri ja peavad tagama tema valmisoleku teenida kaitseväge ja Eesti Vabariiki tervikuna nii rahu, kui sõja ajal. Kaitsevälase tegevuse aluseks tegevteenistusse astumisel on kaitsevälase töötuses lubatu. Kaitseväe missiooniks on olla rahva teenistuses, millega paratamatult kaasneb kaitsevälase kõrge moraalne vastutus (Sisemäärustik 2013:1), millest tulenevalt tekib vajadus kujundada ajateenijate hoiakud sõjaväestatud organisatsiooni väärtuseid järgivaks. Sisemäärustik (2013:1-3, 6-12) selgitab lahti mõisted kaitseväe põhiväärtused ja kaitsevälaste käitumine, mis avalduvad kaitsevälase kohustuses täita täpselt õigusakte, käskude nõudeid ja kaitseväelist viisakust. Nendest kõrvalekalde tuvastamisel võetakse tarvitusele vajalikud mõjutusvahendid, vajadusel karistatakse kaitsevälast distsiplinaarselt või algatatakse seaduses ettenähtud korras teenistuslik juurdlus. Samamoodi peavad sisemäärustiku kohaselt ülemad ja kõrgemas auastmes kaitsevälased olema alati eeskujuks alluvatele (madalamas auastmes kaitsevälastele).

Seega peaks Eesti Kaitseväes teoreetiliselt olema tagatud pedagoogilised tingimused sõdurite ettevalmistamiseks organisatsiooni väärtuste ja hoiakute omandamiseks ning nende edasi kandmiseks kogu ajateenistuse vältel. PS § 1 sätestab, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kelle tegevus peab olema avalik, tuginema aususele ja tunnustatud eetilistele ning moraalsetele tõekspidamistele (Raudjärve 2000:37). Kuna kaitseväe ülesanne on kaitsta Eesti konstitutsioonilist korda (Kutsar 2011:106) peab kaitsevägi kujundama ajateenijates hoiakuid kaitseväe põhiväärtustest lähtuvaks.

2. DOKUMENDIANALÜÜS SISEMÄÄRUSTIKU JA SBK ÕPPEKAVA SEOSTAMISEKS AJATEENIJATE HOIAKUTE KUJUNEMISEGA

2.1. Dokumendianalüüsi metoodika

Eelmise peatüki raames analüüsi teoreetilist kirjandust indiviidi hoiakute kujundamise võimaluse leidmiseks 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul. Tulenevalt uurimistöö eesmärgist seostati teoreetilises peatükis hoiakute kujunemine relvajõududes rakendatavate koolitusmeetoditega, leidmaks võimalike noorsõdurite hoiakute kujundamise kokkupuute punkte Bronfenbrenneri bioökoloogilise teooria (Bronfenbrenner 1979), Scheini täiendatud Lewini muutuste teooria (Schein 1995) ja Kohlbergi teooriaga (Kohlberg & Hersh 1977). Analüüsi tulemusena järeldati, et sõduribaaskursuse raames võivad ilmned tegurid, mis kujundaksid indiviidi hoiakuid. Ka pedagoogiline lähenemine SBK jooksul võiks luua eeldused selleks, et indiviidi hoiakud kujunevad sõjaväestatud organisatsiooni vajadustele vastavaks ning varasematele samalaadsetele uuringutele tuginedes võib järeldada, et õppekava sisaldab konkreetseid õppeaineid, mis peaksid indiviidi hoiakuid kujundama.

Eeltoodust tulenevalt viiakse käeoleva peatüki raames läbi dokumendianalüüs. Dokumendianalüüs on süsteemne protseduur, et vaadelda või hinnata dokumente. Dokumendid on aastaid olnud organisatsioonide uurimise üheks põhiliseks objektiks. See analüütiline protseduur hõlmab leide, nende valimist ja mõtestamist ning dokumentides olnud info sünteesimist. Tihtipeale kasutatakse dokumendianalüüsi koos teiste meetoditega ühe ja sama fenomeni uurimiseks (Proosa 2011:23) seostamaks kaitseväge mõistes SBK väljaõppe alusdokumendid indiviidi hoiakute muutusega. Analüüsi tulemused võimaldaksid teha teoreetilised järeldused SBK jooksul õpetatava kaitseväge seadusandluse ja määrustikuõpe raames läbi viidava kaitseväge eetika sidususe osas indiviidi hoiakute kujundamiseks. Järeldused võimaldaksid hinnata, kas õppeaine kaitseväge seadusandlus ja määrustikuõpe raames läbi viidav eetika õpe temaatiline raamistik võimaldavad kujundada indiviidi hoiakuid.

Dokumendianalüüsi uurimisobjektideks on kaitseväe sisemäärustik ja sõduribaaskursuse õppekava. Kaitseväe sisemäärustik (Sisemäärustik 2013:1-2; 6-12) sätestab kaitseväe põhiväärtused, millest lähtuvalt kaitsevaelane käitub ning sõjaväeliselt korraldatud organisatsioon toimib. Sõduribaaskursuse õppekava (Kirsimäe & Nurmsalu 2003 14-24) sätestab milliseid õppeaineid ja millises konkreetnes mahus 10 nädalase kursuse jooksul õpetatakse. Lisaks tundide mahulisele ning ajalisele määratlusele kajastub sõduribaaskursuse õppekavas ka aine läbimisel sõdurile esitatavad hariduslikud kompetentsid.

Dokumentide sisuanalüüsi läbiviimisel otsiti lõike, mis käsitlesid kaitseväe põhiväärtuseid ja hoiakute kujundamist. Leidude põhjal valiti tekstiosad, mis kirjeldasid kaitseväes põhiväärtuseid ning meetodeid, mis 10 nädalase väljaõppe jooksul kujundavad noorsõduri hoiakuid. Valitud tekstiosasid võrreldi eelmises peatükis kirjeldatud teoreetiliste käsitlustega. Selle eesmärgiks on seostada kaitsevaelaste käitumise ja kaitseväe eetika õpetamine noorsõduri Kohlbergi moraalse arengu skaalal teise astme neljandal tasemel moraalselt õige otsuse vastu võtmise ning ühiskonna kõrgendatud ootuse tuvastamisega (Kohlberg & Hersh 1977). Analüüsi tulemus võimaldab hinnata, kas 10 nädala jooksul läbi viidava õppeaine kaitseväe seadusandlus ja määrustikuõpe võib kujundada noorsõdurite hoiakud selliseks, et ajateenijate otsuse vastuvõtmist on võimalik seostada Kohlberg'i moraalse arengu skaala teise astme neljanda tasemega (Ibid 1977).

2.2. Sisemäärustik ja noorsõdurite hoiakute kujundamine SBK jooksul

Kaitseväe kaplan Gustav Kutsar'i (2011:106) EV Põhiseadusel põhinevast artiklist selgub, et riigikaitset on vaja selleks, et kaitsta Eesti Vabariiki agressiooni või põhiseaduslikku korda ähvardava ohu eest. Samuti on tema seisukohalt riigikaitse ülesandeks kaitsta avalikku korda ja riigi julgeolekut ning täita rahvusvahelisi kohustusi. Seega on põhiseaduse järgi olulised väärtused rahvuslik sõltumatus, kord ja distsipliin, rahvusvaheline koostöö ning rahvusvaheliste lepete austamine. Kaitsevägi on omaette institutsioon, millele on määratud riiklikud ülesanded. Nende ülesannete täitmine tingib teatud tüüpi väärtuste olemasolu inimestel, kes on kaitseväe teenistuses: näiteks valmiduse kaitsta riiki kas või oma elu hinnaga. Institutsioon ja väärtused tugevdavad teineteist: esimene määrab väärtuste valdkonna, teine aitab institutsioonil eksisteerida, indiviidide suhteid reguleerida ja sotsiaalseid situatsioone lahendada. Kõige selgemini on aegade jooksul kujunenud välja ohvitseri ja sõduri ametialased väärtused, millest kesksel kohal on au ja vaprus.

Enne kaitseväelaste käitumise kujundamise kirjeldamist, on oluline anda ülevaade, milliseid hoiakuid väärtustab kaitsevägi ja kuidas on need hoiakud kaitseväge poolt defineeritud. Endine kaitseväge juhataja Tarmo Kõuts on eetikakoodeksi eessõnas muuhulgas maininud, et KV väärtussüsteem ehk eetikakoodeks koos sellest kujunevate kirjutatud ja kirjutamata käitumisreeglite ning tegutsemise põhimõtetega on vajalik kaitseväge sisemiseks toimimiseks ning eesmärkide edukaks täitmiseks. Koodeksi eesmärgiks on luua arusaam kaitseväge ootustest ja nõudmistest oma liikmete suhtes, suunata kaitsevärke kuuluvaid inimesi tegutsema organisatsiooni kui terviku sihte arvestavalt kujundades selliselt ühise aluse vastastikuseks suhtlemiseks. Nende eesmärkide saavutamine aitab liita kaitseväge ühtseks tervikuks ning muudab meie tegevuse põhimõtted arusaadavaks teiste valdkondade esindajatele, hõlbustades seeläbi suhtlemist ja koostööd. (Kõuts 2004 ref Nõmmik 2004:1)

KRA 2011 aasta aruande (Kivirähk 2011:12) kohaselt on elanikkonna ja kutsealuste jaoks oluline kaitseväelaste ettevalmistamine erinevates tsiviilhädaolukordades tegutsemiseks. Reservväelased seevastu tähtsustavad füüsiliselt raskete ülesannete ja stressiga toimetuleku alast koolitust. Reservväelaste hinnangutes jääb tsiviilhädaolukordades tegutsemise oskus hea füüsilise ettevalmistuse saavutamise ülesandega võrreldes vähem oluliseks. Samas oskavad reservväelased tähtsaks pidada ka reservüksuste ettevalmistamist. Seega võib järeldada, et kaitseväge erinevad ülesanded ning nende olulisus on ühiskonnale tervikuna arusaadavad. Kodanikud peavad oluliseks ja vajalikuks kaitseväge mutlifunktsionaalsust turvalisuse tagamisel.

Viitseadmiral Tarmo Kõutsi seisukohalt loodi eetikakoodeksiga alused kaitseväge põhiväärtuste kujunemiseks. Ta on väärtustena defineerinud kriteeriumid sisemiste otsuste langetamiseks, mis tuginevad kaitsevägele seatud eesmärkide täitmisel ja millest tuleks lähtuda teenistuslike otsuste langetamisel. Samas on viitseadmirali kohaselt väärtus skaala, millel hinnata alternatiivseid otsuseid. Väärtuse arusaam tuleb kujundada selliselt, et väärtusi ei vastandataks normidega, sest norm kaitseb alati väärtust (Kõuts 2004 ref Nõmmik 2004:3).

KRA 2007 aasta (Kivirähk 2007:5) aruandest selgub, et kaitseväeteenistust iseloomustab muuhulgas ajateenijate hea omavaheline läbisaamine. Aruande kohaselt ei ole määrustikuvälised suhted Eesti kaitseväes levinud. Määrustiku väliste suhetena käsitletakse alandavat kohtlemist ülemate poolt, teisest rahvusest ajateenijate alandavat kohtlemist ning alandavat kohtlemist ajateenijate omavahelistest suhetest tulenevalt. Eeltoodust tulenevalt võib järeldada, et kaitseväge jaoks on kõige olulisem oma tegevuses ühiskonna poolt tunnustatud moraali ja tava normide

järgimine. Ehk kõik käesoleva töö kirjutamise hetkel kaitseväeteenistuses olevad ning varasemalt kaitsevääreservi arvatud isikud on muuhulgas ettevalmistatud väärtustama ühiskonnas kehtivaid moraali ja tava norme ning õiguskorda. Seega ei koolitata kaitseväes üksnes sõdureid, vaid kujundatakse ka isikute hoiakuid kaitseväe ning ühiskonna ootustele vastavaks.

Et kaitsevaelised väärtused oleks üheti mõistetavad, on KV's nimetatud kuus põhiväärtust, mis on väärtussüsteemi aluseks. Nendeks põhiväärtusteks on ausus, vaprus, asjatundlikkus, ustavus, koostöövalmidus ja avatus. Põhiväärtuste järgimiseks on määrustik kirjeldanud, millised hoiakud ja käitumuslikud tegurid võimaldavad põhiväärtuseid järgida. Kaitsevaelisi hoiakuid väljendab kaitsevaelane, kes lähtub võrdse kohtlemise põhimõttest. (Sisemäärustik 2013: 1-3) Nõmmik (2004) seostab võrdse kohtlemise inimväärikusega ja õiglusega. Ta leiab, et see väljendub lugupidamises teiste isikute vastu, konstruktiivses käitumises, millega põhjendamatult ei solvata ega kahjustata kolmandate isikute huve ning teenistusalasel võrdsel kohtlemisel lähtudes kaitseväe eesmärkidest. Kohlbergi moraalse arengu teooria kohaselt vastab selline lähenemine teise astme kolmanda ja neljanda taseme moraalse arusaamise kujundamisele. Tegemist ei ole üksnes ühiskonnas aktsepteeritud õiguskorra järgimise, vaid ka moraalse filosoofia edasi andmisega, mis võib luua arenenud arusaamise õiguskorrast. Selle tulemusena ei seosta indiviid õiguskorda üksnes reeglite ja karistamisega, vaid ka loob seose, et „hea käitumine“ võrdub ühiskonna poolse poolehoiuga. (Kohlberg & Hersh 1977:56-57)

Kaitsevaelane allutab kaitseväeteenistuses isiklikud huvid kaitsevähuvidele (Sisemäärustik 2013:2). Nõmmik (2004) leiab, et selline kaitsevaeliste hoiakute väljandamine eeldab perekonna ning perekondlike sidemete väärtustamist. Samas on tema kohaselt oluline ka, et ülema otsused kujundaksid alluvate arusaama organisatsiooni tegutsemise põhimõtetest, mis välistab mistahes otsuse tegemise, mis ei lähtu üldtunnustatud põhimõtetest ja mille tagamaid ei selgitata, õõnestades selliselt ühtset arusaama kaitseväe toimimisest ning tekitades teiste kaitsevaelaste hulgas ebaõiglustunnet viies selliselt alla üksuse moraali. Lisaks on Nõmmik seisukohal, et kaitsevaelane peaks lahutama ametialases tegevuses ja otsustes teenistuslikud vajadused isiklikest suhetest ja sümpaatiatest, säilitades erapooletuse isikute suhtes. Selline lähenemine on Kohlbergi moraalse arengu skaala teine aste, mille kohaselt indiviid väärtustab oma perekonda, indiviidide gruppide ning rahvust, kuid tema lojaalsuse aluseks ei ole enam üksnes individuaalsed ootused, vaid tema suhtumist kujundab indiviidide grupp, kes aktiivselt säilitab, toetab ja õigustab sotsiaalset korda (Kohlberg & Hersh 1977:55), milleks käesolevas kontekstis on kaitseväge.

Kaitsevaelane järgib seaduses sätestatud teenistusalaseid piiranguid, hoidudes seejuures korruptiivse olukorra loomisest ja väldib huvide konflikti. Samamoodi ei tolereeri kaitseväe eetika alkoholi ning narkootiliste ja psühhotroopsete ainete tarvitamist. (Sisemäärustik 2013:2-3) Kaitseväedistsipliin liidab kaitsevaelased ühtselt toimivaks terviklikuks organisatsiooniks, mis tagab ülesande täitmisel kindlustunde ning vastastikuse usalduse. Kaitseväedistsipliin on seaduste, kaitseväes kehtivate määrustike, neist alamate õigusaktidega ja ülemate käskudega kehtestatud teenistuskohustuste ning kaitseväe korra nõuete täpne täitmine kõigi kaitsevaelaste poolt. Kaitsevaelane täidab kehtivaid õigusakte ja ülema käske olenemata võimalikust isiklikust eriarvamusest. Kaitsevaelane nõuab distsipliini nii endalt, kui teistelt kaitsevaelastelt. Ülema poolt määratud karistused peavad olema vastavuses süüteo raskusega ning kooskõlas kaitseväe distsiplinaarmäärustikuga. (Nõmmik 2004) Kohlbergi moraalse arengu skaala teise astme neljas tase võimaldab indiviidil mõista õiguskorda, mis on suunatud õigusele, kindlatele reeglitele ja sotsiaalse korra säilitamisele. Indiviid mõistab, et õige käitumine koosneb kohustuste täitmisest, õiguskorra järgimisest ja sotsiaalse korra säilitamisest indiviidi enda hüvanguks (Kohlberg & Hersh 1977:55).

Oma ülesandeid täidab kaitsevaelane kohuse- ja vastutustundlikult luues selliselt meeskonnatöökõiks vajaliku vastastikkuse usalduse ning täites enda ülesandeid korrektselt. Kaitseväe tõhusa koostöömise aluseks on vastastikkune usaldus (Sisemäärustik 2013:2). Nõmmiku (2004) kohaselt loob selline usalduse sidumine ülesannete täitmisega vastutustunde oma tegude ja nende tagajärgede seoste mõistmisest ja tunnustamisest. Ta leiab, et kaitsevaelane ei vastuta mitte üksnes kitsa tööloõigu eest, vaid ka kaitseväe tervikeesmärgide saavutamise eest, mis võimaldab sõduril mõista enda rolli üldiste eesmärgide saavutamisel. Nõmmiku arvates on vastutus tihedalt seotud otsustusvõimega, mis eeldab julgust ja initsiatiivi teha otsuseid, sh ka ebapopulaarseid otsuseid. Selline lähenemine eeldab, et sõdur suudab seostada enda tegevuse eesmärgistatust laiemaga kontekstiga, mille aluseks on moraalse konflikti ületamine. Moraalse konflikti ületamine on võimalik juhul, kui isik suudab teha õige otsuse mitte individuaalsetest väärtustest tulenevalt, vaid organisatsiooni tervikkontekstist tulenevalt. (Kohlberg & Hersh 1977:56-57)

Nõmmiku (2004) kohaselt on kaitsevaelise eetika aluseks ka palju teisi faktoreid, mida otseselt Sisemäärustikus (2013) välja ei tooda, kuid nende vajalikkus võib avalduda moraalselt õigete otsuste tegemisel. Sellised faktorid võiksid olla ausus, mis väljendub julguses tunnustada ja

rääkida tõtt ilma mistahes moonutusteta. Ustavus, mis väljendub valmiduses alati kaitsta Eesti demokraatlikku ja põhiseaduslikku riigikorda, vajadusel sõjalise jõuga ja oma elu hinnaga. Ustavus riigile ei ole emotsionaalne, vaid kaine ja teadlik otsus. Kaalutletus väljendub kaitseväelase käitumises, mis peab olema laitmatu igal ajal ja igas olukorras. Puudused teenistuses või vääritud käitumine eraelus seavad kahtluse alla kaitseväelase tegevuse ning kogu kaitseväe usaldusväarsuse. Õppimine, mis väljendub soovis omandada uusi teadmisi ja rakendada neid kaitseväe eesmärkide paremaks saavutamiseks. (Nõmmik 2004) Scheini (1995) kohaselt on hoiakute kujundamise aluseks kognitiivsed, emotsionaalsed ja käitumuslikud tegurid, millest kognitiivsed ja emotsionaalsed võimaldavad hoiakuid muuta ning käitumuslikud rakendavad uusi hoiakuid. Kohlberg seostab hoiakute kujundamist kognitiivsete teguritega pakkudes muuhulgas välja klassides diskussiooni meetodi rakendamise moraalsete konfliktide ületamiseks (Kohlberg & Hersh 1977:57). Tuginedes Scheini ja Kohlbergi väidetele on võimalik väita, et õppimine on hoiakute kujundamise põhialuseks, mida võimaldab erinevate kognitiivsete õpetamise meetodite rakendamine ning moraalsete konfliktide ületamine.

Eeltoodust selgub, et kaitseväe eetikakoodeksi põhiväärtused seavad kaitseväeteenistuses olevale isiku hoiakutele kõrged ootused oma põhiülesande täitmiseks. Ootustest korduvate kõrvalekallete puhul kohaldatakse kaitseväelasele distsiplinaarkaristusi (Sisemäärustik 2013:7). Kinnitust võib olla leidnud ka väide et kaitseväes on sõdurile, allohvitserile ja ohvitserile seatud ühiskonna kõrgendatud ootused demokraatliku korra tagamiseks ning moraalselt ja eetiliselt õige otsuse vastu võtmiseks.

Samastades kaitseväe eetikaõppe Kohlberg'i moraalsete arengu teooriaga võiks väita, et kaitseväelaste eetika alane väljaõpe peaks vastama Kohlberg'i arenguskaalal teise astme neljandale tasemele. Käesoleva dokumendianalüüsi käigus selgus, et kaitseväe põhiväärtused tuginevad moraalselt õigete väärtuste järgimisel. Kaitseväe põhiväärtuste järgimise tagamist ning kujundamist võimaldab kognitiivne lähenemine eetikaõppe raames, mille kohaselt on ülematel kohustus olla alluvatele eeskujuks kogu teenistuse vältel. Seega on leidnud teoreetilise kinnituse Bandura kognitiivse teooria rakendus kaitseväes sõdurite hoiakute kujundamisel. Samamoodi on läbi eetikaõppe loodud eeldused Kohlberg'i moraalsete arengu teooria rakendamiseks.

2.3. Sõduribaaskursuse õppekava ja hoiakute kujundamine

Indiviidi hoiakute kujundamiseks on pandud rõhk sõduribaaskursusele, mille raames antakse kutsealusele teadmised üksiksõduriks olemisest (Kirsimäe & Nurmsalu 2003). Major Margus Kirsimäe (2004) on koostanud ajateenija väljaõppe korraldamiseks maaväes kontseptsiooni, mille kohaselt õpetatakse sõdurile muuhulgas ka kaitseväelaste käitumist. Kontseptsiooni kohaselt jagunevad väljaõppe kursused individuaalseteks ning allüksuse kursusteks. Käesoleva uurimuse raames vaadeldakse kontseptsioonis välja toodud individuaalkursust, milleks on sõduribaaskursus. Kirsimäe & Nurmsalu (2003:2-6) koostud sõduri baaskursuse õppekava aluseks on Soome Kaitsejõudude käsiraamat „*Sotilaan käsikirja 2000*“ ning Briti armee käsiraamat „*Basic BATTLE SKILLS prepared under the direction of the inspector General Doctrine and Training*“. Õppekava kohaselt kestab kursus 10 nädalat ning hõlmab muuhulgas kaitseväelaste õigusaktide - ning riviõpet, mis on käesolevas alapeatükis läbi viidava dokumendianalüüsi keskmes.

Vastavalt Sisemäärustikule väljendub kaitseväelaste käitumine kaitseväe kommetes, sõjaväeliste viisakusreeglite täitmisel, üksikute kaitseväelaste ja meeskondade vastastikusel tervitamisel, üksteise kõnetamisviisil, tervitus- ja soovsõnadega, ettekandmise ja enese esitlemise korras, omavahelisel suhtlemisel ja kaitseväetseremooniatel (Sisemäärustik 2013: 6-12). Seega analüüsitakse käesolevas alapeatükis konkreetselt kaitseväe seadusandluse ja määrustiku - ning riviõpet, mis võimaldab hinnata, kas nimetatud õppeainete raames on võimalik indiviidi hoiakuid kujundada.

Õppekava (Kirsimäe & Nurmsalu 2003:14) kohaselt antakse kaitseväeliste õigusaktide teema edasi 14 akadeemilise tunni jooksul ning selle aja jooksul antakse ülevaade teenistust korraldavatest seadustest, mille järgselt teab sõdur kodaniku kohustust põhiseadusliku korra ja Eesti iseseisvuse kaitsel, riigikaitse teenistuse vorme, auastmeid, ajateenistuse kestust, sõduri ametikohti, mida ei arvata ajateenistuse hulka, ajateenistuse katkestamise korda, reservväelase teenistusse kutsumise korda õppekogunemise ja mobilisatsiooni korral, teenistuse korda määravaid seaduseid ja õigusakte. Sõdurile õpetatakse ka kaitseväe distsiplinaarseadust ja – määrustikku, mille järel sõdur teab kaitsevädistsipliini definitsiooni, kaitseväe ergutusi, kaitseväe distsiplinaarkaristusi, distsiplinaarkaristuse määramist reameestele ja nooremallohvitseridele, kaebuste ja distsiplinaarkaristuse vaidlustamise korda. (Ibid 2003:14)

Käesolevas punktis on tagatud Patterson & Phipps (2002:6) uuringus välja toodud idee, mille kohaselt peab sõjaväeliselt korraldatud organisatsioon kujundama noorsõduri hoiakuid selliseks, et tema otsuse vastuvõtmine ei tugineks eakaaslaste mõjutustele, vaid organisatsiooni huvidele. Seega võib olla SBK raames väljaõppeliselt tagatud noorsõdurite hoiakute kujundamise võimalikkus andes talle teadmised kodaniku kohustustest riigi põhiseadusliku korra ning Eesti iseseisvuse kaitsel. Kokkuvõtlikult võib väita, et ainuüksi kaitseväeteenistust korraldavate seaduste õpetamisega luuakse eeldused noorsõdurite otsuse vastuvõtmiseks Kohlberg'i moraalse arengu skaala teisel astmel ja neljandal tasemel ehk ühiskonna ootustest tulenevateks (Kohlberg & Hersh 1977).

Sõdur õpib baaskursuse jooksul ka kaitseväelase kohustusi, mille järgselt teab ta kaitseväe distsipliini, kaitseväelase üldiseid ja põhilisi kohustusi, käsku ja käsu täitmise korda, kaitseväelaste jagunemist, puhkusele lubamise korda, omavolilise lahkumisega seonduvaid toiminguid. Samamoodi õpetatakse kaitseväeteenistusealaseid kuritegusid, mille järgselt sõdur teab kaitseväeteenistusealaseid kuritegusid ning nende sanktsiooni kinnitades seda allkirjaga (Kirsimäe & Nurmsalu 2003:14).

Käsu täitmine on kaitseväe distsipliini alus, mis tagab sõduri nõuetekohase õigusaktide täitmise ning viisakusreeglite järgimise (Sisemäärustik 2013:3). Õigusaktide- ning viisakusreeglite järgimise aluseks on küsimus „milline on antud olukorras õige käitumine?“. Sellele küsimusele vastuse saamiseks peab sõdur identifitseerima oma käitumises õige ja vale hoiaku ning teadma, milline käitumine rikub sotsiaalseid- ja moraalinorme (Patterson & Phipps 2002:9).

Kohlberg'i moraalse arengu teooria kohaselt mõistab indiviid arengu teisel astmel vastastikkuseid ootuseid, mis kätkevad endas moraalseid kaalutlusi ja ühiskonnas tunnustatud hoiakuid. Teise astme neljandal tasemel mõistab indiviid organisatsiooni, kui tervikut, seadusandlust, õiglust ja vastutust, mille aluseks on moraalne kaalutletus. Indiviidi konkreetsete standardid käitumisele (standardid, mis loetakse sotsiaalselt asjakohaseks vastavalt valitsevate sotsiaalsetele normidele) võivad luua eeldused toimida õiguskuuleka ühiskonna liikmena. (Lotfabadi 2008:36; Kohlberg & Hersh 1977) Seega on tagatud käesolevas väljaõppe tsüklis meetmed noorsõdurite arusaamade kujundamiseks õiguskuulekuse poole.

Samamoodi antakse ülevaade ülematest ja alluvatest ning nende õigustest ning kohustustest, mille järel sõdur teab kaitseväeaste alluvuskorda, kaitseväe auastmeid ja nende tunnuseid, kes on

kõrgema ja madalama auastmega kaitsevaelane. Lisaks õpetatakse ka kaitseväe kombeid, mille järel sõdur teab viisakusreegleid, kaitseväe kombeid, kaitsevaelaste vastastikuse nimetamise korda, kaitsevaelisi tervitus-, soovsõnu-, pöördumisi, ja vastuseid neile, tervitamist meeskonna koosseisus. (Kirsimäe & Nurmsalu 2003:14-19)

Kõik kaitsevaelased on kohustatud teadma ja kõrvalekaldumatult täitma sõjaväelise viisakuse reegleid ning kinni pidama üldistest viisakusreeglitest. Sõjaväeliste viisakusreeglite täitmine väljendub üksikute kaitsevaelaste ja meeskondade vastastikusel tervitamises, üksteise kõnetamisviisis, tervitus- ja soovsõnades, ettekandmise ja enese esitlemise korras, omavahelises suhtlemises ja kaitseväetseremooniatel. Kaitseväes on tervitamine vastastikune, sealjuures alluv või madalamas auastmes kaitsevaelane tervitab esimesena. Kaitsevaelane ei tohi tervitus- ja viisakusreeglite eiramist vabandada tähelepanematusega. Kaitseväelised viisakusreeglid on osa kaitseväekommetest, millest kinnipidamisega kujundatakse ja süvendatakse ühtekuuluvustunnet, mille kaudu tõstetakse kaitseväe üldist moraali ja lahinguvõimet. Kaitseväekombed arendavad distsipliinitunnet, aitavad luua ja alal hoida vajalikke suhteid ülemate ja alluvate vahel ning loovad kaitseväele hea maine. (Peek 2010) Arvestades, et viisakus on kaitseväes vahetult seotud distsipliiniga, saab käesolevaga väita, et sõduribaaskursuse õppekava võib toetada jällegi noorsõdurite hoiakute muutust ühiskonna ootustele vastavaks.

Baasväljaõppe jooksul antakse sõduritele ülevaade relvakonfliktiõigusest, mille järel sõdur teab termineid nagu: sõjaõigus, kombatandid, sõjavangid, sõjalised objektid, tsiviilisikud, tsiviilobjektid, erikaitse alla kuuluvad isikud ja objektid, kaitseväe objektide tähtsus (Kirsimäe & Nurmsalu 2003:14-19). Rahvusvaheline sõjaõigus ehk relvakonfliktiõigus kätkeb endas inim- ja humanitaarõigust. Humanitaarõigus kajastab relvakonfliktiõiguses üksikisikute kaitset, inimõigused seevastu laiendavad põhiseadust rahvusvahelisele tasemele. Sõjaõigus seab sõja pidamisele konventsionaalsed raamid, mida sõjas olevad osapooled peavad järgima. Sõjapidamist reguleerib Genfi konventsioon, mis keelustab teatud liiki relvastuse kasutamise. Samas annab õiguseid sõjavangidele ning kaitseb tsiviilisikuid sõjategevuse eest. (Liivoja 2002) Kohlberg on moraalse arengu teooria (Kohlberg & Hersh 1977) sidunud samuti õigusega. Tavapärase inimese moraalne areng kätkeb teooria kohaselt teisel astmel hõlmates õigust üldraamistikus, et indiviid tajuks moraalselt õige ja vale otsuse tegemise vahet. Sõjaõigus on osa rahvusvahelisest õigusest, mis võib asetseda Kohlberg'i moraalse arengu skaala kolmandal astmel (*supra* lk 30). Seega valmistab Eesti kaitseväge ette laiema silmaringiga noorsõdureid, kes mõistaksid inim- ja humanitaarõiguse vajalikust relvastatud konfliktides.

Senise dokumendianalüüsi tulemusena võib väita, et sõduribaaskursuse raames õpetatav kaitseväe seadusandluse ja määrustiku õppe ainekava ning eesmärgid võimaldavad noorsõdurite koolitamise Kohlberg'i moraalse arengu skaala teise astme neljandale tasemele (*supra* lk 29) ehk sõdurid peaksid olema suutelised peale SBK'd eristama moraalselt õiget valest ning käituma ühiskonna ootustele vastavalt. Eelduse selleks loob asjaolu, et määrustik on vahetult seotud eetika koodeksiga, mis toetab hoiakute kujundamist Patterson & Phipps (2002) uuringu kohaselt.

Teoreetiliselt õpetatavate kaitseväeliste viisakusreeglite ning kaitseväe kommete järgimine kinnistatakse sõduritele 27 akadeemilise tunni jooksul läbi viidava riviõppega, mille raames käsitletakse (Kirsimäe & Nurmsalu 2003:19-23):

1. Seisanguid ja pöördeid, mille järgselt sõdur teab käsklust ning eel- ja täitekäsklust, kaitseväelase kohustusi rivis, tervitamist. Oskab tegutseda vastavalt käsklustele.
2. Liikumist, pöördeid liikumisel ja peatumist, mille järgselt sõdur teab jao rivistusi koondrivis ja oskab tegutseda vastavalt käsklustele.
3. Jao rivistusi, mille järel sõdur oskab tegutseda vastavalt käsklustele.
4. Ülema juurde saabumist ja ülema juurest lahkumist, mille järel sõdur oskab esineda ettekandega pärast ülema juurde kutsumist ning oskab tegutseda vastavalt käsklustele.
5. Seisangut ja tegutsemist relvaga, mille järel sõdur oskab tegutseda vastavalt käsklustele.
6. Rühma koondrivis, mille järgselt sõdur teab rühma koondrivistusi ning oskab seal tegutseda.
7. Rivitundide drille, mille järgselt on sõdurile kinnistatud kõik eelpool kajastatud rivilise käitumise reeglid.
8. Isamaa ja rivilaule, mille järgselt sõdur teab ja oskab laulda Eesti Vabariigi hümnit ja allüksuse rivilaulu, Hoiat Jumal Eestit ja Eestimaa, mu isamaa sõnu ning viisi.

Tuginedes kaitseväe põhiväärtustele (Nõmmik 2004; Sisemäärustik 2013:1-2) ning eeltoodule võib järeldada, et sõduri baaskursuse raames õpetatav riviõpe aitab kujundada indiviidi hoiakuid läbi praktiliste soorituste. Tegemist ei ole üksnes individuaalsete oskuste arendamisega, vaid rõhuasetus on indiviide grupi arusaamade kujundamiseks kaitseväe põhiväärtusest.

Dokumendianalüüsi tulemusena võib väita, et SBK õppekavas on õppeained, mille läbimise järgselt peaksid indiviidi hoiakud olema suunatud kaitseväe põhiväärtuste järgimisele, mis omakorda anna aluse oletada, et indiviide koolitatakse mõtlema Kohlbergi moraalse arengu skaala teisel astmel neljandal tasemel (vaata Lisa 5).

3. MAAVÄES TEENIVATE 18-27 AASTASTE AJATEENIJATE OSAS EMPIIRILISE UURIMUSE LÄBIVIIMINE

3.1. Uurimustöö metoodika

Üldine lähenemine ja ajakava

Töö eesmärgist tulenevalt on uurimuse ülesanne hinnata ajateenijate hoiakute muutust 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul.

Uurimuse eesmärgi saavutamiseks vastatakse uurimuse vältel järgnevatele küsimustele:

1. Kas sõjaline väljaõpe koos kaitseväelaste käitumise ja kaitseväe eetika õpetamisega muudab ajateenijate hoiakuid 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul?
2. Milliste õppekavaliste või õppekava väliste tegurite tulemusena muutuvad või ei muutu 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul ajateenijate hoiakud?

Uurimuse sõltuvaks muutujaks on ajateenijate hoiakud ning sõltumatuks muutujaks on sõduribaaskursus, mistõttu on uuritava nähtuse keskmes hoiakute kujunemine sõduribaaskursuse jooksul (statistilise analüüsi... 05.05.2013). Dokumendianalüüsi käigus selgus, et kaitseväe eetikakoodeksis sätestatud kaitseväe põhiväärtused kujundavad kaitsevälasele hoiakud teenistusülesannete eeskujulikuks täitmiseks. Põhiväärtused ei ole üksnes sõjaväestatud organisatsiooni kehtivad normid ja reeglid, vaid need hõlmavad ühiskonnas tunnustatud moraali ja tava norme ning pereväärtuseid. (Nõmmik 2004) Eeltoodust tulenevalt keskendutakse käesolevas uuringus hoiakute kujundamiseks järgnevatele kaitseväe eetikakoodeksist tulenevatele märksõnadele, millest osa kaitseväes väärtustatakse ning teisi taunitakse. Uurimuse keskseteks märksõnadeks on suhted perekonnaga, sõpruskond, alkohol, narkootikumid, isiksus, väärteokorras karistatus, kaitseväe distsipliin.

Empiirilise uuringu teostamine toimub nelja etapina:

1. Novembris ja detsembris 2012 aastal pilootküsitluse läbiviimine Kirde Kaitseringkonna 30 ajateenija osas eesmärgiga saada informatsiooni küsimustiku eesmärgistuse kohta.

Uurimuse tulemuste efektiivsemaks esitamiseks on jagatud küsitluste läbiviimise ajad A ja B hetkeks. A- hetk on november 2012 aasta ning B-hetk on detsember 2012 aasta.

2. 2013 aasta 1 nädalal põhi- ja kontrollgruppi kuuluvate isikute esmaste hoiakute tuvastamine ning nende ühemõõtmeline analüüs;
3. 2013 aasta 8 nädalal 5 Kirde Kaitseringkonna Pioneeripataljoni ajateenijaga intervjuude läbiviimine ning selle transkribeerimine;
4. 2013 aasta 10 nädalal põhi- ja kontrollgruppi kuuluvate isikute hoiakute tuvastamine 10 nädala möödudes ning nende ühe- ja mitmemõõtmeline analüüs. Lisaks määrustiku- ja rivieksami tulemuste hindmaisskaalale vastavaks teisendamise ja tulemuste mitmemõõtmeline analüüs ning tulemuste seostamine intervjuu käigus tuvastatud faktidega.

Magistritöö raames läbiviidud uuringu loogika seisneb hoiakute hindamisel enne ja pärast sõduribaaskursust. Selleks hinnatakse esmalt 2013. aasta jaanuari 1 nädalal ajateenistust alustanud ajateenijate hoiakuid enne sõduribaaskursuse läbimist ning seejärel hinnatakse samade ajateenijate hoiakuid 2013 aasta 10 nädalal ehk sõduribaaskursuse lõpus. Ajateenijate hoiakuid hinnati kaitseväe väljaõppekeskuste territooriumil õppetöö välisel ajal kasutades selleks õppeklasse. Et seostada ajateenijate hoiakute muutust sõduribaaskursusega, võrreldi sõduribaaskursuse lõpuks kujunenud hoiakuid kontrollgrupi hoiakutega. Kontrollgrupi hoiakute muutust hinnati samal põhimõttel nagu ka ajateenijate hoiakuid. Esmalt hinnati hoiakuid 2013 aasta jaanuari esimesel nädalal ning seejärel 2013 aasta 10 nädalal. Kontrollgrupi erinevus võrreldes ajateenijate hoiakute hindamisega avaldus selles, et kontrollgrupp ei viibinud hindamise perioodi lõikes sõjaväelisel korraldatud organisatsioonis, vaid olid hõivatud oma igapäevaste kohustustega. Kontrollgrupi hoiakute analüüsimiseks kasutati sama küsimustikku, mida kasutati ka ajateenijate puhul. Küsimustik viidi elektroonilisele kujule otsingumootorisse www.google.ee. Elektroonilise küsimustiku link koos magistritöö teema ja uurimise eesmärgi selgitusega ning vastamiseks sobiva valimi kirjeldusega edastati sotsiaalvõrgustikus www.facebook.com kontot omavatele isikutele. Selline lähenemise viis võimaldas vastata esimesele uurimisküsimusele.

Teisele uurimisküsimusele vastuse saamiseks võrreldi ajateenijatel sõduribaaskursuse lõpuks kujunenud hoiakuid kaitseväe eetikat käsitlevate õppeainete tulemustega, mis peaks antud magistritöö teoreetilise peatüki kohaselt olema indiviidi hoiakute kujundamise aluseks (Patterson & Phipps 2002:9). Selleks esitati taotlus ajateenijate otsele ülemale eksami tulemuste väljastamiseks. Eksami tulemused edastati allüksuste ülemate poolt 2013. aasta märtsi

kolmandaks nädalaks, mille järel viidi eksami tulemused analüüsimiseks vajalikule kujule ning hinnati omandatud teadmiste seost ajateenijatel sõduribaaskursuse lõpuks kujunenud hoiakutega. Lisaks uuriti hoiakuid muutvaid või mitte muutvaid tegureid (ülemate suhtumine ajateenijatesse, teiste ajateenijate suhtumine ajateenistusse jne). Selleks kasutati vahetut verbaalset kontakti viie pioneeripataljoni ajateenijaga, mis läbi usaldusväärse keskkonna loomise ja avatud vestluse võimaldas koguda andmeid hoiakuid kujundavate tegurite kohta.

Andmete kogumine

Hoiakute hindamiseks kasutati kvantitatiivset ning kvalitatiivset uurimismeetodit. Kvantitatiivse uurimismeetodina kasutati esmalt ankeetküsitlust ning seejärel määrustiku- ning rivieksami tulemusi. Analüüsi läbiviimiseks moodustati kaks valimi gruppi, milleks oli uuritav grupp ja kontrollgrupp. Uuritava ja kontrollgrupi moodustavad juhusliku kihtvalimiga määratud populatsiooni inividid, kellel kõigil on võrdne võimalus sattuda valimisse (Otte 1991 ref Juhuslik...05.04.2013). Antud uurimuses koosnes uuritav grupp kaitseväe suurimas väeliigis maaväes jaanuaris 2013 teenistust alustanud 17-27 aastastest ajateenijast. Juhusliku kihtvalimiga oli tegemist, sest Eesti ühiskond jagati vanuselisteks kihtideks, mille vahemik määrati kaitseväe kohuslaste vanuselise piiri alusel. Ühtlasi oli ka huvi pakkuvaks vanuseliseks „kihiks“ 17-27 aastased inividid, kellel kõigil oli võrdne võimalus sattuda valimisse alustades ajateenistust jaanuaris 2013 aastal. Kontrollgrupp seevastu moodustub nendest 18-27 aastastest isikutest, kes ajateenistuses käinud ei ole. Juhusliku kihtvalimiga oli tegemist, sest Eesti ühiskond jagati vanuselisteks ja riigikaitsekohustust mitte täitvaks kihiks, mille vahemik määrati kaitseväe kohuslaste vanuselise piiri alusel. Ühtlasi oli ka huvi pakkuvaks vanuseliseks „kihiks“ 17-27 aastased inividid, kellel kõigil oli võrdne võimalus sattuda valimisse vastates sotsiaalvõrgustikus „Facebook“ avaldatud küsimustikule.

Ankeet ja intervjuu plaan

Ankeetküsimustik, mille raamistikuks oli varasemalt Austraalias noorukite hälbiva käitumise uurimiseks kasutatud küsimustik, mida töö autor eestistas (Lisa 3). Vajadus kasutada just hälbekäitumise uurimiseks mõeldud küsimustikku tulenes käesoleva magistr töö teoreetilises osas kasutatud varasematest uuringutest ning teadusartiklitest (Patterson & Phipps 2002; Culp 2012; Dobbin 2007). Uuringute kohaselt võivad ajateenijate hoiakud olla kujunenud vanuserühma mõjutustest lähtuvalt, mille tulemusena ei lähtu sõdurid alati ühiskonna moraali ja tava normidest. Seega võimaldas varasemalt hälbekäitumise uurimiseks mõeldud küsimustiku eestistamine koguda andmeid õiguskuulekate, kui ka nende ajateenijate osas, kelle hoiakuid ei

ole Bronfenbrenneri (1979) bioökoloogilisest teooriast lähtudes kujunenud ühiskonna ootustele vastavaks. (*supra* lk 30-31)

Sellest hoolimata ei tõlgitud originaalankeeti inglise keelest eesti keelde, vaid ankeet eestistati läbi järgnevate tegevuste:

1. Koostati küsimused sellisele kujule, mis võimaldaks hinnata ajateenijate hoiakute muutust sõduribaaskursuse jooksul. Selleks koostati kaitseväe eetikakoodeksi (Nõmmik 2004) alusel küsimused, mis lähtusid kaitseväe põhiväärtustest ja SBK õppekavast ning peaksid võimaldama hinnata indiviidide hoiakute kujunemist.
2. Pilootuurimus, mis viidi läbi 2012 aasta novembris Pioneeripataljoni pioneerikompaniis sõduribaaskursust alustanud ajateenijate osas kontrollimaks koostatud küsimustiku eesmärgipärasust andmete kajastatuse ning seatud eesmärkide saavutatavuse osas. Pilootküsitlus viidi läbi pioneerikompanii õppeklassis. Küsitluse läbiviimine jagati 3 etappi: a) ettevalmistamine; b) magistritöö kava üldine tutvustamine; c) küsitluse läbiviimine. Ettevalmistavas etapis valmistati ette slaidi programm, mis tutvustas magistritöö üldist kontseptsiooni ning eesmärki. Seejärel valmistati ette pioneerikompanii õppeklass küsitluse läbiviimiseks selliselt, et sinna mahuks maksimaalselt 30 ajateenijat. Valimi klassi jõudmise korral teostati rühma vastutavate juhtimisel isikkoosseisu arvuline kontroll õppeklassis ning alustati magistritöö kava tutvustamisega. Kava tutvustamine jaotati kolme etappi, millest esimesel etapil tutvustas küsitluse läbiviija ennast kasutades elulookirjeldust. Teises etapis tutvustati magistritöö kava ning uurimuse läbiviija ootuseid uurimuses osalejatele. Oluline oli tegevuse juures selgitada valimile küsimustikule vastamisel aususe printsiipi, mis võimaldaks saada maksimaalselt korrektsed uurimistulemused. Kolmandas etapis oli ajateenijatel võimalus esitada uuringu läbiviijale küsimusi magistritöö teema ning küsimustiku kohta.
3. Eestistatud küsimustiku reliaabluse arvutamine, mis viidi läbi pilootuuringu hindamise perioodi alguses ja hindamise perioodi lõpus täidetud 30 küsimustikust 5 osas. Reliaabluse arvutamiseks kasutati poolitamise meetodit (Testi.. 04.04.2013), mille raames võeti täidetud ankeetküsimustik ja jagati küsimused sisust tulenevalt kaheks. Seejärel arvutati mõlema pooltesti korrelatsioonikordaja, mis paigutati valemisse ja arvutati reliaablus. Reliaabluse arvutamise valemis võrdub korrelatsioonikoefitsent (R) kahe pooltest korrelatsiooni väärtustega (Testi... 04.04.2013):

$$R = \frac{2r_{1,2}}{1+r_{1,2}}$$

, kus

$r_{1,2}$ on kahe pooltesti vaheline korrelatsioonikoefitsent;

Hindamise perioodi jooksul ületasid usaldusväärsuse lävendi ($R > 0,7$) kolm täidetud testi viiest ($R = 0,71$; $R = 0,8$; $R = 0,75$). Hindamise perioodi lõpus läbi viidud testidest ületas usaldusväärsuse lävendi samuti kolm testi viiest ($R = 0,9$; $R = 0,7$; $R = 0,71$). Reliaabluse hindamise käigus vähendati küsimuste arvu ankeedis. Selle põhjuseks oli asjaolu, et reliaabluse arvutamine pooltesti kasutamise meetodil hõlmab võrdsel arvul samasisulisi küsimusi. Küsimused, mida ei saanud kasutada reliaabluse arvutamisel, jäeti põhiuurimuse ankeedist välja.

Teiseks kvantitatiivseks uurimismeetodiks oli ajateenijate määrustiku - ning rivieksamite tulemuste võrdlus sõduribaaskursuse lõpuks kujunenud hoiakutega. Vajadus seostada eksamite tulemused hoiakutega tulenes uurimuse teoreetilises käsitlusest (*supra* lk 30-31), mille kohaselt sõjaväestatud organisatsiooni väärtuste, eetilise käitumise, moraalse kaalutlemise ja eetilise otsuse tegemise protsessi õpetamisega võib kujundada indiviidi hoiakuid sõjaväestatud organisatsiooni väärtustele vastavaks. Käesoleva uurimuse dokumendianalüüsis hinnati, kas sõduribaaskursuse väljaõppe raamdokumendid sisaldavad organisatsiooni väärtuste õpetust, mis looks alused ajateenijate hoiakute kujundamiseks. Analüüsist selgus, et SBK õppekavas on kajastatud kaitseväge seadusandluse ja määrustikuõpe, mis sisaldab kaitseväge eetikakoodeksi ning kaitsevaelase käitumisnormide õpet (*supra* lk 34-44). Seega võimaldas määrustiku- ja rivieksamite võrdlus seostada kaitseväge eetikakoodeksit ning kaitsevaelase käitumisnormide õpet ajateenijate hoiakute kujunemisega.

Kaitseväes kasutatava määrustikueksami reliaablus hindamiseks kasutati poolitamise meetodit. Selleks arvutati ajateenijate määrustikueksamite tulemuste (saadud punktide) keskväärts, mis võimaldas reliaabluse määramiseks kasutada konkreetse isiku eksamitulemusi. Eksami küsimused jaotati pooleks paaris ja paaritute eksami küsimuste abil, mis võimaldas poolitusmeetodi reliaablise arvutamise valemi (*supra* lk 47) abil määrata eksamitestide usaldusväärsuse ($R > 0,7$). Rivieksami korrelatsioonikoefitsendiks osutus 1, mis anab aluse oletada, et rakendatud eksami tulemused on usaldusväärsed. Peale määrustikueksami usaldusväärsuse arvutamist tehti kordustesti meetodil rivieksami usaldusväärsuse määramise test (Testi.. 04.05.2013). Selleks arvutati välja rivieksamite keskväärts, mille alusel selekteeriti välja pioneeripataljoni ajateenija, kes sooritas kahel korral kahe tunnise vahega identsetest küsimustest koosneva rivieksami. Mõlemal juhul saadud eksami tulemused pandi korreleerima. Kordustesti meetodi rakendamisel on test usaldusväärne, kui $r_{jj} > 0,7$. Rivieksami korrelatsioonikoefitsendiks osutus 0,93 ehk $r_{jj} > 0,7$, millest tulenevalt on rivieksami tulemused usaldusväärsed. (Ibid...04.04.2013)

Arvestades, et mõlemad eksami tulemused osutusid usaldusväärseteks ning oli teada, et ajateenijate hoiakud olid sõduribaaskursuse lõpuks muutunud, tuvastati valimi kirjelduse alusel A-hetke⁴ ja B-hetkel⁵ küsimustikele vastajad, et arvutada hoiakute muutus 10 nädala möödudes. Selleks lahutati jaanuaris 2013 aastal hinnatud hoiakute tulemused märtsis 2013 aastal hinnatud hoiakute tulemustest, mis näitas kas ning kui suures ulatuses on hoiakud 10 nädala jooksul muutunud. Seejärel viidi eksamite tulemuste protsentväärtused skaalale 0-4, mis seostuks arvutatud hoiakute muutuse hindamise skaalaga. Seejärel pandi määrustiku- ja riviexami tulemused korreleerima A- ja B-hetke vahega, mis võimaldas hinnata kahe tunnuse vahelise seose tugevust. Eksamite tulemuste protsentväärtused avaldusid skaalal 0-4 alljärgnevalt:

1. Hinne 0 vastab 0-50% eksami tulemuse protsentväärtusest. Tulemuse kohaselt noorsõdur ei ole täitnud minimaallävendit ning seetõttu on tema hoiakute muutus kaitsevälase käitumise ja kaitseväe eetika õpetamise tulemusena ebatõenäoline.
2. Hinne 1 vastab 51%-70% eksami tulemuse protsentväärtusest. Tulemuse kohaselt on noorsõdur täitnud minimaallävendi ning seetõttu on tema hoiakute muutus kaitsevälase käitumise ja kaitseväe eetika õpetamise tulemusena tõenäoline.
3. Hinne 2 vastab 71%-80% eksami tulemuse protsentväärtusest. Tulemuse kohaselt valdab noorsõdur omandatud kesktasemel ning seetõttu on tema hoiakute muutus kaitsevälase käitumise ja kaitseväe eetika õpetamise tulemusena väga tõenäoline.
4. Hinne 3 vastab 81%-90% eksami tulemuse protsentväärtusest. Tulemuse kohaselt valdab noorsõdur omandatud suuremas osas ning seetõttu on tema hoiakute muutus kaitsevälase käitumise ja kaitseväe eetika õpetamise tulemusena väga tõenäoline.
5. hinne 4 vastab 91%-100% eksami tulemuse protsentväärtusest. Tulemuse kohaselt valdab noorsõdur kõike vajalikku ning seetõttu on tema hoiakute muutus kaitsevälase käitumise õpetamise ja kaitseväe eetika tulemusena väga tõenäoline.

Kvantitatiivsete uurimistulemuste hindamine toimub viies etapis. Esimeses etapis võrreldakse 10 nädala jooksul uuritavas grupis toimunud muudatusi. Teises etapis analüüsitakse kontrollgrupis 10 nädala jooksul toimunud muudatusi ning võrreldakse neid uuritava grupi tulemustega. Kolmandas etapis seostatakse uuritava grupi hoiakute muutus läbi määrustiku- ja riviexami tulemuste kaitsevälase käitumise ning kaitseväe eetikaga. Neljandas etapis analüüsitakse uuritavas grupis väärteokorras karistatud isikute hoiakute muutust 10 nädala jooksul. Viendas etapis võrreldakse uuritava grupi väärteokorras karistamata isikute hoiakute muutust 10 nädalase

⁴ A-hetk on käesolevas uurimuses hoiakute hindamise perioodi algus ehk 2013 aasta jaanuari 1 nädal.

⁵ B-hetk on käesolevas uurimuses hoiakute hindamise perioodi lõpp ehk 2013 aasta märtsi 2 nädal, mil täitus 10 nädalat SBK algusest.

SBK jooksul. Küsimustikus vastamata küsimused jäeti andmete sisestamisel märkimata ehk analüüsi läbiviijal puudub informatsioon, mida vastaja on mõelnud. Andmeid ei täiendata autori poolt olenemata sellest, et küsimustikud võimaldavad analüüsifaasis seda teha.

Lisaks viiakse viie ajateenijaga läbi intervjuu 2013 aasta 8 nädalal. Selleks kasutatakse poolstandardiseeritud intervjuud, mis võimaldab saada vastuseid küsimustele, millised tegurid vähendavad või millistest teguritest tingituna ei täida kohustuslik kaitseväeteenistus oma kognitiivset eesmärki (Laherand 2008:192-195). Vastavalt eetika nõuetele esitatakse uuritavale intervjuu läbiviimiseks suunavaid ja lahtiseid küsimusi vabas vormis koostatud küsimustiku alusel. Poolstandardiseeritud intervjuu osutus parimaks valikuks kuna käesoleval juhul jääb uuritav subjektiks ning tuleb esile tema individuaalsus ja isiksus. Intervjuu salvestamiseks kasutatakse diktofoni, mis võimaldab uurijal keskenduda intervjuueeritavale usaldusliku keskkonna loomisele. Lisaks jäädvustatakse olulisemad tähelepanekud intervjuueeritava käitumises ja vastustes eelnevalt välja prinditud küsimustikku (Uulimaa-Margus 2004:31). Intervjuude läbiviimiseks kasutatakse allüksuste kasarmutes olevaid juhtkonna kabinette, mis võimaldab intervjuu eraldatud keskkonnas läbi viia.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsiks kasutatakse Microsoft Excel andmetöötlusprogrammi. Uuringus osalejate üldised tunnused analüüsitakse ühemõõtmeliselt arvutades valimi andmete aritmeetiline keskmine (AVERAGE), tunnuse keskmine esinemise sageduse alusel (MEDIAN) ning andmete esinemise standard hälve (STDEV). Eeltoodud tulemused võimaldavad määrata, milline on keskmine küsitluses osalev indiviid ning milline on valimi poolt esitatud andmete omavaheline varieeruvus. Küsitluse teises osas kasutatakse lisaks eeltoodule ühemõõtmelise analüüsimeetodina ka vastuste esinemise sageduse loendamist (COUNT). Lisaks ühemõõtmelisele analüüsile teostatakse teises osas ka mitmemõõtmeline analüüs kahe tunnuse keskvärtuse omavahelise seose tuvastamiseks. Selleks arvutatakse A- ja B- hetke tulemuste vaheline statistiline olulisus (TTEST, mille olulise nivooks loeti $<0,05$) ning B hetke ja eelpool kajastatu eksamite tulemuste korrelatsioon (CORREL) hindamaks seose olemasolu ja tugevust.

Intervjuu läbi viimisel kasutatavad teemad on seotud indiviidi hoiakute kujunemisega kaitseväeteenistuse jooksul (*supra* lk 45). Helisalvestuse ja märkmetena kogutud andmed dokumenteeritakse, mille käigus viiakse esmalt helisalvestus tekstilisele kujule ehk transkribeeritakse. Transkribeerimiseks kasutatavad transkriptsioonimärgid on kajastatud

käesoleva töö lisana (Lisa 2). Intervjuu läbi viimiseks ja teksti kodeerimiseks ning analüüsiks töötati läbi erinevaid teadusallikaid. Kodeerimiseks ja analüüsimiseks kasutatakse kõneprotokolli analüüsi ja internatsionaalse analüüsi kombineeritud meetodit.

3.2. Valimi ning hoiakute kirjeldus 10 nädalase perioodi alguses ja lõpus

3.2.1. Valimi kirjeldus

Tabel 1 kohaselt osales uuringus 208 indiviidi, kellest 190 olid meessoost ning 18 naissoost, 150 nendest on käesoleval hetkel ajateenistuses ning 58 ei ole ajateenistuses käinud. Valdav enamus ajateenistuses viibivatest küsitluses osalejatest teenib aega Tallinnas Vahipataljonis. Suuruselt teine valimi grupp teenib aega Pioneeripataljonis ja kõige väiksem osa ajateenijatest täidab kohustuslikku kaitseväge teenistust Viru Jalaväepataljonis. Kontrollgruppi kuuluvatest indiviididest suurem osa on käesoleval hetkel hõivatud töötamisega. Suuruselt teine grupp on hõivatud õpingutega kõrgkoolis. Kontrollgrupis ka neid noorukeid, kes on seotud õpingutega kutsekoolis, õhtukoolis, gümnaasiumis ning kes on seotud muu tegevusega (nt lapsehoolduspuhkus).

Ajateenistuses olevate küsitletute (edaspidi uuritav grupp) vanuselise koosseisu valdava enamuse moodustas 20-27 aastaste osakaal. Järjestuses vähemal määral esines 19 aastaseid. 18 aastaseid ajateenijaid valimis ei esinenud (tabel 1). Küsitletute hulgas, kes ajateenistuse käinud ei ole (edaspidi kontrollgrupp) moodustas vanuseliselt valdava enamuse samuti 20-27 aastaste osakaal. Erinevalt uuritavast grupist moodustas kontrollgrupi järjestuses vähemal määral 18 aastaste osakaal ning seejärel 19 aastaste osakaal. Vastavalt eelmise peatüki teoreetilistele lähtekohtadele selgus, et indiviidi hoiakuid mõjutavad muuhulgas ka haridus ja elukoht. Uuritavasse gruppi kuulunud küsitlusele vastanutest suurem osa elas linnas. Suuruselt teiseks grupiks uuritavas grupis olid ajateenijaid, kes elasid külas. Samamoodi esines ka neid, kes elasid alevis.

Kontrollgruppi kuulunud isikutest valdav enamus elas linnas. Erinevalt uuritavast grupist oli külas ja alevis elavaid noori võrdne arv. Haridusliku jaotuse alusel moodustas uuritava grupi osas mõnevõrra suurema enamuse keskhariduse baasil kutsehariduse olemasolu, millele järgnes keskharidusega ajateenijate osakaal. Kolmandana saab jällegi mõnevõrra suurema enamusega välja tuua põhihariduse baasil kutseharidust omavad ajateenijad, kellele järgnesid kõrgharidusega isikud. Uuritavas grupis kõige väiksema esindusega grupiks oli põhiharidusega

ajateenijate osakaal. Erinevalt uuritavast grupist oli kontrollgrupis enamesinevaks haridustasemeks kõrgharidus, millele järgnesid keskharidus ning keskhariduse baasil kutseharidus. Kõige vähem esines kontrollgrupis põhihariduse baasil kutseharidust, mida esines ühel korral. Mõnevõrra rohkem esines valimi hulgas põhiharidusega isikuid.

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks koguti küsimustikuga andmeid ka uuritava grupi ja kontrollgrupi hälbiva käitumise arvu ning – kirjelduse osas. Kuna kriminaalkorras vangistusega karistatud indiviide ajateenistusse ei võeta, siis hälbivuse tuvastamise aluseks võeti väärteokorras karistus ja kohtulikult tingimisi vangistusega karistus. Küsitluse tulemused näitavad uuritava grupi hulgas suuremat osakaalu nendel isikutel keda on karistatud väärteo korras. Erinevalt uuritavast grupist moodustas kontrollgrupi mõnevõrra suurem enamus nendest, kes on senini elanud õiguskuulekalt.

Analüüsides valimi hälbiva käitumise esinemise sagedust selgub uuritava grupi osas, et väärteokorras karistatute osas on suurem osakaal nendel, keda on karistatud ühe korra. Kuid esineb ka neid ajateenijaid, keda on karistatud rohkem, kui ühe korra. Vaadeldes ühe korra karistatute koguarvu ning korduvalt karistatute ehk retsidiivsete ajateenijate osakaalu selgub, et kahe grupi koguarvude vahe on üsna väike, millest tulenevalt saab väita, et valimis esineb kolm sisuliselt võrdset gruppi: a) ei ole karistatud; b) karistatud ühekorra; c) retsidiivsed ehk karistatud mitu korda. Kontrollgrupis selgub, et väärteokorras karistatute osas on suurem osakaal nendel, keda on karistatud ühe korra. Kuid esineb ka neid isikuid, keda on karistatud rohkem, kui ühe korra. Kontrollgrupi ja uuritava grupi peamiseks erinevuseks on asjaolu, et kontrollgrupis on lisaks väärteokorras karistatutele ka 2 kohtulikult karistatud isikut. Sarnaselt uuritavale grupile saab kontrollgrupi samuti jagada kolmeks sisuliselt võrdseks grupiks: a) ei ole karistatud; b) karistatud ühekorra; c) retsidiivsed ehk karistatud mitu korda.

Tabel 1. Uuritava grupi ja kontrollgrupi kirjeldus

Uuritav grupp		Kokku 150		Kontrollgrupp		Kokku 58		
Küsimus	Vastuse variant	f	%	Küsimus	Vastuse variant	f	%	
Te teenite aega...	Viru JVP	22	14,7	Teie tegevus hetkel...	Töötab	32	52,6	
	Pioneeripataljon	38	28,7		Õpib õhtukoolis	1	1,28	
	Vahipataljon	90	74,7		Õpib gümnaasiumis	4	6,41	
Teie sugu..	Mees	150	100		Õpib kõrgkoolis	16	28,2	
	Naine	0			Muu	3	8,97	
Teie vanus...	18	0	0		Õpib kutsekoolis	2	2,56	
	19	15	10		Teie sugu..	Mees	40	65,4
	20-27	135	90			Naine	18	34,6
Teie haridus..	Põhiharidus	4	2,67		Teie vanus...	18	5	7,69
	Põhihariduse baasil kutse	20	13,3			19	2	6,41
	Keskharidus	55	36,7	20-27		51	85,9	
	Keskhariduse baasil kutse	61	40,7	Teie haridus..	Põhiharidus	8	11,5	
	Kõrgharidus	10	6,67		Põhihariduse baasil kutse	1	1,28	
Teie elukoht...	Linn	98	65,3		Keskharidus	16	28,2	
	Alev	17	11,3		Keskhariduse baasil kutse	10	17,9	
	Küla	35	23,3	Kõrgharidus	23	41		
Teil on esinenud õigusvastast käitumist	Ei ole esinenud	60	40	Teie elukoht...	Linn	44	74,4	
	Väärteokorras 1 korra	46	30,7		Alev	7	11,5	
	Väärteokorras kuni 4 korda	28	18,7		Küla	7	12,8	
	Väärteokorras üle 4 korra	14	9,33	Teil on esinenud õigusvastast käitumist	Ei ole esinenud	34	53,8	
	Ei täpsustanud	2	1,33		Väärteokorras 1 korra	16	32,1	
Teid on karistatud...	Alkoholi tarvitamise eest	36	40		Väärteokorras kuni 4 korda	5	7,69	
	Narko ja psüh. aine tarvit.	5	5,56		Väärteokorras üle 4 korra	1	2,56	
	Vargus	5	5,56	Kohtulikult karistatud	2	3,85		
	Liiklusrikkumised	23	25,6	Teid on karistatud...	Alkoholi tarvitamise eest	9	37,5	
	Vägivald	1	1,11		Liiklusrikkumised	11	45,8	
	Tubakaregulatsioon	6	6,67		Tubakaregulatsioon	1	4,17	
	Muu	11	12,2		Vägivald	1	4,17	
	Vastamata	3	3,33		Muu	2	8,33	

MÄRKUSED:

f – vastuste esinemise sagedus

Lisaks karistatuse arvule selgitati küsitluse käigus välja ka valimi hälbiva käitumise kirjeldus, mis võimaldab uurimuse edasises käigus välja selgitada, milliste hoiakute omamine vastavate tegudeni viia võib. Analüüs näitab uuritava grupi osas, et enamus küsitletutest on karistatud kas liiklusrikkumiste või alkoholi tarvitamise eest alaealisena, sellele järgnesid muud õigusrikkumised nagu piletita bussiga sõitmine. Lisaks esines ka varguste toimepanemine, tubakaregulatsiooni rikkumine, narkootilise – ja psühhotroopse aine tarvitamine ja vägivalda kasutamine. Siin kohal on oluline ära märkida, et kolm uuritavasse gruppi kuuluvat uuringus osalejat ei pidanud oluliseks sellele küsimusele vastamist, mis antud juhul ei mõjuta kolme indiviidi andmed oluliselt uurimuse kulgu.

Kontrollgruppi kuulunud indiviidide osas esines suuremal osal samuti liiklusrikkumised, millele järgnesid alaealisena alkoholi tarvitamisest tulenenud rikkumised. Lisaks esines ka muid õigusrikkumisi nagu piletita bussiga sõitmine, tubakaregulatsiooni rikkumist ning vägivalda kasutamist. Andmeanalüüsi käigus arvatud uuritava grupi aritmeetilise keskmise tulemusena võib väita, et põhivalimisse kuulub ajateenija on 20 kuni 27 aastane keskhariduse baasil kutseharidust omav linnas elav nooruk, keda on ühe korra karistatud väärteokorras alaealisena alkoholi tarvitamise eest. Keskmise kontrollgruppi kuuluv küsitluses osaleja on 20-27 aastane meessoost keskhariduse baasil kutseharidust omav linnas elav nooruk, keda ei ole õigusvastase teo eest karistatud.

3.2.2. Ajateenijate hoiakute muutus 10 nädalase SBK jooksul

Magistritöö jaoks vajalike andmete kogumisest on möödunud 10 nädalat, mille raames on ajateenijad läbinud sõduribaaskursuse õppekavas ettenähtud ained, sooritanud eksamid ja arvestused ning on läbinud sõduri rännaku. Käesoleva uurimustöö teoreetilise käsitlemise kohaselt peaks ajateenijate hoiakud olema muutunud sellisel, et nad suudavad moraalseid otsuseid teha Kohlberg'i moraalse arengu skaala teise astme neljandal tasemel ehk sotsiaalsetest ootustest lähtuvalt. Seega on vaja läbi viia uus küsitluse uuritavate hoiakute tuvastamiseks. Andmete saamiseks kasutati sama küsitlust, mis 10 nädalat tagasi eesmärgiga tuvastada indiviidide hoiakud pärast sõduribaaskursuse lõppu.

Vastavalt tabelis 2 kajastatud andmetele ei oma uuritav grupp sarnaselt hindamisperioodi algusega valdavas enamus agressiivseid hoiakuid. Märkimisväärne on asjaolu, et võrreldes hindamisperioodi algused on suurenenud uuritaval grupil agressiivsete hoiakute osakaal 10 võrra. Uurimistulemused kajastavad uuritava grupi osas ka vägivaldsete hoiakute esinemise suurenemise 4 võrra. Lisaks selgus, et karjades lahendab probleeme 23% vastanutest, mida on

9% võrra vähem, kui A-hetkel (32%). Seega võrreldes 10 nädala taguste andmetega on passiivse agressiivsuse pooldavate ajateenijate osakaal vähenenud. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja agressiivsete hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke agressiivsust käsitlevate küsimuste tulemuste väärtuseid. Analüüsi käigus selgus, et uuritava grupi osas osutus vastuste erinevus statistiliselt oluliseks (tabel 2).

Uuringu tulemused näitavad, et uuritavas grupis on valdavas enamuses vägivalda taunivad hoiakud. Võrreldes hindamise perioodi algusega on vägivalda pooldajate osakaal vastanute seas suurenenud 4 võrra. Lisaks selgub, et uuritavas grupis lahendab kakeldes probleeme 31% ning muud vägivalda kasutab probleemi lahendamisel 17% vastanutest. Võrreldes A-hetke tulemustega on uuritavas grupis probleemide lahendamine läbi kaklemise suurenenud 4% (A-hetkel= 27%). Muud vägivalda kasutamise õigustamine on vähenenud B-hetkel 5% (A-hetk=22%). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja vägivaldsete hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke agressiivsust käsitlevate küsimuste väärtuseid. Analüüsi käigus selgus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud erinevustest, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline.

Tabel 2 ilmestab uuritava grupi osas alkoholi tarvitajate suurenenud osakaalu võrreldes 10 nädala taguse küsitlusega. 7 võrra on vähenenud alkoholi tarbimist taunivate indiviidide osakaal. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja alkoholi tarbimisega seotud hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke alkoholi tarbimist käsitlevate küsimuste väärtuseid. Analüüsi käigus selgus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud erinevustest, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline.

Küsimustikule vastanud uuritav grupp valdavalt alkoholi ei kuritarvita. Võrreldes hindamisperioodi algusega on alkoholi liigtarvitajate osakaal suurenenud 1 võrra. Alkoholi liigtarvitamist peab õigeks 22% vastanutest, mida on võrreldes 10 nädala taguste andmetega 6% võrra enam (A-hetk=16%). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja alkoholi liigtarbitamisega seotud hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke alkoholi liigtarbitamist käsitlevate küsimuste vastuseid. Analüüsi käigus selgus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud erinevustest, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline (tabel 2).

Tabel 2. Uuritava grupi hoiakud 1/2

Uuritav grupp		Kokku 150					
Küsimus	Vastuse variant	f=A-hetk	M	f=B-hetk	%	M	p
Kui tõenäoline on, et Te:							
Sattute kklusesse	Väga tõenäoline	2	1,7	4	2,7	1,8	0,039*
	Tõenäoline	10		14	9,3		
	Mitte väga tõenäoline	81		81	54		
	Ebatõenäoline	56		51	34		
Vigastate kklusess teist	Väga tõenäoline	8	1,9	6	4	2	0,29
	Tõenäoline	29		35	23		
	Mitte väga tõenäoline	56		56	37		
	Ebatõenäoline	56		53	35		
Tarvitate alkoholi	Väga tõenäoline	15	2,5	11	7,3	2,5	0,79
	Tõenäoline	69		80	53		
	Mitte väga tõenäoline	44		37	25		
	Ebatõenäoline	22		22	15		
Tarvitate suures koguses alkoholi (mälukaotus)	Väga tõenäoline	3	1,7	2	1,3	1,7	1
	Tõenäoline	14		16	11		
	Mitte väga tõenäoline	64		66	44		
	Ebatõenäoline	69		66	44		
Tarvitate narkootikume	Väga tõenäoline	4	1,4	1	0,6	1,3	0,14
	Tõenäoline	8		8	5		
	Mitte väga tõenäoline	25		22	15		
	Ebatõenäoline	111		117	75		
Veedate rohkem aega sõprade, kui perega	Väga tõenäoline	14	2,5	5	3,3	2,38	0,043'
	Tõenäoline	62		65	43		
	Mitte väga tõenäoline	56		62	41		
	Ebatõenäoline	18		18	12		
Veedate aega sõpradega, kes tarvitavad alkoholi ja narkootikume	Väga tõenäoline	11	2,2	11	7,3	2,3	0,16
	Tõenäoline	49		53	35		
	Mitte väga tõenäoline	52		52	35		
	Ebatõenäoline	38		34	23		
Saate karistada õigusvastase teo eest	Väga tõenäoline	2	1,6	1	0,6	1,6	0,62
	Tõenäoline	11		10	6,7		
	Mitte väga tõenäoline	65		59	39		
	Ebatõenäoline	72		80	53		
Märkused:	f- vastuste esinemise sagedus M-keskväärtus p- TTEST'I tulemus						

Tabel 2 kohaselt jättis B-hetkel narkootiliste- ja psühhotropsete ainete tarvitamist käsitlevale küsimusele vastamata 2 isikut. Arvestades uurimise tulemusi omab käesoleval juhul kahe vastuse puudumine olulist tähendust ühemõõtmeliste järelduste tegemises joovastute tarvitamise või mittetarvitamise osas. Sarnaselt 10 nädala taguse uuringuga ei tolereeri uuritavas grupis narkootilise ja psühhotropse aine tarvitamist valdav enamus küsitlusele vastanutest. Võrreldes hindamisperioodi algusega saab positiivse tulemusena välja tuua joovastite tarvitamisega seotud isikute osakaalu vähenemise 3 võrra ning joovasteid ebatõenäoliselt tarvitavate isikute osakaalu suurenemise 6 võrra. Lisaks selgitati välja, kui suur osa uuritavast grupist peab B-hetkel õigeks narkootilise ja psühhotropse aine tarvitamist. Uuritavast grupist tolereerib joovastute proovimist

27% vastanutest, mida on võrreldes 10 nädala taguste andmetega 6% võrra vähem (A-hetk=33%). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja narkootilise ja psühhotroopse aine tarbimisega seotud hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p<0,05$). Selleks võrreldi A- ja B-hetke joovastite tarbimist käsitlevate küsimuste vastuseid. Vastavalt tabelis 2 kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud erinevustest, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline.

Uurimise tulemustest nähtub, et uuritavast grupist valdav enamus veedab pigem aega perega, kui sõpradega (tabel 2). Võrreldes hindamisperioodi algusega on vähenenud nende isikute osakaal, kes veetsid tõenäoliselt aega rohkem sõpradega, kui perega. Muutus hoiakutes on pere väärtustamise osas kõige tajutavam, sest 10 nädalat tagasi veetis mõnevõrra suurem osakaal vastanutest aega sõpradega. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja perekonna väärtustamisega seotud hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p<0,05$). Selleks võrreldi A- ja B-hetke perekonnaga kvaliteetaja veetmist käsitlevate küsimuste vastuseid. Vastavalt tabelis 2 kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et uuritava grupi vastuste erinevus ostus statistiliselt oluliseks.

Tabel 2 tulemused näitavad, et uuritavas grupis valdaval enamusel sõbrad tarvitavad alkoholi ja narkootikume. Võrreldes hindamisperioodi algusega on suurenenud nende isikute osakaal, kes veedavad aega sõpradega, kes manustava joovasteid. Vähenenud on nii nende isikute osakaal, kelle sõbrad ei tarvita joovasteid. Lisaks selgitati välja, kui suur osa uuritavast grupist peab õigeks läbimist kriminaalkorras karistatud isikutega. 42% vastanutest pidas õigeks kriminaalse taustaga sõpradega läbi käimist, mida on võrreldes 10 nädala taguste andmetega 1% võrra vähem (A-hetk=43%). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja sõprade mõjuga seotud hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p<0,05$). Selleks võrreldi A- ja B-hetke sõprade kirjeldust käsitlevate vastuseid. Vastavalt tabelis 2 kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud erinevustest, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline.

Lisa 6 kohaselt valdaval enamusel uuritavas grupis sõbrad õigusrikkumise eest karistatud ei ole. Võrreldes hindamise perioodi algusega on suurenenud 7 võrra nende isikute osakaal, kelle sõbrad on karistatud õigusvastasuse eest. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja sõprade mõjuga seotud hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p<0,05$). Selleks võrreldi A- ja B-hetke sõprade kirjeldust (karistatus) käsitlevate vastuseid. Vastavalt tabelis 2 kajastatud

andmetele selgus analüüsi käigus, et uuritava grupi vastuste erinevus osutus statistiliselt oluliseks (vaata Lisa 6).

Tabel 2 kohaselt leiab valdav enamus uuritavast grupist, et nad ei saa karistada õigusvastase teo eest. Võrreldes hindamise perioodi algusega on isikute osakaal, kes tõenäoliselt saavad nende enda hinnangul karistada õigusvastasuse eest vähenenud 2 võrra. Sealjuures on suurenenud nende isikute osakaal 8 võrra, kes välistavad täielikult enda õigusvastase käitumise. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja põhivalimi enesehinnanguga seotud hoiakute muutuse statistiline olulisus ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke õigusvastasust käsitleva küsimuse vastuseid. Vastavalt kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud erinevustest, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline.

Lisa 6 ilmestab uuritavas grupis õiguskuulekate indiviidide valdavat enamust. Võrreldes 10 nädala taguste andmetega on vähenenud kiiruse ületajate osakaal 7 isiku võtta. Hoiakute analüüsist selgub, et 13% vastanutest peab õigeks juhiloata sõitmist. Võrreldes hindamise perioodi algusega on juhiloata sõitmise tolereerimine jäänud samale tasemele (A-hetk= 13%). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus seostati õigusvastast käitumist (kiiruse ületamist) hoiakutega olulisuse nivool ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke kiiruse ületamist käsitleva küsimuse vastuseid. Vastavalt kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud erinevustest, ei olnud uuritava grupi vastuste erinevus statistiliselt oluline.

Uuritav grupp teadvustab endale oma tegude tagajärgi (vaat Lisa 6). Võrreldes hindamise perioodi algusega on 4 isiku võrra vähenenud nende isikute arv, kes tegutsevad tagajärgedele mõtlemata. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus seostati põhjus- tagajärg seoste loomist hoiakute kujunemisega statistilise olulisuse nivool ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke põhjus- tagajärg seoste loomist käsitleva küsimuse vastuseid. Vastavalt kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud erinevustest, ei olnud uuritava grupi vastuste erinevus statistiliselt oluline.

Lisas 6 tulemused kirjeldavad uuritava grupi võimelike õigusrikkumiste ajendite muutuseid. Uuritavas grupis valdav enamus ei tegutse enda tõekspidamise alusel, vaid lähtub õiguskorrast. Võrreldes hindamise perioodi algusega on vähenenud 9 võrra neid isikuid, kes tegutsevad enda tõekspidamise alusel. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus seostati õiguskorra järgimine hoiakute

kujunemisega statistilise olulisuse nivool ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke õiguskorra järgimist käsitlevate küsimuste vastuseid. Vastavalt kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud minimaalsele muutusele, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline.

Patterson & Phipps (2002) uurimistööl alusel teevad ajateenijad otsuseid vanuserühma mõjutustest tulenevalt, mis tihti võivad tuleneda emotsioonidest. Magistritöö raames analüüsiti uuritavas grupis emotsioonidel põhinevate otsuste tegemist ning nende muutust 10 nädala jooksul. Sõduribaaskursuse lõpus oli uuritava grupp valdavas enamuses seisukohal, et nad ei tee emotsioonidel põhinevaid otsuseid. Võrreldes hindamise perioodi algusega on vähenenud 8 võrra nende osakaal, kes varasemalt otsustasid pigem emotsioonide põhised. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus seostati emotsionaalsus hoiakute kujunemisega statistilise olulisuse nivool ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke emotsioonidel põhinevate otsuste vastuvõtmist käsitlevate küsimuste vastuseid. Vastavalt kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud minimaalsele muutusele, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline (vaata Lisa 6).

Uurimuse kohaselt on uuritav grupp valdavas enamuses valmis muutuma hoiakuid. Võrreldes 10 nädalat tagasi kogutud andmetega olulisi muutuseid põhivalimi osas toimunud ei ole, mida ilmestab ka lisa 7. Mitmemõõtmeliselt analüüsiti soovi muuta oma hoiakuid statistilise olulisuse nivool ($p < 0,05$). Selleks võrreldi A- ja B- hetke hoiakute muutust käsitlevate küsimuste vastuseid. Vastavalt kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et olenemata ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud minimaalsele muutusele, ei olnud uuritavas grupis vastuste erinevus statistiliselt oluline. Samamoodi analüüsiti ühiskonna poolt taunitavate tegevuste nagu valetamise ja omistamise pooldamise protsentuaalset osakaalu. Uuritava grupi seas pidas valetamist õigeks 58% ning omistamist 39,3%. Võrreldes hindamise perioodi algusega on valetamise tolereerimine 1% võrra (A-hetk=59%) ning omistamise õigeks pidamine on vähenenud 1,7% (A-hetk=41%).

Lisaks eeltoodule analüüsiti uuritavas grupis ka kahetsustunnet õigusrikkumise toime panemise järgselt. Valdav enamus küsitletutest oli seisukohal, et nad ei kahetse õigusrikkumise toime panemist. Võrreldes hindamise perioodi algusega on suurenenud 10 võrra nende isikute arv, kes ei kahetse õigusrikkumise toime panemist. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus seostati õigusrikkumise järgne kahetsus hoiakute muutusega statistilise olulisuse nivool ($p < 0,05$). Selleks

võrreldi A- ja B- hetke õigusrikkumise järgselt kahetsust väljendavate küsimuste vastuseid. Vastavalt kajastatud andmetele selgus analüüsi käigus, et uuritava grupi vastuste erinevus osutus statistiliselt oluliseks (vaata Lisa 6).

Peamiste järeldustena võib vastavalt analüüsi tulemustele välja tuua, et sõduribaaskursus võib mõjutada ajateenijate hoiakuid. Suurenenud on agressiivsuse väärtustamine, mille põhjuseks võib olla sõjalise taktika õpetamise valdav enamus SBK jooksul. Samamoodi on analüüsi tulemuste alusel võimalik seostada noorsõdurite perekonna väärtustamise suurenemist sõduribaaskursusega. 10 nädalase SBK jooksul võib olla ajateenijates suurenenud teadvus õigusvastasuse osas. Tendents näitab, et ajateenijad võivad teha selgeid erisusi õiguskuuleka- ja õigusvastase käitumise osas ning mõistavad, et igasugune õigusrikkumine on õigusvastasus. Teisalt võib see ilmestada, et ajateenijad teadvustavad õigusvastasuse olemust ning ei näe karistatud sõpradega lävimises probleemi. Lisaks võib sõduribaaskursust seostada õigusvastasuse toimepanemise kahetsuse mitte väljendamisega. Selle põhjuseks võib olla ebapiisav väärtusõpetus sõduribaaskursuse jooksul, mida ilmestab ka analüüsi üldine tulemus. Uurimusest selgus, et sõduribaaskursus võib olla seotud noorsõdurite hoiakute muutusega 16 uuritud teemast üksnes 4, mis võib omakorda viidata sõduribaaskursuse läbiviimise ebaefektiivsusele.

Autor teeb ettepaneku kaasajastada sõduribaaskursuse õppekava. Antud töö teoreetilises osas selgus, et kaitseväes on tagatud kõik tingimused indiviidi hoiakute muutmiseks. Oluline on ära märkida, et teooria kirjutamise hetkel on vastu võetud uus kaitseväeteenistuse seadus, mille tulemusena on muudetud ka kaitseväe määrustikke (sh sisemäärustikku). Madal muutuste arv teemade lõikes võib olla tekkinud, sest empiirilise uuringu läbiviimise raames ei kehtinud uus õiguslik regulatsioon (sh sisemäärustik). Vana ja uue sisemäärustiku peamine erinevus seisneb asjaolus, et uus sisemäärustik (2013) kajastab ka kaitseväe eetikat ja – põhiväärtuseid, mida õpetatakse tulevikus SBK's kaitseväe seadusandluse ja määrustiku õppe raames. Siiski ei saa olla ainsaks põhjuseks, miks reservväelaseid õppekogunemistel ei osale, üksnes õiguslik regulatsioon. Seega tehakse ettepanek uurimuses kasutatud SBK õppekava kaasajastamiseks, mis võib tulevikus parandada indiviidide hoiakute kujundamist.

3.2.3. Ajateenijate hoiakute muutuse võrdlus kontrollgrupiga ning seos kaitseväelaste käitumise ja kaitseväe eetikaga

Et seostada uuritava grupi muutused hoiakutes sõduribaaskursusega, võrreldakse uuritava grupi hindamise perioodi lõpu tulemused kontrollgrupi hindamisperioodi lõpu tulemustega.

Andmeanalüüsi tulemused on kajastatud tabelis 3, mille kohaselt kontrollgrupp valdavas enamuses agressiivseid hoiakuid ei oma. Võrreldes 10 nädala taguste andmetega on kontrollgrupi osas 3 võrra vähenenud nende isikute osakaal, kes pooldasid agressiivseid hoiakuid. Uuritava grupi hoiakud muutusid 10 nädalaga pigem agressiivsust pooldavaks. Lisaks selgub analüüsist, et passiivse agressiivsuse osakaal muutunud ei ole. Karjades või kõva häälega probleemi lahendamist peab õigeks 12% kontrollgrupist. Seevastu uuritava grupi osas vähenes passiivse agressiivsuse osakaal 9% (A-hetk=32%; B-hetk=23%). Seega on vähenenud uuritavas grupis passiivset agressiivsust väljendavad hoiakud. Kuna uuritavas grupis suurenesid agressiivsed hoiakud, uuriti nähtuse põhjust kvalitatiivse meetodiga. Uurimustöö kirjutamise raames viidi läbi viis intervjuud pioneeripataljoni ajateenijatega. Viiest küsitletud ajateenijast üks väljendas agressiivseid hoiakuid. Küsimusele, mis Teis ajateenistuse jooksul ehk siis terve 10 nädala jooksul, mis sa oled siin olnud, mis on sinus üldse muutunud ja miks, vastas küsitletav number 4:

// NÄRVLISEMÄKS OLEN MUUTNUD. See on sama, mis siin seletasin. Ma ei saa nii olla, kui iga asja eest jama selga tõmmatakse. /arusaamatu tekst/. . üks seisab siin, pane edasi. Noo need samused drillid pingutavad üle. /Arusaamatu tekst/ ... üle pingutada ka ei tasu//.

Nagu ka eelneva küsimuse korral ei väljenda valdav enamus kontrollgrupist vägivaldseid hoiakuid. Võrreldes 10 nädala taguste andmetega on kontrollgrupi osas 2 võrra vähenenud nende isikute osakaal, kes pooldasid agressiivseid hoiakuid. Uuritava grupi hoiakud muutusid 10 nädalaga jällegi pigem vägivalda pooldavaks. Analüüs näitab, et kakeldes lahendab kontrollgrupist probleeme 14% ning muud vägivalda kasutab probleemi lahendamisel 1,7% vastanutest. Võrreldes 10 nädala taguste andmetega on kontrollgrupis kaklusega probleemide lahendamise tolereerimine vähenenud 3% (A-hetk=17%) ning muu vägivalda õigustamine 3,5% (A-hetk=5,2%). Seevastu uuritavas grupis vähenes muu vägivalda kasutamise õigeks pidamine 5% (A-hetk=22%; B-hetk=17%), kuid suurenes 4% võrra probleemide lahendamine läbi kakalemise (A-hetk=27%; B-hetk=31%).

Tabel 3. Kontrollgrupi hoiakud ning võrdlus uuritava grupiga 1/2

Küsimus		Kontrollgrupp		Kokku			Uuritav grupp	
Vastuse variant		f=A-hetk	M	f=B-hetk	58	%	M	150
		F=A-hetk	F=B-hetk					
Kui tõenäoline on, et Te:								
Sattute kklusesse	Väga tõenäoline	2	1,7	2	3,4	1,6	2	4
	Tõenäoline	5		2	3,4		10	14
	Mitte väga tõenäoline	22		22	38		81	81
	Ebatõenäoline	29		32	55		56	51
Vigastate kklusess teist	Väga tõenäoline	8	2,1	6	10	2	8	6
	Tõenäoline	12		12	21		29	35
	Mitte väga tõenäoline	15		14	24		56	56
	Ebatõenäoline	23		26	45		56	53
Tarvitate alkoholi	Väga tõenäoline	19	3	18	31	3	15	11
	Tõenäoline	25		26	45		69	80
	Mitte väga tõenäoline	9		10	17		44	37
	Ebatõenäoline	5		4	6,9		22	22
Tarvitate suures koguses alkoholi (mälukaotus)	Väga tõenäoline	6	1,9	5	8,6	1,8	3	2
	Tõenäoline	5		5	8,6		14	16
	Mitte väga tõenäoline	22		21	36		64	66
	Ebatõenäoline	25		27	47		69	66
Tarvitate narkootikume	Väga tõenäoline	1	1,3	1	1,7	1,4	4	1
	Tõenäoline	4		5	8,6		8	8
	Mitte väga tõenäoline	9		8	14		25	22
	Ebatõenäoline	44		44	76		111	117
Veedate rohkem aega sõprade, kui perega	Väga tõenäoline	5	2,4	3	5,2	2,2	14	5
	Tõenäoline	23		20	34		62	65
	Mitte väga tõenäoline	20		22	38		56	62
	Ebatõenäoline	10		13	22		18	18
MÄRKUSED:	f- vastuste esinemise sagedus							
	M- keskväärtus							

Võrreldes kontrollgrupi hoiakute analüüsi tulemusi uuritava grupi tulemustega selgub, et uuritava grupi alkoholi suures koguses tarbimise tolereerimine kasvas 6% (A-hetk:16%; B-hetk:22%). Valimi kirjeldusest selgus, et mõlemas valimi grupis moodustavad suure osa need inividid, keda on karistatud alaealisena alkoholi tarvitamise tulemusena. Sellest tulenevalt uuriti alaealisena alkoholi tarvitamise põhjuseid kvalitatiivselt. Küsimustele, kui vanalt hakkasite alkoholi tarvitama? Miks? Ja kui vanalt peaks alustama alkoholi tarvitamisega vastasid küsitletavad alljärgnevalt:

1. Küsitletav nr 1: // *Puhas karsklane*//.
2. Küsitletav nr 2: // *Esimesed korrad olid 13-14 aastaselt. Pigem 16, kui gümnaasium hakkas, siis juba hakkasid tihedamini siuksed peod ja asjad. Jah! Praegu vaadates küll* //.
3. Küsitletav nr 3 vastas: // *17. Noor ja loll. Tundus äge. Jah!* //.
4. Küsitletav nr 4: // *Aktiivselt 15 aastaselt. Ei* //.
5. Küsitletav nr 5 vastas: // *Ää.. mingi..kuskil 12-13. Jah. Olin veits liiga noor organismi hävitamiseks* //.

Valdav enamus intervjueritavatest leiab, et alustas liiga vara alkoholi tarvitamisega. Peamiseks põhjuseks, miks alaealisena alkoholi tarvitamisega alustatakse on valdava enamuse puhul huvi tarbimise vastu ning võimalused tarvitamiseks. Vanus, millal alkoholi tarvitamist alustatakse on 12-15. Teoreetilises osas selgus, et kaitseväeteenistuses ei peeta õigeks joovastite tarbimist ega liigtarbimist. Sellest tulenevalt on kaitseväes välistatud joovastite kättesaadavus sõduritele, mis peaks teooria kohaselt muutma ajateenijate hoiakuid alkoholi. Kvantitatiivse analüüsi käigus selgus, et sõduribaaskursus ei muuda indiviidi hoiakuid alkoholi tarvitamise ning liigtarvitamise osas. Siiski on 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul muutunud ajateenijate hoiakud suures koguses alkoholi tarvitamise tolereerimise osas. Analüüsi käigus selgus, et suurenenud on nende ajateenijate osakaal, kes peavad õigeks alkoholi liigtarvitamist.

Narkootilise ja psühhotroopse aine tarvitamise väärtustamise osas on kontrollgrupis toimunud minimaalne muutus, kuid arvestades valimi arvukust on muutus oluline. Võrreldes hindamise perioodi algusega on ühe võrra suurenenud nende kontrollgrupi liikmete osakaal, kes tõenäoliselt või väga tõenäoliselt tarvitavad narkootilisi ja psühhotroopseid aineid. Seevastu uuritava grupi osas oli olulisimaks muutuseks nende inividide osakaalu vähenemine, kes väga tõenäoliselt tarvitavad narkootilisi ja psühhotroopseid aineid (tabel 3). Lisaks selgus, et kontrollgrupis peab õigeks narkootilise ja psühhotroopse aine proovimist 21% vastanutest, mida on võrreldes hindamisperioodi algused 2% rohkem (A-hetk=19%). Uuritavas grupis osas vähenes 6% võrra

nende isikute osakaal, kes 10 nädalat tagasi pidasid õigeks narkootilise ja psühhotroopse aine proovimist (A-hetk=33%; B-hetk=27%).

Uuritava grupi tulemustest lähtuvalt koguti sama grupi narkootiliste- ja psühhotroopsete ainete tarvitamise tolereerimise vähenemise selgitamiseks lisa andmeid kvalitatiivse meetodiga. Pioneeripataljonist juhuslikult valitud viie intervjueeritava hulka sattus isik, keda oli varasemalt karistatud muuhulgas narkootilise ja psühhotroopse aine tarvitamise eest. Küsimusele, mis on intervjueeritavas 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul muutunud vastas küsitletav number 5:

// Noo kõvasti iseloom ja kõik asjad. Noh ütleme suhtumine veits. Vanasti poleks... Noo seda, et suht tihti olin narko teemaga seotud, enam ei paku pinget. Tahaks midagi kõrget kuskil saavutada. Rohkem ei oska midagi lisada//.

Täpsustavatele küsimustele kas see, et intervjueeritav enam narkootilise ja psühhotroopse ainega seotud olla ei taha, tuleneb kaitseväest ning, kui intervjueeritav ei oleks kaitsevärke tulnud, kas siis ta oleksid narkootilise ja psühhotroopse ainega edasi tegelenud vastas küsitletav number 5:

//Tõenäoliselt küll//.

Käesoleva uurimuse teoreetilise käsitluse kohaselt kujunevad indiviidi hoiakud pere, kooli, sõprade ja kogukonna koosmõjust. Sellest tulenevalt uuriti kaitseväeteenistuse mõju perekonna sidemete väärtustamisse. Kontrollgrupist valdav enamus veedab aega pereringis, kui sõpradega. Võrreldes kontrollgrupi andmeid 10 nädala taguste andmetega selgub, et 8 võrra on vähenenud nende isikute osakaal, kes pigem veetsid rohkem aega sõprade, kui perega. Uuritav grupp veedab samuti valdavas enamuses aega perekonnaga. Võrreldes hindamise perioodi algusega on vähenenud 6 võrra nende isikute osakaal, kes veetsid aega pigem sõpradega. Intervjuude käigus uuriti 10 nädalase sõduribaaskursuse mõju ajateenijatele. Küsimusele, mis on 10 nädalase ajateenistuse jooksul neis muutunud vastasid küsitletavad alljärgnevalt:

1. Küsitletav number 1: *// Mm.. teel ...veel ... lähedasemaks on naine hakanud.. noh ... ta ongi tähtsam, see on... nii-õelda nagu /arusaamatu tekst/ ... kaua ei saa ikka eemal olla. Ja siis põhimõtteliselt läbisaamine ... põhimõtteliselt ma saan aru, et kõik on siis närvis, aga võtame asju tegelt rahulikult, on vaja ära teenida peatumata//.*
2. Küsitletav number 3: *// Mm.. see..., et perekond on tähtsamaks muutunud. Tükk maad tähtsamaks. Oli ennem tähtis, aga nüüd on veel tähtsam. Lähedasemaid inimesi tunnustan rohkem ja nendega aja veetmist. Enam ei tasu seal arvutis istuda ja tühja mängida. Tegelda rohkem millegagi, mis arendab või mis oleks mõistlik. Kas siis sporti teha ... õue minna. Ma ei tea.. mu isa on paksuks läinud. Viia ta rattaga sõitma näiteks, tema liikuma panna //.*

Võrreldes hindamise perioodi algusega veedab mõnevõrra suurem enamus aega sõpradega, kes tarvitavad narkootilisi ja psühhotroopseid ained ning alkoholi (vaata Lisa 7). Käesolev muutus uuritava grupi hoiakutes võib olla ka põhjuseks, miks sõduribaaskursus ei avaldanud mõju uuritava grupi alkoholi ja selle liigtarvitamisele, sest ka käesoleva töö teoreetiline käsitluse viitas sõprade mõjule hälbivuse tekkele hoiakute kujunemisel (Edovald 2005).

Võimaliku sõprade poolset mõju ajateenijate hoiakutele uuriti kvalitatiivse uurimismeetodiga. Intervjuu käigus esitati küsitletavale küsimus, mida te sõpradega kooliajal koos tegite, kuidas Te aega veetsite? Viiest küsitletavast kaks seostasid sõpradega ajaveetmise õigusvastasusega. Siinkohal on oluline ära mainida, et mõlemad küsitletavad on korduvalt väärteokorras karistatud (vaata Lisa 5). Küsitletav number 4 ja number 5 vastasid:

// Mm...mul klassikaaslased ei elanud samas kohas. Vahetundide ajal sai suitsu tegemas käia // // Suitsu. Peale kooli, noh.. vahest panime jooki ja sihukest värki. /arusaamatu tekst//.

Valimi kirjeldusest selgus, et liiklusrikkumised olid võrdsed esinemise sageduse arvult alkoholi tarvitamisega. Sellest tulenevalt selgitati valimi hoiakuid kiiruspiirangust kinnipidamise osas. Nii nagu kajastasid andmed 10 nädalat tagasi, ületab valdav enamus kontrollgrupist transpordivahendit juhtides lubatud sõidukiirust. Seevastu uuritavas grupis valdav enamus ei tolereeri piirkiiruse ületamist. Võrreldes hindamise perioodi algusega on piirkiiruse ületajate arv uuritavas grupis vähenenud 7 võrra. Analüüsi raames uuriti valimi seisukohti juhiloata transpordivahendi juhtimise osas. Kontrollgrupis pidas seda õigeks 1,7%, mida on 3,5% vähem, kui 10 nädalat tagasi (A=5,2%). Uuritavast grupist 13% pidas õigeks juhiloata liiklemist, mis on muutumatu tulemus võrreldes hindamise perioodi algusega (vaata lisa 7).

Lisa 7 tulemused kirjeldavad, et uuritava grupi ja kontrollgrupi osas valdav enamus ei ole kallutatud õigusrikkumiste toime panemisele. Võrreldes hindamise perioodi algusega vähenes õigusvastasusele kallutatute osakaal 1 võrra. Seevastu uuritavas grupis vähenes õigusvastasusele kallutatute osakaal 2 võrra. Mis võib viidata selle, et valimi tunnetus õigusse ja valesse käitumisse on muutunud. Intervjuude käigus uuriti küsitletava õigusvastase käitumise esinemist ning muuhulgas esitati küsimus, kas õigusrikkumise eest määratud karistus oli õiglane? Kõik intervjuueeritavad väljendasid arvamust, et neile määratud karistus oli õiglane. Vääriti käitumisest sai aru 3 intervjuueeritavat. Ühe küsitletava puhul väljendus õigus trahvi suuruses, mitte vääriti käitumises ning ühe vastaja puhul ei ole võimalik päris täpselt veenduda tema seisukohtades, sest

salvestiselt ei ole võimalik tema teksti tuvastada. Küsimusele andsid küsitletavad alljärgnevad vastused:

1. Küsitletav number 1: // *Tegelikul samas ma rikkusin midagi ... ma sõitsin vastassuuna vööndis. Kuna tahtsin ... noo.. politseinikule selgeks teha, et rolleriga on jama ta ei jäänud uskuma. Ma ei hakanud ka vastu ja olin seadustes kindel ja võtsin selle trahvi vastu ja maksin välja//.*
2. Küsitletav number 2: // *Jah. No karistus, mille ma sain.. see oli krooni ajal 180 krooni vüst//.*
3. Küsitletav number 3: // *Muidugi oli.. ma sõitsin ilma bussipiletita //.*
4. Küsitletav number 4: // *Jah. /Arusaamatu tekst/ //.*
5. Küsitletav number 5: // *Jah, oli küll. Emm ma olin valesti käitunud //.*

Lisa 7 kohaselt võib õigusvastasuse tajumist selgitada ühiskonnas kehtestatud moraali ja tava normi alusel põhjus-tagajärg seoste loomisega. Uuritava grupi ja kontrollgrupi valdav enamus ei tegutse tagajärgedele mõtlemata, vaid pigem ollakse kaalutlevad. Võrreldes hindamise perioodi algusega vähenes kontrollgrupis ühe võrra nende isikute osakaal, kes tegutsesid tagajärgedele mõtlemata. Uuritavas grupis vähenes nende isikute osakaal 4 võrra. Lisaks selgub, et kontrollgrupis moodustavad võrdse arvu küsitletutest hulk, kes tegutseb enda tõekspidamiste järgi, mitte seadustest lähtuvalt ning nende osakaal, kes tegutsevad seadusest lähtuvalt. Võrreldes 10 nädala taguste andmetega on 1 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kes tegutsevad ühiskonna poolt tunnustatud moraali ja tava normidest lähtuvalt. Uuritav grupp järgib valdavas enamuses õiguskorda. Võrreldes hindamise perioodi algusega on suurenenud 9 võrra nende isikute osakaal, kes järgivad õiguskorda. Lisa 7 kohaselt kahetseb õigusvastase teo toime panemist valdav enamus kontrollgruppi kuuluvatest küsitletustest. Uuritavasse gruppi kuuluvad valdavas enamuses ei kahetse õigusrikkumise toime panemist. Võrreldes hindamise perioodi algusega on kontrollgrupis suurenenud ühe võrra nende isikute osakaal, kes kahetsevad õigusvastase teo toime panemist. Seevastu on uuritava grupi vastustes 7 võrra 10 nädala jooksul suurenenud õigusrikkumise mitte kahetsejate osakaal.

Lisaks analüüsiti ühiskonna poolt taunitavate tegevuste nagu valetamise ja omistamise pooldamise protsentuaalset osakaalu. Kontrollgrupi osas pidas valetamist õigeks 76%, mida on sama suur osakaal, kui hindamise perioodi alguses. Omistamist pidas õigeks 36% vastanutest, mida on võrreldes 10 nädala taguste andmetega 5% võrra vähem (A-hetk=41%). Uuritava grupi seas pidas valetamist õigeks 58% ehk 1% vähem, kui 10 nädalat tagasi (A-hetk= 59%).

Omistamist pidas õigeks 39,3%, mida on 1,7% vähem, kui hindamise perioodi alguses (A-hetk=41%). Võrreldes uuritavat gruppi kontrollgrupiga on mõlemas grupis hoiakute muutused erinevad. Ajateenijatel on valetamise osakaal vähenenud ühe protsenti võrra, kuid kontrollgrupis jäi tulemus samaks. Seevastu vähenes kontrollgrupis omistamise tolereerimine suuremal määral, kui uuritavas grupis.

Kontrollgruppi analüüsiti nagu uuritavat gruppi 10 nädalase hindamise perioodi jooksul kaks korda. Erinevuseks uuritavast grupist oli, et kontrollgrupp ei olnud kuidagi seotud kaitseväeteenistusega. Kontrollgrupi liikmed ei olnud kaitseväeteenistuse käinud ning hindamise perioodi jooksul elasid nad enda igapäevast elu. Võrreldes uuritavas - ja kontrollgrupis esinevaid hoiakute muutuseid, selgus et peamised erisused olid agressiivsuses, vägivallas, joovastute tarvitamises, pere väärtustamises, õiguskuulekuses ning õigusrikkumise järel oma teo kahetsemises. Kontrollgrupis vähenesid agressiivsuse ja vägivalla pooldamine, kuid uuritavas grupis oli tulemus vastupidine. Kontrollgrupis suurenes narkootilise- ja psühhotroopse aine tarvitamise väärtustamine, kuid uuritavas grupis oli tulemus vastupidine. Uuritavas grupis suurenes nende isikute osakaal, kes ei kahetse õigusrikkumise toime panemist. Seevastu kontrollgrupis nende isikute osakaal vähenes. Ülejäänute eelpool kajastatud valdkondades oli hoiakute muutus mõlemas grupis positiivsuse suunas, kuid uuritavas grupis oli muutus arvulises ülekaalus (vaata Lisa 7). Eeltoodust tulenevalt võib väita, et ajateenistus muudab ajateenijate hoiakuid õiguskuulekamaks. Siiski on alati võimalik, et kahe grupi omavahelise võrdluse tulemusena esitatud ühemõõtmelised muutused on marginaalsed ning ei ole statistiliselt olulised.

Käesolevaks hetkeks on võrreldud uuritava grupi ja kontrollgrupi andmeid ühemõõtmeliselt ning üksnes uuritava grupi andmeid mitmemõõtmeliselt eesmärgiga seostada sõduribaaskursus ajateenijate hoiakute muutmisega. Tulenevalt uurimustöö eesmärgist teostatakse mitmemõõtmeline analüüs uuritava grupi hindamisperioodi lõpuks kujunenud hoiakute ning sõduribaaskursuse määrustiku-ja rivi eksami tulemuste osas, eesmärgiga seostada noorsõdurite hoiakute muutus sõduribaaskursuse jooksul õpetatava kaitseväelaste käitumisega. Selleks arvutati eeltoodud andmete vaheline korrelatsioonikoefitsient. Lisade 8-10 kohaselt omandas valdav enamuse uuritavast grupist määrustikuõppes seatud sõduribaaskursuse õppekavast tulenevad oskused ja teadmised. Siiski esines ka neid, kes omandasid valdava enamuse materjalist ja neid, kes omandasid minimaalsed teadmised õppekava eesmärkidest lähtudes. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgus, et hindamise perioodi lõpuks kujunenud hoiakuid saab seostada määrustiku õppega minimaalselt. Tugevat seost ($r=0,8$) määrustiku õppega ei esinenud,

kui nõrk seos ($r=0,3$ ja vähem) esines 14 teemavaldkonnast üksnes ühes valdkonnas. Analüüsi kohaselt esines nõrk seos määrustikuõppe eksamitulemuste ja uuritava grupi liikmete vastuste osas küsimusele, kas nad lähtuvad oma tegevuses enda tõekspidamistest või seadusest ($r= -0,2$). Seega võib kaitseväe seadusandluse ja määrustiku õpet ning riviväljaõpet seostada ajateenijate hoiakute muutusega minimaalselt.

Samas dokumendianalüüsis selgus, et määrustiku- ja riviõpet on teoreetiliselt võimalik seostada hoiakute muutusega, sest õppe raames suunatakse noorsõdurid käituma ühiskonna ootustest tulenevalt. Lisa 6 ja tabel 2 kohaselt vähenes 10 nädala jooksul uuritavas grupis nende isikute osakaal, kes tolereerivad narkootilise ja psühhotroopse aine tarvitamist, ületavad teadlikult transpordivahendiga lubatud sõidukiirust, kes veedavad aega pigem sõprade, kui perekonnaga, saavad karistada õigusvastase teo eest. Käesoleval hetkel on tendents suunatud selle poole, et ajateenijate hoiakute muutust saab seostada sõduribaaskursusega. Kuna ühemõõtemised andmed võivad olla marginaalsed ei saa hoiakute muutust seostada kaitseväelaste käitumise ja kaitseväe eetikaga. Sellest tulenevalt uuriti ajateenijate hoiakute muutumise võimalikkust läbi kaitseväelaste käitumise ja kaitseväe eetikaga ka kvalitatiivselt. Selleks intervjueriti viite juhuslikult valitud pioneeripataljoni ajateenijat, kellest kahte oli korduvalt karistatud väärtekorras ning kolme oli karistatud ühe korra väärtekorras. Küsitletutest kolm olid 19 aastased, üks 21 aastane ning üks 23 aastane.

Küsimusele kuidas on viimase 10 nädala jooksul muutunud küsitletavas arusaam distsipliinist ja käitumisnormidest vastasid küsitletavad alljärgnevalt:

1. Küsitletav nr 1: *//Seda, et.. distsipliin on nagu distsipliin ikka /arusaamatu tekst/ ühest küljest areneb küll välja jah ... /arusaamatu tekst/ mulisevad laua ääres ,aga siin peab vait olema. See pole midagi rasket//.*
2. Küsitletav nr 2: *// Ää ... distsipliini ja käitumisnormide puhul on just see, et ää.. siin siuke äärmiselt, täielikult distsiplineeritud ja käitumiselt on kõik nagu .. nõuded on kõik väga ranged.. ja tsiviilis niimoodi olema ei pea. Aga siin on.. ma saan aru ka sellest, et ää ikkagi rivis lobiseda ei ole normaalne, samamoodi ei ole normaalne ka paljusid muid tegevusi teha . Näiteks.. noh ma ei tea... Ma saan aru, et see on ikkagi vajalik. Et tsiviilis ei tundunud distsipliin ja käitumine vajalik, aga siin, kus on palju inimesi koos seda vajalikum see paistab//.*
3. Küsitletav nr 3: *// Distsipliin on tugevnenud. Käitumine on tähtis olnud alati. Distsipliin on tugevnenud. ..Mm... kui on vaja teha, siis teed ära mm... noh põhimõtteliselt kõik, mis on siingi /arusaamatu tekst/ ... näiteks oma naise.. ta elab praegu oma emaga.. tal on*

noorem vend, 14, kes ei viitsi õppida eriti. Minu jaoks on see nüüd veel tähtsam, et ta peaks õppima, mitte et ta ei oleks kogu aeg arvutis. Vaid õpiks, õpiks, õpiks. Näiteks ütlesin ka oma naisele, et ta paneks arvutile koodi peale, mida ainult tema teab. Et ta ei mängiks ainult õpiks. /arusaamatu tekst//.

4. Küsitletav nr 4: // *Mõtleb, ei vasta midagi/. Ei oska öelda//.*
5. Küsitletav nr 5: // *Väga kõvasti. Ütleme nii, et veits nagu paremuse poole. Mitte et kõik käib nii, et savi- vahet pole //.*

Eeltoodust võib väita, et pioneeripataljoni ajateenijates võib olla süvenenud distsipliini tunne. Samamoodi võib järeldada, et mõistetakse distsipliini vajalikust sõjaväestatud organisatsioonis. Distsipliini tugevnemist täheldavad enda juures viiest vastajast neli, üks ei osanud küsimusele vastata. Käesolevaga saab väita, et ajateenistus pioneeripataljonis arendab ajateenijates distsipliini tunnet. Et seostada SBKd Kohlbergi moraalse arenguskaalaga küsiti küsitlaval, kas ajateenistus on tekitanud neis tunde ühiskonna kõrgendatud ootuste osas, millele intervjueeritavad vastasid:

1. Küsitletav nr 1: // *See... see on seaduses kirjas ... ee.. üks ikka Eesti riigil on vaja, et ajateenijas.. ajateenijad teeniksid riigi jaoks.. ee ja kaitseksid seda. Aga ma ei tea /arusaamatu tekst//.*
2. Küsitletav nr 2: // *Mingil määral. See, et ma olen ajateenija ... see on nagu, kui ma olen vormis, siis inimesed vaatavad mu peale teisiti. Ajateenija ja peaksingi olema nagu Eesti põhimõtteliselt .. riiki teenima, et /arusaamatu tekst//.*
3. Küsitletav nr 3: // *Mingil määral küll jah. Ei oska seletada. Teistega peab arvestama nagu rohkem. Kõik siuke.... Ma ei oska selgitada. Ei saa mõelda ainult endale //.*
4. Küsitletav nr 4: // *Kunagi ei tea, millal keegi võib kallale tulla näiteks. //*
5. Küsitletav nr 5: // *Jah, on küll. Siin on.. kõik on.. nagu noh.. ei tehta mingeid lollusi või asju.. kõik on kindla plaani järgi, kõik on paigas //.*

Ühiskonna kõrgendatud ootuse samastas üks intervjueeritav enda jaoks vägivaldse käitumisega. Üks vastanutest selgitas ühiskonna kõrgendatud ootuseid distsipliiniga ning üks meeskonnatöõga. Kaks vastanutest seostasid ühiskonna kõrgendatud ootused riigikaitsega. Seega mõistavad küsitlavad ühiskonna kõrgendatud ootuseid erinevalt, kuid kõik välja toodud definitsioonid samastuvad Kohlbergi moraalse arengu skaala teise astme neljanda tasemega. Käesoleva analüüsi käigus on tendents suunatud selle poole, et kaitseväelaste käitumist on võimalik seostada noorsõdurite hoiakute kujundamisega ühiskonna ootustele vastavaks.

3.2.4. Uuritavas grupis väärteokorras karistatud isikute hoiakute muutuse seos SBKga

Arvestades käesolevaks hetkeks analüüsitud ühe- ja mitmemõõtmeliste analüüside tulemusi on magistritöö eesmärgist tulenevalt vajadus analüüsida ka uuritavasse gruppi kuulvate väärteokorras karistatud ning mittekaristatud isikute hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. Analüüsi tulemused võimaldavad teha lõplikud järeldused sõduribaaskursuse ja indiviidi hoiakute muutuse seoses osas.

Agressiivsust valdav enamus uuritavast grupist ei väärtusta. Võrreldes hindamise perioodi algusega on suurenenud 6 võrra nende isikute osakaal, kes pooldasid agressiivsust. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja agressiivsete hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus osutus väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluse osas statistiliselt oluliseks (tabel 4). Vastavalt tabelile 4 valdav enamus karistatud indiviididest vägivaldseid väärtuseid ei oma. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 4 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kes väärtustavad vägivalda. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja vägivaldsete hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluse osas statistiliselt oluliseks.

Uuritavas grupis väärteokorras karistatud isikutest mõnevõrra suurem enamus väärtustab alkoholi tarvitamist. Võrreldes hindamise perioodi algusega on suurenenud 4 võrra nende isikute osakaal, kes väärtustavad alkoholi tarvitamist (tabel 4). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja alkoholi tarbimist tolereerivate hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluse osas statistiliselt oluliseks. Tabel 4 kohaselt valdav enamus väärteokorras karistatud uuritavast grupist alkoholi liigtarvitamist ei tolereeri. Võrreldes hindamise perioodi algusega on ühe võrra vähenenud nende isikute osakaal, kes väärtustavad alkoholi liigtarvitamist. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja alkoholi liigtarvitamist tolereerivate hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste osas statistiliselt oluliseks.

Valdav enamus karistatute osakaalust narkootilise ja psühhotroopse aine tarvitamist ei väärtusta. Võrreldes hindamise perioodi algusega vähenes 5 võrra joovastite tarvitamist tolereerivate isikute osakaal. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja joovastute tarbimist tolereerivate hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Tabel 4. Väärteokorras karistatud uuritava grupi hoiakute muutuse seos SBKga 1/2

Karistatud		Kokku 90					
Küsimus	Vastuse variant	f=A-hetk	M	f=B-hetk	%	M	p
Kui tõenäoline on, et Te:							
Sattute kakkusesse	Väga tõenäoline	0	1,7	2	1,3	1,9	0,015*
	Tõenäoline	8		12	8		
	Mitte väga tõenäoline	45		51	34		
	Ebatõenäoline	36		25	17		
Vigastate kakkuses teist	Väga tõenäoline	5	1,9	3	2	2	0,52
	Tõenäoline	18		24	16		
	Mitte väga tõenäoline	34		34	23		
	Ebatõenäoline	32		29	19		
Tarvitate alkoholi	Väga tõenäoline	12	2,7	8	5,3	2,6	0,91
	Tõenäoline	44		52	35		
	Mitte väga tõenäoline	27		22	15		
	Ebatõenäoline	7		8	5,3		
Tarvitate suures koguses alkoholi (mälukaotus)	Väga tõenäoline	2	1,8	2	1,3	1,8	0,78
	Tõenäoline	11		10	6,7		
	Mitte väga tõenäoline	45		49	33		
	Ebatõenäoline	32		29	19		
Tarvitate narkootikume	Väga tõenäoline	4	1,6	1	0,7	1,3	0,13
	Tõenäoline	8		6	4		
	Mitte väga tõenäoline	23		14	9,3		
	Ebatõenäoline	55		67	45		
Veedate rohkem aega sõprade, kui perega	Väga tõenäoline	7	2,6	5	3,3	2,5	0,14
	Tõenäoline	45		41	27		
	Mitte väga tõenäoline	35		35	23		
	Ebatõenäoline	3		9	6		
Veedate aega sõpradega, kes tarvitavad alkoholi ja narkootikume	Väga tõenäoline	6	2,4	9	6	2,4	0,61
	Tõenäoline	35		35	23		
	Mitte väga tõenäoline	37		33	22		
	Ebatõenäoline	12		13	8,7		

Tabel 4 kohaselt väärtustab valdav enamus uuritavasse gruppi kuuluvatest väärteokorras karistatud isikutest perekonda ning nendega aja veetmist. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 6 võrra vähenenud nende isikute osakaal, kes veedavad pigem aega sõpradega, kui perekonnaga. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja perekonnasidemetega seotud

hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks. Indiviidi õigusvastasele käitumisele siirdumine võib olla seotud sõprade mõjuga (Edovald 2005). Sellest tulenevalt uuriti sõprade võimalik mõju väärteokorras karistatud uuritava grupi liikmete hoiakutele. Andmetest selgus, et valdav enamus lävib sõpradega, kes alkoholi ja teise joovasteid ei tarvita. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 3 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kelle sõbrad tarvitavad alkoholi ning teisi joovasteid. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja sõprade mõjuga seotud hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. Analüüsi käigus selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Lisa 11 kohaselt valdav enamus uuritvasse gruppi kuuluvatest väärteokorras karistatud isikutest õigusvastasusele kallutatud ei ole. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 2 võrra vähenenud nende isikute osakaal, kes olid seisukohal, et saavad karistada õigusvastasuste eest. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja õigusvastasusega seotud hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks. Liiklusseadusega sätestatud piirkiirust järgib valdav enamus väärteokorras karistatud isikutest. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 7 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kes lubatud piirkiirust ei ületa. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja õigusvastasusega seotud hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Põhjus tagajärg seoseid oma käitumises loob valdav enamus väärteokorras karistatud uuritava grupi liikmetest. Võrreldes hindamisperioodi algusega vähenes 4 võrra nende isikute osakaal, kes tegutsesid tagajärgedele mõtlemata. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja põhjus tagajärg seostega seotud hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks. Hindamise perioodi alguses oli karistatute osas võrdne arv neid, kes olid valmis oma väärtushinnanguid ja hoiakuid muutma ning neid, kes selleks valmis ei olnud. 10 nädala möödudes on mõnevõrra rohkem neid, kes on valmis oma hoiakuid muutma (Lisa 11). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja

hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Lisa 11 kohaselt valdav enamus küsitletutest lähtub oma igapäeva tegevustes ühiskonna poolt tunnustatud moraali ja tava normidest. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 5 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kes tegutsevad igapäevaselt seadusega kooskõlas. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja õiguskuulekusega seotud hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks. Indiviidi hoiakute kujunemist võivad mõjutada sõbrad (Edovald 2005). Sellest tulenevalt uuriti sõprade võimalik mõju väärteokorras karistatud uuritava grupi liikmete hoiakutele. Andmetest selgus, et valdav enamus lävib sõpradega, kes on karistatud õigusvastase käitumise tulemusena. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 4 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kelle sõbrad on õigusvastasuse eest karistatud. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja sõprade mõjuga seotud hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Õigusrikkumise toimepanemist kahetseb valdav enamus küsitletutest. Võrreldes 10 nädala taguste andmetega on 8 võrra vähenenud nende isikute osakaal, kes kahetsevad õigusrikkumise toime panemist. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja kahetsusega seotud hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus osutus väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks (Lisa 11).

Analüüsi tulemuste alusel kaldub tendents selle poole, et kaitseväeteenistus võib olla seotud väärteokorras karistatud isikute agressiivsuse väärtustamisega ning õigusrikkumise toime panemise mitte kahetsemisega. Esines ka mitmeid ühemõõtmelisi muutuseid, kuid need võivad olla marginaalsed ega oma analüüsi terviku osas mingeid seoseid sõduribaaskursusega. Käesoleval juhul saadud minimaalsetest andmetest sõduribaaskursusega ning väärteokorras karistatud isikute hoiakute muutuse seose osas teeb autor ettepaneku uurida tulevikus sõduribaaskursusega seost samale grupile 11 kuu pikkusel hindamise perioodil.

3.2.5. Uuritavas grupis väärteokorras karistamata isikute hoiakute muutuse seos SBKga

Agressiivsust valdav enamus uuritavast grupist ei väärtusta. Võrreldes hindamise perioodi algusega on suurenenud 6 võrra nende isikute osakaal, kes ei väärtustanud agressiivsust. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja agressiivsete hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus osutus väärteokorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluse osas statistiliselt oluliseks. Vastavalt tabelile 6 valdav enamus karistamata indiviididest vägivaldseid väärtuseid ei oma. Võrreldes hindamise perioodi algusega muutuseid vastustes toimunud ei ole. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja vägivaldsete hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud andmed ei osutunud väärteokorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluse osas statistiliselt oluliseks.

Uuritavas grupis väärteokorras karistamata isikutest mõnevõrra suurem enamus väärtustab alkoholi tarvitamist. Võrreldes hindamise perioodi algusega on suurenenud 3 võrra nende isikute osakaal, kes väärtustavad alkoholi tarvitamist (tabel 5). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja alkoholi tarbimist tolereerivate hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluse osas statistiliselt oluliseks. Tabel 5 kohaselt valdav enamus karistamata uuritavast grupist alkoholi liigatarvitamist ei tolereeri. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 2 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kes väärtustavad alkoholi liigitarvitamist. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja alkoholi liigtarbimist tolereerivate hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluse osas statistiliselt oluliseks.

Valdav enamus karistamata isikute osakaalust narkootilise ja psühhotroopse aine tarvitamist ei väärtusta. Võrreldes hindamise perioodi algusega kinnitas 2 noorsõdurit joovastite tarvitamist tolereerivaid hoiakuid. Siinkohal on oluline, et hindamise perioodi alguses jättis karistamata isikutest 2 küsimusele vastamata, kuid hindamise perioodi lõpus vastasid kõik 60 karistamata noorsõdurit. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja joovastite tarbimist tolereerivate hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus

tuvastatud muutus osutus väärtekorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Tabel 5 kohaselt väärtustab valdav enamus uuritava grupi karistamata isikutest perekonda ning nendega aja veetmist. Võrreldes hindamise perioodi algusega tulemused muutunud ei ole. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja perekonnasidemetega seotud hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärtekorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Tabel 5. Väärtekorras karistamata põhivalimi hoiakute muutuse seos SBKga 1/2

Küsimus	Karistamata		Kokku		60	M	p
	Vastuse variant	f=A-hetk	M	f=B-hetk	%		
Kui tõenäoline on, et Te:							
Sattute kakkulusesse	Väga tõenäoline	2	1,8	2	3,3	1,7	0,033*
	Tõenäoline	2		2	3,3		
	Mitte väga tõenäoline	36		30	50		
	Ebatõenäoline	20		26	43		
Vigastate kakkuluses teist	Väga tõenäoline	3	1,9	3	5	1,9	1
	Tõenäoline	11		11	18		
	Mitte väga tõenäoline	22		22	37		
	Ebatõenäoline	24		24	40		
Tarvitate alkoholi	Väga tõenäoline	3	2,3	3	5	2,3	0,42
	Tõenäoline	25		28	47		
	Mitte väga tõenäoline	17		15	25		
	Ebatõenäoline	15		14	23		
Tarvitate suures koguses alkoholi (mälukaotus)	Väga tõenäoline	1	1,4	0	0	1,5	0,32
	Tõenäoline	3		6	10		
	Mitte väga tõenäoline	19		17	28		
	Ebatõenäoline	37		37	62		
Tarvitate narkootikume	Väga tõenäoline	0	1	0	0	1,2	0,013*
	Tõenäoline	0		2	3,3		
	Mitte väga tõenäoline	2		8	13		
	Ebatõenäoline	56		50	83		
Veedate rohkem aega sõprade, kui perega	Väga tõenäoline	7	2,3	0	0	2,25	1
	Tõenäoline	17		24	40		
	Mitte väga tõenäoline	21		27	45		
	Ebatõenäoline	15		9	15		
Veedate aega sõpradega, kes tarvitavad alkoholi ja narkootikume	Väga tõenäoline	5	2	2	3,3	2	0,8
	Tõenäoline	14		18	30		
	Mitte väga tõenäoline	15		19	32		
	Ebatõenäoline	26		21	35		

Indiviidi hoiakute kujunemine võib olla seotud sõprade mõjuga (Edovald 2005). Sellest tulenevalt uuriti sõprade võimalik mõju väärtekorras karistamata uuritava grupi liikmete hoiakutele. Andmetest selgus, et valdav enamus lävib sõpradega, kes alkoholi ja teise joovasteid ei tarvita. Võrreldes hindamise perioodi algusega on ühe võrra suurenenud nende isikute osakaal, kelle sõbrad tarvitavad alkoholi ning teisi joovasteid. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja sõprade mõjuga seotud hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärtekorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks (tabel 5).

Valdav enamus uuritavasse gruppi kuuluvatest väärtekorras karistamata isikutest õigusvastasusele kallutatud ei ole (tabel 6). Võrreldes hindamise perioodi algusega muutuseid vastustes toimunud ei ole. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja õigusvastasusega seotud hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärtekorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks. Liiklusseadusega sätestatud piirkiirust järgib valdav enamus väärtekorras karistamata isikutest. Võrreldes hindamise perioodi algusega on ühe võrra suurenenud nende isikute osakaal, kes lubatud piirkiirust ei ületa. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja õigusvastasusega seotud hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärtekorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Põhjus tagajärg seoseid oma käitumises loob valdav enamus väärtekorras karistamata uuritavast grupist (tabel 6). Võrreldes hindamisperioodi algusega põhjus tagajärg seoste osas muutuseid toimunud ei ole. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja põhjus tagajärg seostega seotud hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus osutus väärtekorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks. Hindamise perioodi alguses oli karistatute osas võrdne arv neid, kes olid valmis oma väärtushinnanguid ja hoiakuid muutma ning neid, kes selleks valmis ei olnud. 10 nädala möödudes on mõnevõrra rohkem neid, kes on valmis oma hoiakuid muutma (tabel 6). Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus osutus väärtekorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdluste osas statistiliselt oluliseks.

Tabel 6. Väärteokorras karistamata põhivalimi hoiakute muutuse seos SBKga 2/2.

Küsimus	Karistamata			Kokku		60	
	Vastuse variant	f=A-hetk	M	f=B-hetk	%	M	p
Kui tõenäoline on, et Te:							
Saate karistada õigusvastase teo eest	Väga tõenäoline	0	1,35	0	0	1,3	0,32
	Tõenäoline	2		2	11		
	Mitte väga tõenäoline	17		14	76		
	Ebatõenäoline	41		44	240		
Ületate autoga sõites kiiruse piirangut	Väga tõenäoline	6	2,1	4	37	2,08	0,77
	Tõenäoline	14		15	138		
	Mitte väga tõenäoline	22		23	211		
	Ebatõenäoline	18		18	165		
Tegutsete tunnete ajendil tagajärgedele mõlemata	Väga tõenäoline	2	1,77	2	18	1,9	0,04*
	Tõenäoline	7		7	64		
	Mitte väga tõenäoline	26		34	312		
	Ebatõenäoline	25		17	156		
Olete valmis muutma enda väärtushinnanguid ja hoiakuid	Väga tõenäoline	4	2,3	1	1,7	2,5	0,04*
	Tõenäoline	18		21	35		
	Mitte väga tõenäoline	25		24	40		
	Ebatõenäoline	13		14	23		
Lähtute oma tegevuses enda tõekspidamistest mitte seadusest	Väga tõenäoline	8	2,5	7	12	2,6	0,32
	Tõenäoline	22		25	42		
	Mitte väga tõenäoline	25		23	38		
	Ebatõenäoline	4		5	8,3		
Teie sõbrad on karistatud õigusvastase teo eest	Väga tõenäoline	3	2	4	6,7	2,1	0,11
	Tõenäoline	14		16	27		
	Mitte väga tõenäoline	23		24	40		
	Ebatõenäoline	20		16	27		
Kahetsete õigusvastase teo toimepanemist	Väga tõenäoline	14	2,6	13	22	2,6	1
	Tõenäoline	21		23	38		
	Mitte väga tõenäoline	13		12	20		
	Ebatõenäoline	12		12	20		

Valdav enamus küsitletutest lähtub oma igapäeva tegevustes enda tõekspidamisest, mitte seadusest. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 2 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kes tegutsevad igapäevaselt enda õekspidamistest lähtuvalt. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja õiguskuulekusega seotud hoiakute muutuse seos sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdlustes statistiliselt oluliseks.

Indiviidi õigusvastasele käitumisele siirdumine võib olla seotud sõprade mõjuga (Edovald 2005). Sellest tulenevalt uuriti sõprade võimalik mõju väärteokorras karistamata uuritava grupi liikmete hoiakutele. Andmetest selgus, et valdav enamus lävib sõpradega, kes on karistatud õigusvastase

käitumise tulemusena. Võrreldes hindamise perioodi algusega on 3 võrra suurenenud nende isikute osakaal, kelle sõbrad on õigusvastasuse eest karistatud. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja sõprade mõjuga seotud hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistamata isikute A- ja B-hetke vastuste võrdlustes statistiliselt oluliseks.

Õigusrikkumise toimepanemist kahetseb valdav enamus küsitletutest. Võrreldes 10 nädala taguste andmetega on ühe võrra suurenenud nende isikute osakaal, kes kahetsevad õigusrikkumise toime panemist. Mitmemõõtmelise analüüsi käigus selgitati välja kahetsusega seotud hoiakute muutuse seost sõduribaaskursusega. TTEST'i tulemusena selgus, et ühemõõtmelise analüüsi käigus tuvastatud muutus ei osutunud väärteokorras karistatud isikute A- ja B-hetke vastuste võrdlustes statistiliselt oluliseks.

Analüüsi tulemusena selgus, et karistama isikute osas suurenes agressiivsuse -, narkootilise ja psühhotroopse aine tarvitamise väärtustamine. Samas suurenes ka põhjus- tagajärg seoste loomine ning soov muuta enda hoiakuid ühiskonna ootustele vastavaks. Seega lähtudes eelpool toodud andmetest võib järeldada, et kaitseväeteenistus on seotud agressiivsete hoiakute suurenemisega. Kuna see seos on olnud käesoleva uurimuse jooksul läbiv erinevates uuritava grupi jaotstes võib olla agressiivuses suurenemise põhjuseks sõjalise taktika õpetamine. Samamoodi võib kaitseväeteenistus olla seotud ka põhjus- tagajärg seoste loomise ning hoiakute muutuse osas.

KOKKUVÕTE

Antud magistritöö raames uuriti sõduribaaskursuse mõju 18-27 aastaste ajateenijate hoiakutele. Magistritöö teoreetilisteks lähtekohtadeks olid Bronfenbrenneri (1979) bioökoloogiline süsteemiteooria hoiakute kujunemise kohta, Scheini täiendatud Lewini muudatuste teooria (Schein 1995) indiviidi hoiakute muutuse võimalikkuse tuvastamiseks SBK jooksul, Kohlbergi moraalse arengu teooria (Kohlberg & Hersh 1977) hoiakute kujunemise kirjeldamiseks, Culp (2012) doktoritöö „The Pedagogy of Moral Reasoning of U.S. Marine Corps Lieutenants while at The Basic School“ ja Patterson & Phipps (2002) uurimus „Ethics- Redirecting Maries moral kompass“ sõjaväeliste hoiakute kujunemise kohta.

Käesolev uurimus on tegevusuuring, mille eesmärgi saavutamiseks viidi läbi kvantitatiivne ja kvalitatiivne uurimus. Kvantitatiivsetest meetoditest kasutati dokumendianalüüsi ning andmete kogumiseks küsimustikku. Kvalitatiivse uurimismeetodina kasutati poolstandardiseeritud intervjuud. Kvantitatiivse andmeanalüüsi meetodiga uuriti sõduribaaskursuse seost 18-27 aastaste noorukite hoiakutele. Kvalitatiivse uurimismeetodiga tuvastati millised tingimused loovad või ei loo seost sõduribaaskursuse ja noorsõdurite hoiakute vahel.

Magistritöö **eesmärgiks** on hinnata sõduribaaskursuse mõju ajateenijate hoiakutele. Uurimuse eesmärgi saavutamise toob autor välja empiirilisest osast peamised järeldused uurimisgruppide lõikes:

1. Tendents näitab sõduribaaskursuse mõju noorsõdurite hoiakutele. Suurenenud on agressiivsuse- ja perekonna väärtustamine, õigusteadlikkus, põhjus-tagajärg seoste loomine ning soov muuta oma hoiakud ühiskonnas kehtivatele moraali ja tava normidele vastavaks. Vähenenud uuritavas grupis empaatia võime.
 - a. Agressiivsuse väärtustamine võib olla tingitud sõjalise taktika õpetamisest ning sõjalise väljaõppe prioriteedist väärtusõpetuse suhtes;
 - b. Enamus uuritavast grupist veedab pigem aega perekonnaga, kui sõpradega. Suurenes nende isikute osakaal, kes veedavad pigem aega perekonnaga.

- c. Õigusteadlikuse osas vähenes valetamise õigeks pidamine ning omistamise tlereerimine uuritavas grupis. Samamoodi ei väärtustata narkootilise ja psühhotroopse aine tarvitamist ning vähenes nende isikute osakaal, kes väärtustasid joovastute tarbimist.
 - d. Uuritavas grupis vääртеokorras karistama isikute osakaalus suurenes põhjustagajärg seoste loomine ning suurenes soov muuta oma hoiakud ühiskonna kõrgendatud ootustele vastavaks;
 - e. Uuritavas grupis vääртеokorras karstatud isikutosas vähenes empaatia võimega isikute osakaal, mis tähendab, et valdav enamuse ei kahetse õigusrikkumise toime panemist.
 - f. Uuritav grupp tunnetab distsipliini vajalikkust ning kaitseväeteenistuse ja ühiskonna kõrgendatud ootuse seost;
2. Teoreetilised eeldused noorsõdurite moraalselt õigete otsuste vastuvõtmiseks kujundamiseks ehk Kohlbergi moraalse arenguskaala teise astme neljandale tasemele:
- a. Kaitseväe sisemäärustikus (2013) sätestatud põhiväärtused ning sõduribaaskursuse õppekavas (Kirisimäe & Nurmesalu 2003) sätestatud määrustiku- ja riviõppe eesmärgid võimaldavad kujundada noorsõdurite hoiakuid.

Autor teeb järgnevad ettepanekud:

Kaitsevägi:

- 1. Kaasajastada sõduribaaskursuse õppekava. Käesolevas uurimuses kasutatud õppekava on välja töötatud 2003 aastal, mistõttu tuleks kava viia vastavusse uue kaitseväeteenistuse seaduse ja kaitseväe määrustike sisuga, mis hakkasid kehtima 01.04.2013 ning täiendada sõjaliste teadmiste osa sõjalistes operatsioonides saadud kogemuste põhjal tehtud järeldustega.

Toetudes töö tulemustele teeb autor ettepanekud edasiste uurimissuundade kohta:

- 1. Uurida uuesti sõduribaaskursuse mõju ajateenijate hoiakutele, sest käesoleva uurimuse empiiriline osa viidi läbi enne uue kaitseväeteenistuse seaduse rakendumist, mis muutis kaitseväe määrustikke. Sisemäärustiku muutus võib omada olulist tähendust ajateenijate hoiakute kujunemisele, sest uue määrustiku üheks osaks on kaitseväe eetikakoodeks, mida käesoleva uurimuse raames ajateenijatele tõenäoliselt ei õpetatud.

SUMMARY

Current Master Thesis title is “Changes in the Attitudes of Recruits during Soldiers Basic Course”. Its objective was to evaluate the impact of Soldiers Basic Course to Recruits attitudes. Master thesis consists of 107 pages with added appendices of 17 pages. The study is focused on the internal security in subject of military protection.

Author of the thesis wishes to prove that Soldiers Basic Course changes Recruits attitudes. So the first task of the research was to provide an overview of scientific literature changing attitudes. The second task was to analyze Estonian Defence Forces training frameworks with the theoretical approach. Third task of the thesis was to analyze the change in the recruits attitudes during the Soldiers Basic Course. Finally the fourth task was to synthesize the research findings.

The theoretical points of departure in Master thesis are Bronfenbrenner's (Bronfenbrenner 1979) Bio-ecological development of the concept of social environment on the development of the individual, by Schein improved Lewins change theory (Schein 1995) and Kohlberg's theory of moral development (Kohlberg & Hersh 1977). Also Clinton A. Culp's (2012) thesis "The Pedagogy of Moral Reasoning of U.S. Marine Corps Lieutenants while at The Basic School", which examines officers' values and attitudes change by Kohlberg's moral development theory and the theory of Albert Bandura's social-cognitive starting points.

The empirical study focuses on the conscripts by the age of 18-27 years who started their service at Estonian Defense Forces Northern- and North-Eastern Defense Command in January 2013. In thesis is also used a control group consists of persons who are in the same age as the basic evaluation group and they have never been in Military service. The results of either group will be analyzed with each other to relate Military behavior with decrease of antisocial behavior.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Abdi, Z., Delgoshaei, B., Ravaghi, H., Heyrani, A. 2012. Changing medical students' knowledge, skills, and attitudes about patient safety. HealthMED - Vol 6.No 9. EPSCO Publications välja otsitud 02.05.2013

Aruanne riigikaitsest osavõtu kohustuse ja kaitseväeteenistuse kohustuse täitmise kohta riigis 2007 aastal. 2007. Kaitseministeeriumi aruanne Vabariigi Valitsusele. Kaitseressursside ameti kodulehekülg <http://www.kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruanDED/> välja otsitud 10.10.2012

Aruanne riigikaitsest osavõtu kohustuse ja kaitseväeteenistuse kohustuse täitmise kohta riigis 2011 aastal. 2008. Kaitseministeeriumi aruanne Vabariigi Valitsusele. Kaitseressursside ameti kodulehekülg <http://www.kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruanDED/> välja otsitud 10.10.2012

*Barnes, B. 2004. Kurt Lewin and the Planned Approach to Change: A Re-appraisal. Journal of Management Studies 41:6. Leicesteri Ülikooli kodulehekülg <https://blackboard.le.ac.uk/bbcswebdav/institution/College%20of%20Social%20Science/School%20of%20Management/DL%20Materials/MBA/2.%20Organizational%20Behaviour/Section%2008/Burnes.pdf> välja otsitud 04.05.2013

*Bouckenooghe, D. 2010. Positioning Change Recipients' Attitudes Toward Change in the Organizational Change Literature. The Journal of Applied Behavioral Science 46(4) 500–531. SAGE Publications välja otsitud 30.04.2013

Bronfenbrenner, U. 1979. The ecology of human development: Experiments by nature and design, Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press

*Conrey, R.C., Smith, E.R. 2007. Attitude Representation: Attitudes As Patterns in a Distributed, Connections Representational System. Indiana University, Bloomington. Social Cognition, Vol. 25, No. 5, pp. 718-735 EPSCO Publications välja otsitud 30.04.2013

*Culp, C.A. 2011. The Pedagogy of Moral Reasoning of U.S. Marine Corps Lieutenants while at the Basic School. Publitseeritud doktoritöö. Idaho Ülikool. Lk 46-48. Idaho Ülikooli

kodulehekülj

http://www.educ.uidaho.edu/center_for_ethics/research%20projects/Dissertations/Culp%20Dissertation.pdf välja otsitud 02.01.2013

Dahlberg, L.L, Toal, S.B., Swahn, M.H., Behrens, B.B. 2005. Measuring Violence-Related Attitudes, Behaviors, and Influences Among Youths: A Compendium of Assessment Tools. Second Edition. Division of Violence Prevention. lk 29,120, 360. National Center for Injury Prevention and Control www.cdc.gov/ViolencePrevention/pub/measuring_violence.html välja otsitud 20.10.2012

Dannat, R. (2008) Values, Standards of the British army. The British army http://www.army.mod.uk/documents/general/v_s_of_the_british_army.pdf välja otsitud 27.06.2012

*Dobbin, V. 2010. Ethics and the military community. The Leadership and Ethics Centre, Northern Ireland. Journal of Defense Resources Managment No. 1(1) http://journal.dresmara.ro/issues/volume1_issue1/10_dobbin.pdf välja otsitud 27.02.2012

Edovald, T. 2005. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas. Kriminaalpoliitika uuringud ja analüüsid. Alaealiste kuritegevus. Justiitsministeeriumi <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=36260/%DCleuvaade+alaealiste+kuritegevuse+v%E4hendamine+programmidest%26%238230%3B.pdf> välja otsitud 12.04.2012

Eesti Riigikaitse Strateegia (2010) Riigikaitse alusdokumendid. Kaitseministeeriumi http://www.mod.gov.ee/files/kmin/img/files/Riigikaitse_strateegia.pdf välja otsitud 20.10.2012

Eesti Vabariigi Põhiseadus 28.06.1992, jõustunud 03.07.1992, RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2, § 1

Empiirilistest andmestust teoreetilise mudelini. Tallinna Ülikooli http://www.tlu.ee/~priitp/IM_32/IM_32_64_EMP_THE.htm#_Toc149238474 välja otsitud 25.10.2012

*Evert, H. 2008. Töötaja väärtuste seotus muudatuste juhtimise ja organisatsioonilise õppimisega haridusasutuse näitel. Publitseeritud magistritöö. Tallinna Ülikool. Eesti Personalijuhtimise Ühingu http://www.pare.ee/files_www/Hedvig_Evert_magistrit____.pdf välja otsitud 03.05.2013

Forsvarets Center for Lederskab Uddannelses Udivikling Afdeling. 2002. Rakenduspedagoogika õpik [Undervisning i praksis er redigeret af Forsvarets Center for Lederskab]. Tõlge eesti keelde Leppik, I., Püssim, A., Sirel, A., Haud, J. Tartu AS Atlex (originaal publitseeritud Taanis Frosvarskommandoen 2000)

Garner, R. 2005. Police Attitudes: The Impact of experience After Training. Sam Huston State University. Applied Psychology in Criminal Justice, 1(1)

Headquarters, Department of the Army (2005) Psychological Operations. Field Manual No. 3-05.30. Federation of American Scientists kodulehekül <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm3-05-30.pdf> välja otsitud 04.05.2013

Kaitseväe Sisemäärustik (2013) Kaitseväe juhataja 05.04.2013 käskkiri nr 95 „Asutusesiseseks kasutamiseks, kätte saadav kaitseväe siseveebist”. Dokumendiga tutvunud 29.04.2013

Kaitseväeteenistuse seadus. 01.04.2013, vastu võetud 13.06.2012 RT I, 10.07.2012, 1 § 2 lg 3, § 71 lg 1, § 75 lg 1

Kirsimäe, M. 2004. Ajateenija väljaõppe kontseptsioon Maaväes. Väljaõppe ja rahvusvahelise koostöö jaoskond. Maaväe osakond. Maaväestaap. Lk 4-5,8 „Asutusesiseseks kasutamiseks, kätte saadav kaitseväe siseveebist“. Dokumendiga tutvunud 20.07.2012

Kivirähk, J .2008. Arvamused enne ja pärast ajateenistust. Rahvusvaheliste Kaitseuringute Keskuse ja Kaitseressursside ameti uuring. Kaitseressursside Ameti kodulehekül http://www.kra.ee/images/stories/arvamused_kaitsevest_enne_ja_parast_ajateenistust_2008.pdf välja otsitud 28.10.2012

Kivirähk, J .2009. Arvamused enne ja pärast ajateenistust. Rahvusvaheliste Kaitseuringute Keskuse ja Kaitseressursside ameti uuring. Kaitseressursside Ameti kodulehekül http://www.kra.ee/images/stories/arvamused_kaitsev2est_enne_ja_p2rast_ajateenistust_2009.pdf välja otsitud 28.10.2012

Kivirähk, J .2010. Arvamused enne ja pärast ajateenistust. Rahvusvaheliste Kaitseuringute Keskuse ja Kaitseressursside ameti uuring. Kaitseressursside Ameti kodulehekül http://www.kra.ee/images/stories/arvamused_kaitsevaest_enne_ja_p2rast_ajateenistust_2010.pdf välja otsitud 28.10.2012

Kivirähk, J .2011. Arvamused enne ja pärast ajateenistust. Rahvusvaheliste Kaitseuringute Keskuse ja Kaitseressursside ameti uuring. Kaitseressursside Ameti kodulehekül

http://www.kra.ee/images/position_docs/uuringud/aruanne_2011.pdf välja
otsitud 28.10.2012

Kivirähk, J. 2012. Arvamused enne ja pärast ajateenistust. Rahvusvaheliste Kaitseuuringute Keskuse ja Kaitseressursside ameti uuring. Kaitseressursside Ameti kodulehekülj
http://www.kra.ee/images/position_docs/uuringud/aruanne_2012.pdf välja
otsitud 16.01.2013

Kohlberg, L., Hersh, R.H. 1977. Moral Development: A Review of the Theory. Theory Into Practice. Vol. 16 Issue 2, p53-59. 7p. EPSCO Publications välja otsitud 02.05.2013

*Kristonis, A. 2005. Comparison of Change Theories. California State University. International Journal of Management, Buisness, and Administration, Vol 8, No 1. National Forum Journals kodulehekülj
<http://www.nationalforum.com/Electronic%20Journal%20Volumes/Kritsonis,%20Alicia%20Comparison%20of%20Change%20Theories%20IJMBA%20V8%20N1%202005.pdf> välja otsitud
03.05.2013

Kutsar, G. 2010. Väärtused Eesti Riigikaitstes. Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste toimetised nr 11. KVÜÕA kodulehekülj http://www.ksk.edu.ee/wp-content/uploads/2011/03/KVUOA_Toimetised_11-Kutsar.pdf välja otsitud 09.12.2012

Laherand, M-L. 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Lk 192-195 OÜ Infotrükk. Tallinn

Lewthwaite, B. 2011. Applications and Utility of Urie Bronfenbrenner's Bio-ecological Theory. University of Manitoba. Center for Research in Youth, Science Teaching and Learning. Manitoba Education Research Network (MERN) Monograph Series Issue 4. Manitoba Education Research Network kodulehekülj <http://www.mern.ca/monographs/Bio-Ecological.pdf> välja
otsitud 04.05.2013

Liivoja, R. 2002. Üksikisikute kaitse relvastatud konfliktides. Ettekanne inimõiguste õpetamise seminaril. Inimõiguste instituudikodulehekülj <http://www.eihr.ee/wp/wp-content/uploads/2012/06/%C3%9Cksikisikute-kaitse-relvastatud-konfliktides.pdf> välja otsitud
18.03.2013

Luik, P. Tunnuste vahelise seose uurimine. Uurimismeetodid pedagoogikas 2. Loengumaterjalid magistrantidele. Piret Luige kodulehekülj <http://www.hot.ee/piretluik/mag/loeng.html> välja
otsitud 23.01.2013

Löfström, E. 2011. Tegevusuuringu käsiraamat. ISSUU kodulehekülj
http://issuu.com/eduko/docs/tegevusuuringu_kasiraamat välja otsitud 02.01.2013

- Moraalne konflikt (2013) Vikipeedia. Vaba entsoklüpeetida kodulehekülgl
http://et.wikipedia.org/wiki/Moraalne_konflikt välja otsitud 05.05.2013
- Morell, G. 2009. Aruanne riigikaitsest osavõtu kohustuse ja kaitseväeteenistuse kohustuse täitmise kohta riigis 2009 aastal. Kaitseministeeriumi aruanne Vabariigi Valitsusele. Kaitseressursside ameti kodulehekülgl <http://www.kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruaanded/> välja otsitud 10.10.2012
- Morell, G. 2010. Aruanne riigikaitsest osavõtu kohustuse ja kaitseväeteenistuse kohustuse täitmise kohta riigis 2010 aastal. Kaitseministeeriumi aruanne Vabariigi Valitsusele. Kaitseressursside ameti kodulehekülgl <http://www.kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruaanded/> välja otsitud 10.10.2012
- Morell, G. 2011. Aruanne riigikaitsest osavõtu kohustuse ja kaitseväeteenistuse kohustuse täitmise kohta riigis 2011 aastal. Kaitseministeeriumi aruanne Vabariigi Valitsusele. Kaitseressursside ameti kodulehekülgl <http://www.kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruaanded/> välja otsitud 10.10.2012
- Morell, G. 2012. Aruanne riigikaitsest osavõtu kohustuse ja kaitseväeteenistuse kohustuse täitmise kohta riigis 2012 aastal. Kaitseministeeriumi aruanne Vabariigi Valitsusele. Kaitseressursside ameti kodulehekülgl <http://www.kra.ee/kodanik-ja-riigikaitse/uuringud-ja-aruaanded/> välja otsitud 10.10.2012
- Nast, A. 2013. SBK eksamite tulemused. Vahipataljon. Põhja Kaitseringkond. „Asutusesiseseks kasutamiseks, kätte saadav Põhja Kaitseringkonna siseveebis“. Dokumendiga tutvunud 28.03.2013
- *Nõmmik, T. 2004. Kaitseväge Eestikakoodeks. Kaitseväge juhataja käskkiri. „Asutusesiseseks kasutamiseks, kätte saadav kaitseväge siseveebist“. Dokumendiga tutvunud 19.12.2012
- Olmetingimused. 2013. Kirde Kaitseringkond. Maavägi. Kaitsevägi. Kaitseväge kodulehekülgl <http://www.mil.ee/et/kaitsevagi/maavagi/kirde-kaitseringkond> välja otsitud 30.04.2013
- *Paquette, D., Ryan, J. 2001. Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory. Childrens Medical services kodulehekülgl http://www.cms-kids.com/providers/early_steps/training/documents/bronfenbrenners_ecological.pdf välja otsitud 05.09.2012
- *Patterson, M. S. & Phipps, J. E. 2002. Ethics- Redirecting the Armys Moral Compass. Publitseeritud uurimustöö. Harvard University. John F. Kennedy School of Government.

National Security Programm <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA404268> välja otsitud 27.06.2012

*Patterson, M. S. & Phipps, J. E. 2002. Ethics- Redirecting the Armys Moral Compass. Publitseeritud uurimustöö. Harvard University. John F. Kennedy School of Government. National Security Programm http://www.researchgate.net/publication/235164834_EthicsRedirecting_the_Army's_Moral_Compas?ev=sim_pub välja otsitud 01.04.2013

Peek, K. 2010. Kaitseväeline viisakus. Kaitseliidu Meredivisjoni kodulehekül <http://www.meredivisjon.ee/et/67/81/> välja otsitud 20.03.2013

Proosa, A. 2011. Tartu Teaduspargi kommunikatsioonistrateegia lähtealused. Publitseeritud magistritöö. Tartu Ülikooli raamatukogu http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/18164/proosa_anni.pdf?sequence=1 välja otsitud 22.03.2013

Raudjärv, M. 2000. Majanduspoliitika alused. 3., täiendatud väljaanne. Tallinn, Tartu Mattimar OÜ Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži kodulehekül <http://pc.parnu.ee/~mattir/majanduspoliitika3.pdf> välja otsitud 20.12.2012

Rebo, T. 2013. SBK eksamite protokoll. Pioneeripataljon. Kirde Kaitseringkond. „Asutusesiseseks kasutamiseks, kätte saadav Kirde Kaitseringkonna siseveebis“. Dokumendiga tutvunud 28.03.2013

Rennie, M., Deakin, S. 2011. Military Strategy, Ethics and Influence: a Response to Mackay and Tatham. Sandhurst Royal Military Academy Occasional Papers No 7. Ühendkuningriikide Armeed kodulehekül http://www.army.mod.uk/documents/general/rmas_occ_paper_07.pdf välja otsitud 27.03.2013

Schein, E. H. (1995). Kurt Lewin's change theory in the field and in the classroom: Notes toward a model of managed learning. Invited paper for a special issue of Systems Practice edited by Susan Wheelan, March, 1995. Perdue Ülikooli kodulehekül <http://www2.tech.purdue.edu/Ols/courses/ols582/SWP-3821-32871445.pdf> välja otsitud 30.04.2013

Sõduribaaskursuse õppekava. 2003. Väljaõppe jaoskond. Maaväestaap. „Asutusesiseseks kasutamiseks“. Dokumendiga tutvutud 12.12.2012

*Tanasichuk, C.L., Wormith, J.S. 2012. Changing Attitudes toward the Criminal Justice System: Results of an Experimental Study. University of Saskatchewan. Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice. Lk . EPSCO Publications välja otsitud 30.04.2013

Testi reliaablus. Tallinna Ülikooli kodulehekülg
http://www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/oppevahendid/testi_reliaablus_usaldusvrsus.html välja
otsitud 04.04.2013

Toiskallio, J.2004. Military Pedagogy and the Postmodern Transformation of Soldiership. 46th annual conference of the International Military Testing Association Brussels. International Military Testing Association kodulehekülg
<http://www.internationalmta.org/Documents/2004/2004066P.pdf> välja otsitud 12.03.2013

*Tok, S. 2011. Pre-Service Primary Education Teachers' Changing Attitudes towards Teaching: A Longitudinal Study. European Journal of Teacher Education Vol. 34, No. 1, 81–97. EPSCO Publications välja otsitud 30.04.2013

*Urva, T. 2007. Õpetaja ja õppija interaktsioonisuhete uuring kutsehariduse näitel. Publitseeritud magistritöö. Tartu Ülikool. Tartu Ülikooli elektrooniline raamatukogu
http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/2856/urva_tiiu.pdf?sequence=1 välja
otsitud 05.05.2013

Uulimaa-Margus, U. 2004. Vangide hinnang ja arvamused kasvukeskkonna ning vangistuse mõjust nende elule. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Pedagoogika Ülikool.

Juhuslik kihtvalim. Statistiline olulisus, valimivõtt ja valimimaht. Eesti Maaülikooli kodulehekülg http://www.eau.ee/~viltrop/7.Stat_Valim.pdf välja otsitud 06.05.2013

JOONISTE JA TABELITE LOETELU

Joonis 1. Bioökoloogilise süsteemiteooria mudel sõjaväestatud organisatsiooni raamides	18
Joonis 2. Lewini muudatuste teooria kohandamine kaitseväeteenistuse raamidesse	23
Tabel 1. Uuritava grupi ja kontrollgrupi kirjeldus	53
Tabel 2. Uuritava grupi hoiakud 1/2	56
Tabel 3. Kontrollgrupi hoiakud ning võrdlus uuritava grupiga	62
Tabel 4. Väärteokorras karistatud uuritava grupi hoiakute muutuse seos SBKga 1/2.....	71
Tabel 5. Väärteokorras karistamata uuritava grupi hoiakute muutuse seos SBKga 1/2.....	75
Tabel 6. Väärteokorras karistamata uuritava grupi hoiakute muutuse seos SBKga 2/2.....	77

LISA 1. KÜSIMUSTIKU ÜLDINE ANDMETÖÖTLUSSKAALA

Tunnus	Nominaalskaala	Järjestus-skaala	Intervallskaala
Vanus	1- 18a 2- 19a 3- 20+		
Haridus	1- Põhiharidus 2- Põhihariduse baasil kutseharidus 3- Keskhariidus 4- Keskhariiduse baasil kutseharidus 5- Kõrghariidus		
Elukoht	1- Linn 2- Alev 3- Küla		
Väärtegude arv			1- 0 korda; 2- kuni 1 kord; 3- 2-4 korda; 4- 4 ja üle korda;
Väärteo kirjeldus	1 ei ole karistatud; 2- alaealisena alkoholi joobes; 3- narko ja psühho-troopse aine tarvitamine; 4- vargus; 5- rööv; 6- liiklus (kiirus jm); 7- joobes juhtimine; 8- muu alkoholiga seotud rikkumine 9-tubaka regulatsiooni rikkumine; 10- vägivald; 11- muu;		
Küsimustik 2		Väga tõenäoliselt - 4, Tõenäoliselt - 3, Mitte väga tõenäoliselt - 2, Ebatõenäoliselt - 1.	
Küsimustik 3	0- ei 1- jah		

LISA 2. TRANSKRIBEERIMISE MEETOD

Intervjuu transkriptsioon

1. Transkriptsioonimärgid:

- 1.1. ... - paus 2-3 sek.
- 1.2. / paus/ - paus üle 3 sek.
- 1.3. / arusaamatu sõna/ - sõna ei ole transkribeerijale arusaadav
- 1.4. /arusaamatu tekst/ - teksti sõnad ei ole transkribeerijale arusaadavad
- 1.5. / naer/ - naer

Intervjuu kodeerimine

1. Intervjuus osales 2 inimest, kes on kodeeritud alljärgnevalt:

- 1.1. K- intervjuueerija: Raigo Prants;
- 1.2. V- intervjuueeritav jaanuaris 2013 aastal SBK-d alustanud ajateenija;

2. Kodeerimine ja kategooriate esitamine:

Kodeerimise teoreetilist osa käsitleti uurija päevikus. Kodeerimisel anti tekstis teemaplokkidele koodid, mis märgiti punase ja sinise värviga. Punase värviga tähistatakse negatiivseid seoseid või riskitegureid ning sinise värviga positiivseid tegureid kajastavaid andmeid. Tulenevalt uuringu eesmärgist ning ülesannetest on äramärgitud esinemissagedused järgmised:

- 2.1. Perekonna kirjeldus- A;
 - 2.1.1. positiivsed suhted perega- A1;
 - 2.1.2. negatiivsed suhted perega- A2;
- 2.2. Haridus- B;
 - 2.2.1. põhiharidus- B1;
 - 2.2.2. põhihariduse baasil kutseharidus- B2;
 - 2.2.3. keskharidus- B3;
 - 2.2.4. keskhariduse baasil kutse- B4;
 - 2.2.5. kõrgharidus- B5;
 - 2.2.6. läbisaamine õppejõududega- B6;
 - 2.2.7. klassikaaslastega- B7;

- 2.3. Vaba aeg- C;
 - 2.3.1. sõpradega koos sport, arvuti- C1;
 - 2.3.2. sõpradega suitsetamine- C2;
 - 2.3.3. sõpradega alkohol- C3;
 - 2.3.4. sõpradega narkootiline ja psühhotropne aine- C4;
- 2.4. Suitsetamine- D;
 - 2.4.1. ei suitseta- D1;
 - 2.4.2. suitsetab- D2;
 - 2.4.3. alustas alaealisena- D3;
 - 2.4.4. alustas täisealisena- D4;
 - 2.4.5. õigustab alaealisena suitsetamist- D5;
 - 2.4.6. ei õigusta üldse suitsetamist- D6;
- 2.5. Alkoholi tarvitamine- E;
 - 2.5.1. tarvitab alkoholi- E1;
 - 2.5.2. ei tarvita alkoholi- E2;
 - 2.5.3. alustas tarvitamist alaealisena- E3;
 - 2.5.4. alustas tarvitamist täisealisena- E4;
 - 2.5.5. õigustab alaealisena alkoholi tarvitamist- E5;
 - 2.5.6. ei õigusta üldse alkoholi tarvitamist- E6;
- 2.6. Karistatavus- F;
 - 2.6.1. karistatud väärteokorras 1 korra- F1;
 - 2.6.2. karistatud väärteokorras kuni 3 korda- F2;
 - 2.6.3. karistatud väärteokorras üle 3 korra- F3;
 - 2.6.4. ei ole karistatud F4;
- 2.7. Kaitsevägi- G;
 - 2.7.1. Ei taju muutust hariduse vajalikkuse osas, peab seda ebaoluliseks- G1;
 - 2.7.2. Ei taju muutust distsipliini vajalikkuse osas, peab seda ebaoluliseks- G2;
 - 2.7.3. Ei taju ajateenija ühiskonna kõrgendatud ootust ajateenistuses olles- G3;
 - 2.7.4. Ei taju muutust 10 nädalase SBLK jooksul endas- G4;
 - 2.7.5. Ei hariduse osas, kuna peab seda kogu aeg vajalikuks- G5;
 - 2.7.6. Ei taju meeskonna töö vajalikkust- G6;
 - 2.7.7. Väljaõpe on olnud eesmärgi pärane ja küsitletav tajub muudatust enamuses käsitletud punktide osas- G7;

LISA 3. ANKEETKÜSIMUSTIK

Hea uuringus osaleja!

Tänan Teid, et nõustusite vastama küsimustikule, mille eesmärgiks on hinnata sõduribaaskursuse mõju 18-27 aastaste ajateenijate hoiakutele!

Olen Sisekaitseakadeemia magistrant Raigo Prants. Minu 2013. a kaitstava magistritöö keskmes on sõduribaaskursus ja selle seos 18-27 aastaste ajateenijate hoiakute muutusega. Analüüsi tulemused edastatakse olulistele osapooltele, et selgitada seost:

1. 18-27 aastaste ajateenijate hoiakute muutust 10 nädalase sõduribaaskursuse jooksul;

Küsimustik sisaldab kinniseid ja poollahtiseid küsimusi, mis võimaldavad vastata küsimusele kas nähtus toimub ning lisaks ka miks ja kuidas see nähtus toimub.

Kõikide vastajate anonüümsus on tagatud. Teie poolt esitatud andmed on konfidentsiaalsed ega kuulu levitamisele. Saadud tulemused üldistatakse valimi indekseid abil!

Lisainfo: tel 5182877; raigo25@hotmail.ee

Head vastamist!

1 Osa: Palun vastake alljärgnevale Teid iseloomustavatele küsimustele. Andmed võimaldavad klassifitseerida valimi erinevate kriteeriumite alusel, mis võimaldab tulemusi eristada klassifikaatorite abil.

2 Te teenite aega alljärgnevas väeosas..	a) Viru jalaväepataljon b) Pioneeripataljon c) Muu.....
3 Teie sugu..	a) M-meess b) N-naine
4 Teie vanus..	a) 18a b) 19a c) 20+ a
5 Teie haridus..	a) Põhiharidus b) Põhihariduse baasil kutseharidus c) Keskharidus d) Keskhariduse baasil kutseharidus e) Kõrgharidus
6 Teie elukoht on...	a) Linn b) Alev c) Küla
7 Teil on esinenud õigusvastast käitumist..	a) Ei ole esinenud b) Väärteokorras 1 korra c) Väärteokorras kuni 4 korda d) Väärteokorras üle 4 korra e) Muu:_____
8 Teid on karistatud...	a) Alaealisena alkoholi tarvitamise eest b) Narkootilise ja psühhotroopse aine tarvitamise eest c) Varguse eest d) Muu:_____
9 Teie rahvus on...	a) eestlane b) venelane c) muu_____

2 osa: järgnevad küsimused aitavad hinnata Teie hoiakuid riskikäitumisele. Kui tõenäoline on, et Te (Dahlberg, L., jt, 2005:29):

1. Sattusite kaklusesse?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

2. Vigastasite teist isikut kakluses?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

3. Tarvitate alkohoolseid jooke?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

4. Tarvitate suurtes kogustes alkoholi (mälukaotuseni)?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

5. Tarvitate narkootikume?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

6. Veedate aega rohkem sõprade, kui perekonnaga?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

7. Veedate rohkem aega sõpradega, kes tarvitavad alkoholi ja narkootikume?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

8. Saate karistada õigusvastase teo eest?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

9. Ületate autoga sõites kiiruse piirangut?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

10. Tegutsete tunnete ajendil tagajärgedele mõtlemata?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

11. Ei suuda sageli selgitada tehtud otsuseid?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

12. Olete valmis muutma enda väärtushinnanguid ja hoiakuid ühiskonna ootustest lähtuvaks?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

13. Lähtute oma tegevuses pigem enda tõekspidamistest, kui ühiskonna omadest?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

14. Teie sõbrad on karistatud õigusvastase teo eest?

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

15. Teie vanemad tarvitavad suures koguses alkoholi

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

16. Kahetsete õigusvastase teo toimepanemist

Väga tõenäoline Tõenäoline Mitte väga tõenäoline Ebatõenäoline

Tulemuste analüüs:

Väga tõenäoline- 4 punkti

Tõenäoline- 3 punkti

Mitte väga tõenäoline- 2 punkti

Ebatõenäoline- 1 punkt

3 osa: Küsimustik aitab mõõta Teie hoiakuid hälbiva käitumise riskifaktorite kohta. Kas Te peate õigeks (Ibid, 2005:120):

Küsimus	Ei	Jah
1. Jätta endale asjad, mida tänavalt leiata	0	1
2. Kõva häälega (karjudes) ja vaieldes lahendada konflikti	0	1
3. Tarbida suures koguses alkoholi	0	1
4. Sõita autoga ilma juhiluba omamata	0	1
5. Kakelda enda tööspidamiste kaitseks	0	1
6. Omada kriminaalse taustaga sõpru	0	1
7. Võtta inimestelt esemeid/asju, kui nad selle puudumist ei märka	0	1
8. Proovida narkootikume	0	1
9. Varastada konkreetse põhjusega (vajadus)	0	1
10. Rääkida väikeseid valesid	0	1
11. Kasutada füüsilist vägivalda konfliktide lahendamiseks	0	1

LISA 4. INTERVJUU KÜSIMUSED

I ÜLDANDMED:

- Väeosa nimetus:
- Vanus:
- Rahvus:

III KOOLITEE:

- Millised olid Teil suhted õpetajatega? Millised olid suhted kaasõpilastega?
- Mis haridus Teil on? Kuidas Teil õppimine läks? Kuidas motiveerisite end õppima?
- Mida te sõpradega koos tegite, kuidas aega veetsite?
- Oli Teie koolis koolivägivalda?
- Olite Te olid kiusaja või pigem kiusatav?

IV PÄRITOLUPEREKOND:

- Milline on Teie perekond?
- Kellega on sul peres lähedased suhted?

V PROBLEEMKÄITUMINE:

- Kas Te suitsetate? Kui kaua? Millal esimest korda proovisite suitsetada ja miks? Kui vanalt peaks Teie arvates alustama suitsetamisega?
- Kui palju Te tsiviilis alkoholi tarvitasite (vähe, mõõdukalt, rohkelt). Mis vanusest alates hakkasite tarvitama? Millist alkoholi? Kas Te alustasite enda arust liiga vara alkoholi tarvitamisega?
- On Teil kunagi esinenud probleeme/erimeelsusi/arusaamatusi, kui olete alkoholi joobes?

VI ISIKSUS:

- Mismoodi Te ennast kirjeldaksite?
- Millised on Teie tugevad küljed?
- Mis vajab veel arendamist?
- Mida Te elus tähtsaks peate?
- Mis on Teie elu eesmärk? Kuidas seda saavutada?

VÄÄRTEOD/KURITEOD:

- Kas Te olete karistatud väärteokorras? Mis põhjustel?
- Kas politsei poolt määratud karistus oli õiglane?

KAITSEVÄGI:

- Kuidas on viimase 10 nädala jooksul muutunud Teie arusaam hariduse vajalikkusest?
- Kuidas on viimase 10 nädala jooksul muutunud Teie arusaam distsipliinist ja käitumisnormidest?
- Kuidas on viimase 10 nädala jooksul muutunud Teie arusaam meeskonnatöö vajalikkusest?
- Kas ajateenistus on tekitanud Teis tunde ühiskonna kõrgendatud ootuste osas? Milles see väljendub?
- Mis Teis ajateenistuse jooksul muutunud on?

LISA 5. KOHLBERGI MORAALSE ARENGU SKAALA (Patterson & Phipps 2002:5-6):

1 tase: eelharjumuspärane käitumine	1 aste: ergutus ja karistus	Valesti tehtud asjade tulemusena karistatakse isiku elus oleva autoritaarse isiku poolt	Laps poolne kartus vanema karistusele on tingitud lapsevanema arusaamades õige ja vale käitumise osas.
	2 aste: kaasaaitav	Isiku mõjutamine läbi ergutuste suunates ta mõtlema oma teo tagajärgedele	Lapsevanemad mõjutavad oma lapsi õigesti käituma läbi „autasu (maiustused jne)“ suunates last selliselt mõtlema oma tegevusele.
2 tase: tavapärane käitumine	3 aste: eakaaslaste grupp	Tavapärase käitumise kohaselt hakkab laps aru saama, et on olemas moraalsed normid, mida peab järgima, isegi juhul kui need ei ole personaalselt vastuvõetavad. Moraalsed reeglid panevad paika omaealiste rühmade, sõprade ja kogukonna vahelised suhted.	Põhikooli lapsel on põhimõtteliselt võimatu jääda kõrvale omaealiste rühmade, sõprade ja kogukonna tegevustest.
	4 aste: ühiskonna ootused	Õige ja vale käitumise subjektiks ei ole enam vanuserühmad, vaid ühiskond tervikuna ja selle kultuurilised väärtused. Käesoleval juhul on moraalsete küsimuste lahendamine ühiskonnas välja kujunenud tavade, väärtuste ja hoiakute tulemusena kujunenud	Enamus inimesi käitub vastavalt ühiskonna poolt kehtestatud moraali ja tava normidele ehk seadustele.

		seaduste alusel tehtav.	
3 tase: hilis-tavapärane käitumine	5 aste: sotsiaalne suhtlus	Suhtlemise ja koostöö arendamise vajaduse tulemusena mõeldakse laiemalt, kui moraali raamistik ning keskendutakse eetiliselt korrektsele käitumisele.	Kompromiss teiste isikutega.
	6 aste: üleüldised moraalipri ntsiibid	Suudetakse mõelda eetiliselt laiemalt, kui individuaal, grupp ja kogukond. Samastatakse eetika ühiskonna-gruppidega.	Ghandi, Martin Luther King

LISA 6. UURITAVA GRUPI HOIAKUD 2/2

		Põhivalim			Kokku 150			
Küsimus	Vastuse variant	f=A-hetk	M	f=B-hetk	%	M	p	
Kui tõenäoline on, et Te:								
Ületate autoga sõites kiiruse piirangut	Väga tõenäoline	12	2,2	11	7,3	2,2	0,16	
	Tõenäoline	44		38	25			
	Mitte väga tõenäoline	54		63	43			
	Ebatõenäoline	39		38	25			
Tegutsete tunnete ajendil tagajärgedele mõlemata	Väga tõenäoline	5	1,9	2	1,3	1,9	1	
	Tõenäoline	24		23	15			
	Mitte väga tõenäoline	70		82	55			
	Ebatõenäoline	51		43	28			
Teete otsuseid emotsioonide ajendil	Väga tõenäoline	3	1,9	2	1,3	1,9	0,5	
	Tõenäoline	27		21	14			
	Mitte väga tõenäoline	71		83	55			
	Ebatõenäoline	48		44	29			
Olete valmis muutma enda väärtushinnanguid ja hoiakuid	Väga tõenäoline	9	2,3	8	5,3	2,3	0,44	
	Tõenäoline	58		60	41			
	Mitte väga tõenäoline	54		55	36			
	Ebatõenäoline	29		27	17			
Lähtute oma tegevuses enda tõekspidamistest mitte seadusest	Väga tõenäoline	17	2,5	12	7,3	2,4	0,1	
	Tõenäoline	56		60	40			
	Mitte väga tõenäoline	67		64	43			
	Ebatõenäoline	9		14	9,3			
Teie sõbrad on karistatud õigusvastase teo eest	Väga tõenäoline	10	2,3	13	8,7	2,4	0,028*	
	Tõenäoline	53		57	39			
	Mitte väga tõenäoline	60		55	36			
	Ebatõenäoline	27		25	17			
Teie vanemad taritavad suures koguses alkoholi	Väga tõenäoline	2	1,46	0	0	1,4	0,45	
	Tõenäoline	10		5	3,3			
	Mitte väga tõenäoline	43		51	34			
	Ebatõenäoline	94		93	62			
Kahetsete õigusvastase teo toimepanemist	Väga tõenäoline	38	2,8	29	19	2,6	0,013*	
	Tõenäoline	57		59	39			
	Mitte väga tõenäoline	37		36	23			
	Ebatõenäoline	17		25	17			
MÄRKUSED:	f – vastuste esinemise sagedus M - keskväärtus p – TTST'i väärtus							

LISA 7. KONTROLLGRUPI HOIAKUD NING VÖRDLUS UURITAVA GRUPIGA 2/2.

Kontrollgrupp				Kokku 58			Uuritav grupp 150	
Küsimus	Vastuse variant	f=A-hetk	M	f=B-hetk	%	M	F=A-hetk	F=B-hetk
Kui tõenäoline on, et Te:								
Veedate aega sõpradega, kes tarvitavad alkoholi ja narkootikume	Väga tõenäoline	6	2,3	4	8,9	2,3	11	11
	Tõenäoline	23		25	56		49	53
	Mitte väga tõenäoline	13		11	25		52	52
	Ebatõenäoline	16		18	40		38	34
Saate karistada õigusvastase teo eest	Väga tõenäoline	0	1,5	0	0	1,4	2	1
	Tõenäoline	3		2	4,5		11	10
	Mitte väga tõenäoline	22		21	47		65	59
	Ebatõenäoline	33		35	78		72	80
Ületate autoga sõites kiiruse piirangut	Väga tõenäoline	11	2,5	10	224	2,5	13	11
	Tõenäoline	20		20	448		44	38
	Mitte väga tõenäoline	15		15	336		54	63
	Ebatõenäoline	12		13	291		39	38
Tegutsete tunnete ajendil tagajärgedele mõlemata	Väga tõenäoline	4	2,1	5	112	2	5	2
	Tõenäoline	10		8	179		24	23
	Mitte väga tõenäoline	29		28	628		70	82
	Ebatõenäoline	15		17	381		51	43
Lähtute oma tegevuses enda tõekspidamistest mitte seadusest	Väga tõenäoline	10	2,5	8	179	2,4	17	12
	Tõenäoline	20		20	448		56	60
	Mitte väga tõenäoline	18		19	426		67	64
	Ebatõenäoline	10		11	247		9	14
Kahetsete õigusvastase teo toimepanemist	Väga tõenäoline	27	3,3	30	672	3,31	38	29
	Tõenäoline	23		21	471		57	59
	Mitte väga tõenäoline	4		2	45		37	36
	Ebatõenäoline	4		5	112		17	25
MÄRKUSED:	f- vastuste esinemise sagedus	M- keskväärtus		p- TTEST väärtus				

LISA 8. VAHIPATALJONI EKSAAMI TULEMUSED (Nast 2013):

Määrustiku- eksam	Rivi- eksam	Max. punktid	%	Tulemus	Hinne (0-4)	Mx punktid	%	Tulemus	Hinne (0-4)
12,5	16,5	40	100	31,25	0	18	100	91,666667	4
38	16,5	40	100	95	4	18	100	91,666667	4
35	17,5	40	100	87,5	3	18	100	97,222222	4
22,5	16,5	40	100	56,25	1	18	100	91,666667	4
35	16	40	100	87,5	3	18	100	88,888889	3
35	18	40	100	87,5	3	18	100	100	4
30	13	40	100	75	2	18	100	72,222222	2
34,5	17	40	100	86,25	3	18	100	94,444444	4
36	16,5	40	100	90	3	18	100	91,666667	4
30,5	16,5	40	100	76,25	2	18	100	91,666667	4
34	14	40	100	85	3	18	100	77,777778	2
35	16	40	100	87,5	3	18	100	88,888889	3
26	15,5	40	100	65	1	18	100	86,111111	3
39	17,5	40	100	97,5	4	18	100	97,222222	4
33	17	40	100	82,5	3	18	100	94,444444	4
27,5	17	40	100	68,75	1	18	100	94,444444	4
33	16	40	100	82,5	3	18	100	88,888889	3
37	17	40	100	92,5	4	18	100	94,444444	4
13,5	15	40	100	33,75	0	18	100	83,333333	3
38	12	40	100	95	4	18	100	66,666667	1
34	17	40	100	85	3	18	100	94,444444	4
39	14,5	40	100	97,5	4	18	100	80,555556	2
35	15	40	100	87,5	3	18	100	83,333333	3
35	16	40	100	87,5	3	18	100	88,888889	3
21,5	14,5	40	100	53,75	1	18	100	80,555556	2
35	15,5	40	100	87,5	3	18	100	86,111111	3
38	17	40	100	95	4	18	100	94,444444	4
38	16	40	100	95	4	18	100	88,888889	3
32,5	17,5	40	100	81,25	3	18	100	97,222222	4
21,5	15,5	40	100	53,75	1	18	100	86,111111	3
29	17,5	40	100	72,5	2	18	100	97,222222	4
39	16,5	40	100	97,5	4	18	100	91,666667	4
26	16,5	40	100	65	1	18	100	91,666667	4
31,5	16,5	40	100	78,75	2	18	100	91,666667	4
31	15,5	40	100	77,5	2	18	100	86,111111	3
27	17,5	40	100	67,5	1	18	100	97,222222	4
33	18	40	100	82,5	3	18	100	100	4
22,5	15,5	40	100	56,25	1	18	100	86,111111	3
35,5	15	40	100	88,75	3	18	100	83,333333	3
32,5	18	40	100	81,25	3	18	100	100	4

26	17	40	100	65	1	18	100	94,444444	4
37,5	16,5	40	100	93,75	4	18	100	91,666667	4
35	16	40	100	87,5	3	18	100	88,888889	3
36	17	40	100	90	3	18	100	94,444444	4
30	14	40	100	75	2	18	100	77,777778	2
26	16	40	100	65	1	18	100	88,888889	3
31	14	40	100	77,5	2	18	100	77,777778	2
19	16	40	100	47,5	0	18	100	88,888889	3
32	15	40	100	80	2	18	100	83,333333	3
29	14,5	40	100	72,5	2	18	100	80,555556	2
37	15	40	100	92,5	4	18	100	83,333333	3
35	17	40	100	87,5	3	18	100	94,444444	4
26	15	40	100	65	1	18	100	83,333333	3
23	17	40	100	57,5	1	18	100	94,444444	4
30	12	40	100	75	2	18	100	66,666667	1
36	16	40	100	90	3	18	100	88,888889	3
35	16	40	100	87,5	3	18	100	88,888889	3
21	15	40	100	52,5	1	18	100	83,333333	3
32	15	40	100	80	2	18	100	83,333333	3
34	16	40	100	85	3	18	100	88,888889	3
32	16	40	100	80	2	18	100	88,888889	3
35	16	40	100	87,5	3	18	100	88,888889	3
34	13	40	100	85	3	18	100	72,222222	2
38	16	40	100	95	4	18	100	88,888889	3
31	15	40	100	77,5	2	18	100	83,333333	3
35	13,5	40	100	87,5	3	18	100	75	2
31	14	40	100	77,5	2	18	100	77,777778	2
35	15,5	40	100	87,5	3	18	100	86,111111	3
10	14,5	40	100	25	0	18	100	80,555556	2
35	16,5	40	100	87,5	3	18	100	91,666667	4
31	15	40	100	77,5	2	18	100	83,333333	3
33	17	40	100	82,5	3	18	100	94,444444	4
34	15	40	100	85	3	18	100	83,333333	3
29	16	40	100	72,5	2	18	100	88,888889	3
30	16	40	100	75	2	18	100	88,888889	3
31	15	40	100	77,5	2	18	100	83,333333	3
33	16	40	100	82,5	3	18	100	88,888889	3
23	14,5	40	100	57,5	1	18	100	80,555556	2
26	17	40	100	65	1	18	100	94,444444	4

LISA 9. PIONEERIPATALJONI EKSAMI TULEMUSED (Rebo 2013):

Määrustiku- eksam	Rivi- eksam	Max. punktid	%	Tulemus	Hinne (0- 4)	Mx punktid	%	Tulemus	Hinne (0-4)
23	30	30	100	76	2	30	100	100	4
24	28	30	100	80	2	30	100	93	4
22	28	30	100	73	2	30	100	93	4
25	27	30	100	83	3	30	100	90	3
19	24	30	100	63	1	30	100	80	2
20	28	30	100	66	1	30	100	93	4
19	28	30	100	63	1	30	100	93	4
20	24	30	100	66	1	30	100	80	2
22	28	30	100	73	2	30	100	93	4
22	30	30	100	73	2	30	100	100	4
22	30	30	100	73	2	30	100	100	4
19	30	30	100	63	1	30	100	100	4
22	25	30	100	73	2	30	100	83	3
22	28	30	100	73	2	30	100	93	4
19	30	30	100	63	1	30	100	100	4
21	30	30	100	70	1	30	100	100	4
21	30	30	100	70	1	30	100	100	4
21	30	30	100	70	1	30	100	100	4
20	28	30	100	66	1	30	100	93	4
20	24	30	100	66	1	30	100	80	2
18	24	30	100	60	1	30	100	80	2
18	30	30	100	60	1	30	100	100	4
19	23	30	100	63	1	30	100	76	2
20	25	30	100	66	1	30	100	83	3
17	25	30	100	56	1	30	100	83	3
21	24	30	100	70	1	30	100	80	2
19	25	30	100	63	1	30	100	83	3
20	26	30	100	66	1	30	100	86	3
17	28	30	100	56	1	30	100	93	4
22	26	30	100	73	2	30	100	86	3
15	28	30	100	50	0	30	100	93	4
16	28	30	100	53	1	30	100	93	4
20	26	30	100	66	1	30	100	86	3
16	28	30	100	53	1	30	100	93	4
21	30	30	100	70	1	30	100	100	4
21	27	30	100	70	1	30	100	90	3
20	26	30	100	66	1	30	100	86	3
15	23	30	100	50	0	30	100	76	2

LISA 10. VIRU JALAVÄEPATALJONI EKSAMI TULEMUSED
(Aasma 2013):

Määrustiku- eksam	Rivi- eksam	Max. punktid	%	Tulemus	Hinne (0-4)	Mx punktid	%	Tulemus	Hinne (0-4)
42,5	21	47	100	90,42553	3	22	100	95,45455	4
45,5	22	47	100	96,80851	4	22	100	100	4
46,5	20	47	100	98,93617	4	22	100	90,90909	3
40,5	22	47	100	86,17021	3	22	100	100	4
24,5	19	47	100	52,12766	1	22	100	86,36364	3
25	20	47	100	53,19149	1	22	100	90,90909	3
18	22	47	100	38,29787	0	22	100	100	4
39,5	18	47	100	84,04255	3	22	100	81,81818	3
17	22	47	100	36,17021	0	22	100	100	4
15	22	47	100	31,91489	0	22	100	100	4
19,5	21	47	100	41,48936	0	22	100	95,45455	4
43,5	22	47	100	92,55319	4	22	100	100	4
6,5	21	47	100	13,82979	0	22	100	95,45455	4
21,5	21	47	100	45,74468	0	22	100	95,45455	4
28,5	22	47	100	60,6383	1	22	100	100	4
36	21	47	100	76,59574	2	22	100	95,45455	4
43,5	22	47	100	92,55319	4	22	100	100	4
28,5	22	47	100	60,6383	1	22	100	100	4
41,5	21	47	100	88,29787	3	22	100	95,45455	4
14,5	20	47	100	30,85106	0	22	100	90,90909	3
14	21	47	100	29,78723	0	22	100	95,45455	4
9,5	22	47	100	20,21277	0	22	100	100	4
17	20	47	100	36,17021	0	22	100	90,90909	3

LISA 11. VÄÄRTEOKORRAS KARISTATUD UURITAVA GRUPI HOIAKUTE MUUTUSE SEOS SBKga 2/2

Küsimus	Karistatud			Kokku		90	
	Vastuse variant	f=A-hetk	M	f=B-hetk	%	M	p
Kui tõenäoline on, et Te:							
Saate karistada õigusvastase teo eest	Väga tõenäoline	2	1,8	1	6,3	1,7	0,15
	Tõenäoline	9		8	50		
	Mitte väga tõenäoline	48		45	281		
	Ebatõenäoline	31		36	225		
Ületate autoga sõites kiiruse piirangut	Väga tõenäoline	7	2,3	7	14	2,2	0,71
	Tõenäoline	30		23	46		
	Mitte väga tõenäoline	32		40	80		
	Ebatõenäoline	21		20	40		
Tegutsete tunnete ajendil tagajärgedele mõlemata	Väga tõenäoline	3	2	0	0	1,9	0,35
	Tõenäoline	17		16	32		
	Mitte väga tõenäoline	44		48	96		
	Ebatõenäoline	26		26	52		
Olete valmis muutma enda väärtushinnanguid ja hoiakuid	Väga tõenäoline	5	2,4	7	7,8	2,1	0,46
	Tõenäoline	40		39	43		
	Mitte väga tõenäoline	29		31	34		
	Ebatõenäoline	16		13	14		
Lähtute oma tegevuses enda töökspidamistest mitte seadusest	Väga tõenäoline	9	2,5	5	5,6	2,4	0,22
	Tõenäoline	34		35	39		
	Mitte väga tõenäoline	42		41	46		
	Ebatõenäoline	5		9	10		
Teie sõbrad on karistatud õigusvastase teo eest	Väga tõenäoline	7	2,4	9	10	2,6	0,54
	Tõenäoline	39		41	46		
	Mitte väga tõenäoline	37		31	34		
	Ebatõenäoline	7		9	10		
Kahetsete õigusvastase teo toimepanemist	Väga tõenäoline	24	2,9	16	300	2,6	0,05*
	Tõenäoline	36		36	675		
	Mitte väga tõenäoline	24		24	450		
	Ebatõenäoline	5		13	244		